

Skrivtolkning

Forskning och praktik

Skrivtolkning

Forskning och praktik

Författare:
Ulf Norberg
Ursula Stachl-Peier
Maria Laurin
Jenny Therén
Victoria Öjefors Quinn
Liisa Tiittula

Upplysningar om innehållet

© Myndigheten för tillgängliga medier,

© Stockholms universitet,

© Södertörns folkhögskola,
2022.

MTM:s rapportserie nr 7

Tillgänglig via: ISBN: 978-91-30021017

Foto och illustration: Lisa Benk (omslag), Victoria Öjefors Quinn (s. 93),
Maria Laurin (s. 93), Lena Bolmskog (s. 118).

Formgivning och layout: Anette Säfström, Lisa Benk.

Tryck: Taberg Media Group, 2022.

Förord

MTM:s uppdrag har vidgats under senare år, inte minst genom att MTM nu ska fylla en roll som kunskapscentrum för tillgängliga medier. Som ett led i detta ger MTM härmed ut den första rapporten på svenska om skrivtolkning i forskning och praktik. Denna tolkningsform möjliggör direktkommunikation mellan olika grupper med hörselnedsättning, traditionellt i första hand vuxendöva, och hörande.

Även om skrivtolkning är en av de största tolkningsformerna i dagens Sverige, har skrivtolkning hittills i hög grad försumrats inom tolkningsforskningen. Medan konferenstolkning, teckenspråkstolkning och tolkning inom offentlig sektor (tidigare benämnt ”kontakttolkning”, det vill säga tolkning inriktad på samhällsservice mellan olika talade språk) blivit väl utforskade, är det först under det senaste decenniet som forskning om skrivtolkning alls kommit igång. Med föreliggande publikation vill MTM som utgivare tillsammans med bokens redaktörer bidra till bättre kännedom om denna forskning, och uppmuntra till vidare diskussion och forskning om skrivtolkning.

Arbetet med boken har finansierats av en så kallad samverkanscheck från Områdesnämnden för humanvetenskap och Samverkansavdelningen vid Stockholms universitet som Ulf Norberg tilldelades 2019, med Södertörns folkhögskola som extern samarbetspartner. Maria Laurin engagerades initialt för samarbetet, och därefter även Ursula Stachl-Peier, Jenny Therén och Victoria Öjefors Quinn, den sistnämnda är bland annat tidigare medlem i Punktskriftsnämnden. Alla fem personer har gemensamt fungerat som redaktörer för boken. Vem som skrivit vad anges i början av respektive kapitel. Dessutom anlätades Liisa Tiittula, skrivtolkningsforskare vid Helsingfors universitet, som huvudförfattare till ett kapitel. Lena Bolmskog står för de tecknade illustrationerna.

Rapporten riktar sig till alla med intresse för skrivtolkning och tillgänglighetsfrågor: elever på skrivtolkutbildning, verksamma skrivtolkar, administratörer på tolkcentraler och tolkbolag, tolkningsforskare med flera.

Redaktörerna önskar tacka följande personer (här omnämnda i alfabetisk ordning) för värdefull hjälp med olika kapitel: Ingrid Almqvist, Mikael Altemark, Helena Bani-Shoraka, Anna Carlqvist, Magnus Dahnberg, Anna Hein, Jan Pedersen, Elisabeth Poignant, Catrin Thorin, Oskar Thorin, Petter Thorin, Cecilia Wadensjö, Maud Wiberg.

Redaktörerna vill även rikta ett tack till Björn Westling, Lisa Olsson Dahlquist och Anette Säfström på MTM för den goda samverkan och för att myndigheten möjliggjort publicering av rapporten.

Ulf Norberg

Innehåll

Sammanfattning på lätt svenska	6
English summary	7
Ordlista	8
1. Inledande tankar	10
2. Skrivtolkningens historia i Sverige	13
2.1. Regelverket runt skrivtolkning och dess förändring	13
2.2. Utbildningen i olika skepnader	16
2.3. Teknisk utveckling	17
2.4. Yrkesroll i förändring	19
2.5. Slutreflektion	20
3. Skrivtolkutbildningen på Södertörns folkhögskola	23
3.1. Utbildningens mål	23
3.2. Antagning till utbildningen	23
3.3. Utbildningens innehåll	24
3.4. Utbildningens upplägg	24
3.5. Utbildningens framtid	25
4. Forskning ur ett översättningsvetenskapligt perspektiv	26
4.1. Internationell inventering	29
4.1.1. USA	29
4.1.2. Finland	30
4.1.3. Sverige	31
4.1.4. Norge	31
4.1.5. Danmark	32
4.1.6. Österrike	33
4.1.7. Schweiz	33
4.1.8. Tyskland	34
4.1.9. Belgien och Nederländerna	35
4.1.10. Storbritannien	35
4.1.11. Italien	37
4.1.12. Spanien	37
4.1.13. Polen	38
4.1.14. Frankrike	38
4.2. Sammanfattning och slutsatser	39
5. Språkets muntlighet kontra skriftlighet	52
5.1. Definitioner: Muntligt kontra skriftligt språk	52
5.2. Den situationella ramen och genre	52
5.3. Egenskaper hos muntligt respektive skriftligt språk	53
5.3.1. Temporalitet, flyktighet och oåterkallelighet	53
5.3.2. Dynamik och kognitiva processer	54
5.3.3. Grammatik	54
5.3.4. Dialekt och accent	54
5.4. Rösten	54
5.4.1. Ton	54
5.4.2. Ljudvolym	55
5.4.3. Tempo eller talhastighet	55
5.4.4. Prosodi och intonation	55
5.5. Mimik och gester	55
5.6. Från muntlighet till skriftlighet i skrivtolkning	56
5.7. Sammanfattning	56

6. Tal, skrift och teckenspråk	58
6.1. Tal, skrift och teckenspråk	58
6.2. Skrivtolkning och teckenspråkstolkning på plats	60
6.3. Skrivtolkars och teckenspråkstolkars synlighet	60
6.4. Slutreflektion	61
7. Skrivtolkning i monologiska situationer	63
7.1. Språkets funktioner och sociala kontexter	64
7.2. Skrivtolkmedierade situationer	64
7.3. Slutsats	67
8. Skrivtolkning i samtalssituationer	68
8.1. Tolkning som både översättning och samordning	69
8.2. Role space – tolkens handlingsrum i en samtalssituation	70
8.3. Skrivtolkning av samtal inom olika samhällssektorer	73
8.3.1. Hälso- och sjukvården	73
8.3.2. Rättsväsendet	74
8.3.3. Andra myndigheter	76
8.3.4. Utbildningssektorn	76
8.3.5. Arbetslivet	76
8.4. Slutsats	77
9. Tolketik vid skrivtolkning	80
9.1. Deontologiska kontra teleologiska regler	82
9.2. God tolksed och god praktik	83
9.3. Exempel på etiska utmaningar	84
10. Distanstolkning	86
10.1. Stöd vid telefonering för personer med kommunikationssvårigheter	86
10.2. Tolkning på distans – en kort forskningsöversikt	87
10.3. Tolkning på distans, påplatstolkning och hybridformer	88
10.4. Rekommendationer för skrivtolkning på distans	88
11. Utrustning för skrivtolkning	92
11.1. Grundutrustning	92
11.2. Dator	92
11.3. Tangentbord	93
11.4. Övrig utrustning	93
11.5. Tolkningsprogram	94
11.6. Förvaring och transport	94
12. Förberedelser, arbete med förkortningar och samarbete	95
12.1. Förberedelser	95
12.2. Arbete med förkortningar	96
12.3. Samarbete med skrivtolkkollega	98
12.4. Slutsats	98
13. Tendenser inom svensk skrivtolkning och framtida utvecklingslinjer	100
13.1. Fyra aktuella utvecklingstendenser	101
13.1.1. Distanstolkning på nya sätt, i nya sammanhang	101
13.1.2. Nya förväntningar hos tolkanvändarna, nya tolkanvändargrupper	101
13.1.3. Breddad yrkesroll genom textningens nya användningsområden i samhället	102
13.1.4. Teknologisk utveckling: återtial och automatiserad textning	102
13.2. Avslutning	103
Röster från samhället	105
Presentation av författarna	117
Bilaga	118

Sammanfattning på lätt svenska

Den här boken handlar om skrivtolkning.
En skrivtolk är en person som skriver vad som sägs.
En skrivtolk skriver på ett tangentbord.
Skrivtolkning är när skrivtolken gör om tal till text.
Personen som läser texten hör inte när andra människor pratar och läser texten på en skärm.

Skrivtolkning kan man få läsa på en stor skärm.
En stor skärm behövs om flera personer läser samtidigt, och alla personerna är på samma plats.
Skrivtolken och personen som läser kan vara på olika platser.
Det kallas för distanstolkning.

En skrivtolk kan skrivtolka på olika platser, där personer ska prata med varandra.
Vanligast är det med skrivtolkning på sjukhus, på skolor, hos polisen, på arbetsplatser eller i kyrkan.

Den här boken har 13 kapitel.
Kapitel 1 berättar om hela boken.
Kapitel 2 berättar om skrivtolkningens historia i Sverige.
Kapitel 3 berättar om Södertörns folkhögskola i Stockholm.
Kapitel 4 till 10 berättar om forskning om skrivtolkning.
Kapitel 11 berättar om teknik.
Kapitel 12 berättar om hur två skrivtolkar arbetar tillsammans.
Kapitel 13 berättar om framtiden.

Den här boken vill berätta om skrivtolkning.
Boken vill också att många personer ska vilja lära sig mer om skrivtolkning.
I framtiden hoppas bokens författare att alla människor vet vad skrivtolkning är!

English summary

What is speech-to-text interpreting (STTI)? Why is it important to provide STTI? What is the situation for STTI in Sweden today, and what future developments can be expected? How can research into STTI contribute to its development? What can STTI teach us about interaction across different modes of communication?

Speech-to-text interpreting has seen major growth in recent years and is being used in a wide variety of public services and other settings. However, it is still relatively unknown amongst the general public. This publication brings together researchers, trainers, hearing-impaired persons and practising speech-to-text (STT) interpreters, as well as representatives of institutions and organisations, to address STTI from diverse perspectives.

The publication addresses topics ranging from professional ethics, remote interpreting, the history of STTI in Sweden, the interpreting of single-speaker events and of conversational exchanges, work procedures and types of equipment to current and future developments in STTI.

This is the first study in Sweden, and worldwide, to provide a comprehensive overview of STTI in public service settings. It hopes to stimulate a wider discussion of STT interpreting as an activity and as a profession, and to inspire research and further development.

The publication is targeted at researchers, STT interpreters and trainees, and users of STTI. It also offers practical guidance for event organisers, public institutions, organisations and interest groups, as well as all who are interested in issues of accessibility.

The contributors are Ulf Norberg, lecturer in Translation Studies at Stockholm University, Ursula Stachl-Peier, lecturer in Translation Studies at Graz University (in Austria), Liisa Tiittula, Professor Emerita, Department of Languages, Helsinki University, Maria Laurin, STT and Tecken-som-stöd (Sign supported Swedish) interpreter, as well as the director of the STTI programme at Södertörns folkhögskola, Jenny Therén, STT, Tecken-som-stöd, Swedish Sign Language and Deaf and Blind interpreter in Västra Götaland, and Victoria Öjefors Quinn, STT interpreter in Gotland.

Ordlista

Aktiv tolk	Den tolk i ett tolkpar som för tillfället tolkar (se vidare ”stödtolk”).
Barndomsdöva	Personer som varit döva från barndomen, och oftast har teckenspråk som förstaspråk.
Tolkanvändare	Alla personer som använder tolk för att kommunikation mellan personer med hörselnedsättning och hörande ska fungera. Tidigare benämningar för hörselskadade tolkanvändare har varit ”brukare”, ”klient” och ”kund”.
Centraltolk	Tolk vars yttranden fungerar som källtext för andra tolkar i samma tolkningssituation.
CI-opererade	Personer som fått ett cochleaimplantat inopererat för förbättrad hörsel.
Direkttextning	Undertextning av direktsända tv-program m.m. som görs samtidigt som programmet sänds.
Interpunktion	Användande av skiljetecken i en skriftlig text. Interpunktion läggs till av skrivtolkar.
Intonation	Talspråkets melodimönster som är relaterade till förändringar i grundtonens frekvens. Intonation beskrivs vanligen i relation till olika grammatiska domäner, t.ex. ord eller fras. Man talar då om ordintonation, frasintonation etc.
Tolkning i offentlig sektor (tidigare benämning: kontakttolkning)	Tolkning mellan olika talade språk, t.ex. svenska och arabiska, av samtal mellan representanter för myndigheter m.m. och privatpersoner.
MHS (mun-hand-systemet)	Tolkningsform som användes av vuxendöva från 1970- till 1990-talet; ersattes av TSS.
(Språklig) modalitet	Uttrycksform för språk. Exempel på modaliteter: muntlig, skriftlig, teckenspråkig.
Prosodi	Läran om språkets ljudegenskaper på framför allt sats- och textnivå (innehållande rytm, styrka, intonation).
Qwerty-tangentbord	Tangentbord med standardteckenuppsättningen med tangenter för bostäverna q-w-e-r-t-y i översta raden från vänster.

Skrivtolk	Person som tolkar från tal till skrift (vanligtvis inom samma språk) genom att skriva på tangentbord.
Skrivtolkning	Tolkning från tal till skrift som möjliggör kommunikation mellan personer med hörselnedsättning och hörande. En tidigare benämning var ”vuxendövtolkning”.
Speech-to-text interpretation (STTI)	Den engelska termen för skrivtolkning.
Stödolk	Den tolk i ett tolkpar som assisterar den aktiva tolken med sifferuppgifter, namn m.m.
Stenotype-tangentbord	Specialkonstruerat tangentbord för skrivande med mycket hög hastighet. Flera tangenter används samtidigt för att skriva ord.
Taltolkning	Tolkning i riktning från teckenspråk till tal.
Teckenspråk	Språk som uppfattas visuellt, där kommunikation sker med tecken såväl som gester, ansiktsmimik och kropps rörelser m.m. Det svenska teckenspråket är ett av många på jorden.
Teckenspråkstolkning	Tolkning mellan tal och teckenspråk i båda riktningar som möjliggör kommunikation mellan personer med hörselnedsättning, företrädesvis barndomsdöva, och hörande.
TSS (tecken som stöd)	Kommunikationsmetod som används främst av vuxendöva. En persons tal ackompanjeras av tecken (vissa från det svenska teckenspråket, men de flesta inte) som utgör ett stöd för den andra kommunikationsdeltagaren att uppfatta talet. Till skillnad från det svenska teckenspråket följer TSS helt den svenska grammatiken.
TSS-tolkning	Tolkning med hjälp av TSS (tecken som stöd), framför allt för vuxendöva.
Velotype-tangentbord, veyboard	Specialkonstruerat tangentbord för skrivande med hög hastighet. Flera tangenter används samtidigt för att skriva ord. Utvecklat i Nederländerna, används bl.a. i Sverige.
Vuxendöva	Personer som fått en hörselnedsättning efter barn- domen, och därför oftast har ett talat språk (t.ex. svenska) som förstaspråk.

1. Inledande tankar

Författare: Ulf Norberg, Ursula Stachl-Peier, Maria Laurin, Jenny Therén & Victoria Öjefors Quinn

Du som är så snabb, varför jobbar inte du på tv?

Den frågan har de flesta skrivtolkar fått av brukare när de arbetat. Och det är faktiskt lätt att tro att skrivtolkning och så kallad direkttextning (det vill säga textning av direktsändningar) i tv är mer eller mindre samma sak. I båda fallen handlar det om inomspråklig överföring från tal till skrift i realtid. Både skrivtolken och direkttextaren använder i Sverige antingen ett vanligt tangentbord eller ett speciellt sådant, utvecklat för snabbskrivning (*veyboard*). Användarna är i båda fallen främst hörselskadade och vuxendöva, det vill säga personer som har ett talat språk som förstaspråk, men även barndomsdöva.

Det finns samtidigt stora skillnader mellan skrivtolkning och direkttextning, vad gäller användningsområde, arbetsmiljö, möjlighet att förbereda sig, kommunikation med talaren, publikens sammansättning och deras förväntningar. En direkttextare sitter avskärmad från studion och andra inspelningsplatser. Personen har ingen kontakt med talarna, och kan därför inte avbryta en snabb talare för att be om långsammare tal. En direkttextare måste dessutom hela tiden förhålla sig till vad som händer i bild och anpassa mängden text så att viktig information inte täcks av den. Direkttextning är dessutom avsett för en stor och heterogen tv-publik som förväntar sig text på samma sätt som de är vana vid från undertexter i program som översätts från andra språk.

Skrivtolkar, däremot, arbetar företrädesvis inom vård, utbildning, kultursektorn och rättsväsendet. De tolkar vanligtvis för enskilda individer eller specifika grupper. De har ofta möjlighet att kontakta talaren i förväg angående material för att kunna förbereda sig, och de kan också be en snabb talare att reducera tempot eller upprepa något. Skrivtolkad text visas vanligtvis på en separat skärm och är därmed mindre begränsad vad gäller textmängd eller synkronicitet med en bild (detta gäller inte texter som visas på Powerpointpresentationer), och

användare brukar acceptera några felstavningar och eftersläpning. Samtidigt ställer skrivtolkning krav på anpassning till den eller de läsandes läsförmåga och förväntningar.

Denna bok tittar närmare på skrivtolkning i forskning och praktik. Medan det internationellt har forskats mycket om direkttextning de senaste åren (se kapitel 4), är utbudet av litteratur gällande skrivtolkning magert. Det vill föreliggande rapport ta ett steg mot att avhjälpa. Vi hoppas att rapporten kan vara av värde både för skrivtolkelever, verksamma skrivtolkar, skrivtolkanvändare och tolkförmedlare, men även forskare.

Genom att skrivtolkning vanligtvis utförs som simultantolkning, det vill säga i realtid, från den talades tal till tolkens nedskrivna text (på tangentbord), vilken läses av tolkanvändaren från en skärm, så är kännetecknen för både muntligt och skriftligt språk av central betydelse vid skrivtolkning. Genom att det oftast tar längre tid att skriva än att tala handlar ett problemkomplex vid skrivtolkning om i vilken grad en tolk bör sträva efter att ”skriva allt” respektive att återge innehållet på ett koncist sätt, för att skapa en begripligare text. Båda aspekterna diskuteras utförligt i rapporten, där också aspekter som skrivtolkens yrkesroll och tolketik har viktiga platser. Vilken teknik som kan användas i olika skrivtolknings-situationer behandlas likaledes.

Skrivtolkning belyses i rapporten genomgående ur ett tolknings- och översättningsvetenskapligt perspektiv, där relevant forskning inom deldiscipliner som tolkning inom offentlig sektor (mellan talade språk), konferenstolkning och medieöversättning med mera tas upp. Vidare diskuteras hur forskningsresultat inom dessa områden kan användas för att beskriva skrivtolkning. Frågor om skrivtolkningens praktik diskuteras i rapporten av erfarna yrkesutövare som delar med sig av sina kunskaper och erfarenheter.

Rapporten inleds med två kapitel om skrivtolkning och skrivtolkutbildning i Sverige: kapitel 2 tecknar en bild av hur skrivtolkningen utvecklats i Sverige sedan dess start under sent 1970-tal och kapitel 3 beskriver dagens enda svenska utbildning till skrivtolk, nämligen den som ges vid Södertörns folkhögskola i Stockholm.

I sju olika kapitel (kapitel 4–10) står forskning om skrivtolkning och närliggande områden i fokus. I kapitel 4 ges en bred överblick över den forskning om skrivtolkning och annan slags textning som sker i realtid, till exempel direkttextning, som bedrivits internationellt under senare år. I kapitel 5 diskuteras språkets muntlighet och skriftlighet med avseende på skrivtolkning ur ett teoretiskt perspektiv. I kapitel 6 jämför vi kännetecknen för kommunikationen i skrivtolkning och teckenspråkstolkning. I kapitel 7 tar vi upp hur skrivtolkning går till i ett antal monologliknande situationer, det vill säga då en talare talar utan att i särskilt hög grad bli avbruten. Det kan till exempel vara föreläsningar på universitetet, högtidstal, anföranden vid olika möten, föredrag inom kultursektorn med mera. Att skrivtolka dialoger kräver däremot ganska annorlunda tekniker, och dessa diskuteras i kapitel 8. Typiska skrivtolkningssituationer är då vårdbesök, samtal i olika juridiska sammanhang, seminarier på universitetet med mera. I kapitel 9 tar vi ett bredare grepp om ämnet tolketik och diskuterar vad som kan vara etiskt rätt i olika skrivtolkningssituationer där förutsättningar skiljer sig åt när det gäller möjligheter att återge interaktion. Det kan till exempel handla om tal i högt tempo. I kapitel 10 diskuteras vi det under coronakrisen – detta skrivs hösten 2021 – högaktuella ämnet distanstolkning. Vid pandemins utbrott i mars 2020 förlades stora delar av svensk skrivtolkning från påplatstolkning till distanstolkning.

I kapitel 11 beskrivs dagens skrivtolkningsutrustning, och i kapitel 12 diskuterar vi viktiga aspekter av arbetssättet vid skrivtolkning. Det handlar om förbere-

delse, arbete med förkortningar samt samarbete mellan tolkar. I kapitel 13 diskuterar vi skrivtolkning ur ett bredare perspektiv och försöker skissera framtida möjliga utvecklingslinjer för svensk skrivtolkning.

Till sist kommer i boken ett antal andra personer till tals, under rubriken ”Röster från samhället”. Det handlar om personer som använder sig av skrivtolkning och personer som kommer i kontakt med skrivtolkning i sin yrkesutövning på olika sätt. I detta avsnitt delar de med sig av sina erfarenheter av skrivtolkning och beskriver i vissa fall hur man själv är med och utvecklar området.

2. Skrivtolkningens historia i Sverige

Författare: Ulf Norberg

Skrivtolkning i Sverige introducerades i samband med att Projekt Vuxendöva startade 1977 under ledning av Arne Fransson, rektor på hörselkliniken inom Södersjukhuset i Stockholm och audiologisk pionjär. Teckenspråkstolkning för barndomsdöva hade startat tidigare, och Fransson såg nu ett stort behov av tolkning även för gruppen gravt hörselskadade och vuxendöva, alltså personer som fått sin hörselskada i vuxen ålder. För dessa som levt med svenskan som sitt primära språk var inläring av teckenspråk för att kunna dra nytta av teckenspråkstolkning ofta inget reellt alternativ, utan man eftersökte en mer passande tolkningsform.

Inom projektet, som finansierades av Allmänna arvsfonden och löpte till 1979, anordnades konferenser där behovet av både kommunikation och tolkning för den vuxendöva gruppen lyftes upp. Projektet ledde så småningom både till att det i Danmark utvecklade mun-hand-systemet (MHS) introducerades för kommunikation och till att skrivtolkning startade som tolkningsmetod (Andersson 1997; Magnusson 1998).

Därifrån har skrivtolkningen i Sverige utvecklats på ett flertal sätt. I det följande ska fyra områden belysas. Först diskuteras hur regelverket som omgärdat skrivtolkningsområdet förändrats; det vill säga hur rätten till tolk utvecklats och hur tolktjänstens uppbyggnad gått till (avsnitt 2.2.). Därefter behandlas hur utbildningen av skrivtolkar har utvecklats sedan starten 1981 (avsnitt 2.3.). Vidare beskrivs den tekniska utvecklingen när det gäller skrivtolkningsutrustningen (avsnitt 2.4.), och därefter hur yrkesrollen som skrivtolk förändrats (avsnitt 2.5.).

2.1. Regelverket runt skrivtolkning och dess förändring

Inledningsvis skisseras här kort den bredare samhällskontext som låg bakom Projekt Vuxendövas stora framgångar. Efter andra världskriget hade uppbyggnaden

av den svenska välfärdsstaten tagit fart. Olika grupper av personer med funktionsnedsättning, som tidigare varit hänvisade till anhörigas och andra välvilliga medmänniskors hjälp, skulle nu få möjlighet till rehabilitering och till att föra sin egen talan (se vidare Haualand 2018). På hörselområdet hade de barndomsdöva först av alla tillerkänts rättigheten till tolkning genom ett riksdagsbeslut 1968, och den försöksverksamhet som därefter följde ledde till att tolkningsverksamheten för dessa permanentades 1976, och även inbegrep personer med dövblindhet (Göransson & Westholm 1995:135). Det är i denna kontext som man bör se att Projekt Vuxendöva satte fokus på ytterligare en grupp av personer med hörselnedsättning som hittills knappast hade fått tillgång till samhällets insatser.

År 1980, också i Projekt Vuxendövas kölvatten, bildades den första organisationen för vuxendöva, vilken var en sektion inom Hörsel- och dövfrämjandets Riksförbund (från 1989 Hörselskadades Riksförbund, HRF). Därigenom fick den vuxendöva gruppen en brukarorganisation som kunde driva gemensamma frågor inför beslutsfattare.¹ Dåvarande Handikappinstitutet (föregångare till dagens Myndigheten för delaktighet) utfärdade 1982 rekommendationer att en viss del av den statliga så kallade hjälpmedelskronan skulle användas för skrivtolkningsverksamhet – samtidigt började det produceras tolkar från den året innan inrättade skrivtolkutbildningen (se avsnitt 2.3.). Därefter fortsatte uppbyggnaden i olika steg under 1980- och 1990-talen, och ända in på 00-talet.

1989 års Handikapputredning arbetade med en bred kartläggning av behov och brister inom samhället gällande funktionsnedsatta, och en särskild utredare fick i uppdrag att utreda behoven inom samhällets tolktjänst. I det delbetänkande som presenterades 1991 konstaterades att en stor brist på tolkar förelåg, även gällande skrivtolkar. Det var dock först 1994 som det tillägg i Hälso- och sjukvårdslagen (HSL) slutligen infördes som tydliggjorde att alla personer med hörselnedsättning (döva, personer med dövblindhet, vuxendöva och hörselskadade) hade rätt till kostnadsfri tolkning i alla slags sociala situationer – för detta infördes begreppet ”vardagstolkning”. Landstingen (dagens regioner) ålades att organisera, finansiera och tillhandahålla tolktjänsten, samt att ha en tolkcentral som skulle förmedla tolkningsuppdrag. Vid lagens ikraftträdande 1994 infördes även specialdestinerade statsbidrag för tolkning. Sedan det året har reglerna om tolkning varit gemensamma för alla personer med hörselnedsättning, och formuleringen i HSL om användargrupperna gäller än idag. Den nya lagen tydliggjorde att även fritidstolkning ingick i så kallad vardagstolkning, vilket var särskilt betydelsefullt för de vuxendöva som ju ofta använde tolkning (det vill säga skrivtolkning) i sina egna intresseföreningar, till skillnad från de barndomsdöva.

Under den tid som sedan gått har den vuxendöva gruppen liksom andra funktionsnedsatta blivit allt aktivare inom olika samhällssektorer, vilket har lett till att tolkningsbehovet ökat successivt. Utanför begreppet vardagstolkning har hela tiden fallit bland annat utbildningstolkning, myndighetstolkning och viss arbetsplatstolkning, som alla varit organiserade på andra sätt. Gällande utbildningstolkning vid högskolor har detta alltid finansierats av lärosätet och inom ungdomsskolan har respektive skola stått för tolkning. Utbildningstolkning har ökat starkt på senare år eftersom allt fler personer med hörselnedsättning studerar på högskolenivå och efterfrågar skrivtolkning (se vidare nedan). Beträffande myndighetstolkning har samma regler i Förvaltningslagen gällt som för tolkning mellan talade språk, det vill säga att myndigheten har att anlita tolk (dock beta-

1 1992 lade HRF ner sina sektioner och i kölvattnet av detta bildade vuxendöva år 1995 den helt egna organisationen Vuxendöva i Sverige (VIS; se även Andersson 1997:24). Den senare lades emellertid ner 2018 och därefter är de vuxendövas organisation åter HRF.

lade tidigare landstingen ofta ändå för detta). För viss arbetsplatstolkning fanns finansiering från de dåvarande länsarbetsnämnderna, som bland annat betalade för tolkning vid fortbildning på arbetsplatsen.

Tolkningsmetod – det vill säga teckenspråkstolkning, skrivtolkning, TSS-tolkning (tecken som stöd) eller dövblindtolkning – har i Sverige hela tiden kunnat väljas fritt. Längre valde emellertid barndomsdöva nästan uteslutande teckenspråkstolkning, vuxendöva skrivtolkning och TSS-tolkning, samt personer med dövblindhet dövblindtolkning. Denna strikta uppdelning har senare börjat luckras upp något. En viktig tendens under de senaste 10–15 åren har varit att barndomsdöva börjat beställa skrivtolk (i stället för, eller som komplement till, teckenspråkstolk) i allt större omfattning. Detta gäller framför allt i utbildnings-sammanhang (föreläsningar), inte minst inom undervisningen i främmande språk. Den viktigaste anledningen är troligen att man behöver de exakta termerna på det främmande språket eller på svenska. Ett problem här är den inbördes kommunikationen, då skrivtolkar talar och barndomsdöva använder teckenspråk, och skrivtolkar inte alltid behärskar det sistnämnda språket.

Med början under tidigt 1990-tal har skrivtolkningsverksamheten, liksom mycket annan offentlig verksamhet i Sverige, delvis privatiserats. Det första tolkbolaget med skrivtolkning var Stockholmstolkarna AB (STAB), vilket startade 1992. Tolk-tjänstmarknaden har allteftersom blivit reglerad av Lagen om offentlig upphandling (LOU). Privatiseringen har fått stort genomslag i vissa delar av landet, och i regionerna Stockholm, Gävleborg och Västmanland är exempelvis tolkcentralen idag (2021) en renodlad förmedlingscentral där alla skrivtolknings-uppdrag utförs av privata tolkbolag.

Medan det i andra länder ofta funnits en begränsning för hur mycket tolkning man haft rätt till i timmar per vecka, månad eller år, har det aldrig funnits någon sådan formell begränsning i Sverige. Eftersom det emellertid rått brist på skrivtolkar under långa tider ända fram till nu, har det ändå i praktiken inte alltid varit möjligt att få tolk. Man har från tolkcentralernas sida alltid kunnat hänvisa till ”tolkbrist” om man inte kunnat hitta någon tolk till ett visst uppdrag, vilket gjort att kanske bara hälften av beställda uppdrag kunnat genomföras i vissa lägen. Tolkbristen har varierat och varit större på vissa platser och under vissa tider. Genom att Sverige ännu inte har någon rättighetslagstiftning för den enskilde på området – utan en skyldighetslagstiftning visavi regioner med flera – kan ett avslag på en beställning av tolk med hänvisning till tolkbrist inte överklagas. Detta är något som hörselorganisationerna länge krävt ska bli möjligt.

På senare år har vissa brukare upplevt att rätten till tolk i praktiken har minskat, även om reglerna inte har ändrats (Laurin 2020; Thorin 2020). Detta hänger samman med att landstingen på grund av budgetbegränsningar infört prioriteringsordningar. Till exempel har uppdrag inom hälso- och sjukvård haft högre prioritet än fritidsuppdrag, vilket lett till större tolkbrist vid de sistnämnda. Landstingen har även gjort hårdare avgränsningar och förtydliganden av vad som ingår i vardagstolkningsbegreppet. Man har alltså från landstingens sida påtalat att statliga och kommunala myndigheter, utbildningsanordnare (för alla utbildningar), arrangörer av olika evenemang, samt arbetsgivare har att betala för tolkning i stället för att landstingen själva gör det. Resultatet av detta har i vissa fall blivit ”tolkbrist”, till exempel då arbetsgivare inte ansett sig ha råd att anlita tolk i den utsträckning som behövts. Upplevelsen för den enskilde har då blivit att rätten till tolk minskat, även om inga regelförändringar genomförts.

Kännedom om möjligheten att bli hjälpt av skrivtolkning har länge varit låg bland gravt hörselskadade och vuxendöva. Visserligen informerar hörcentraler sedan länge personer med en nyupptäckt hörselskada om att tolktjänsten finns, men motståndet hos den enskilde kan på olika sätt ändå vara stort och se ut på

olika sätt. Det kan till exempel vara en relativt hög tröskel att överstiga för att ta hjälp av en skrivtolk vid ett läkarbesök för första gången.

Under 2010-talet har de statliga utredningarna på området fokuserat på att förenkla tolkanvändarnas beställningssätt av tolktjänster. Bakgrunden är att det funnits grännsfall mellan arbetslivstolkning, utbildningstolkning och fritidstolkning, vilket gjort det svårt för tolkanvändare att veta vart man ska vända sig. Om man exempelvis velat gå en motorsågskurs på sin fritid för att därefter kunna arbeta inom denna bransch, skulle detta potentiellt kunna räknas till samtliga områden (arbetsliv, utbildning och fritid).

Slutligen ska här nämnas att det ännu inte finns någon möjlighet till auktorisation för svenska skrivtolkar. Auktorisationsförfarande för teckenspråkstolkare startade vid Kammarkollegiet 2004 och skrivtolkarnas yrkesförening, Föreningen för skriv- och TSS-tolkare, har länge arbetat för att även skrivtolkar ska ges möjlighet till detta, men ännu förgäves.

2.2. Utbildningen i olika skepnader

Skolöverstyrelsen tilldelades tillsynsansvaret för den nya vuxendövtolkutbildningen, där den första kursen var 32 veckor lång och gavs 1981 på Wiks folkhögskola utanför Uppsala. Utbildningen innehöll övningar i mun-hand-systemet (MHS) med munavläsning och teckeninlärning, men även skrivtolkning både för hand och via maskin. Utbildningen var från början småskalig med cirka 15 studerande per år, och fortsatte vara så eftersom landstingens uppbyggnad av tolktjänsten under 1980-talet gick långsamt och tjänsterna var få (Dahne 1998). Fagerstedt (1990:5) skriver att man i början inte var ”beredda på att skrivtolkning skulle bli den metod som i så överväldigande grad kom att dominera i vuxendövtolkning”.

1987 flyttade utbildningen till Strömbäcks folkhögskola utanför Umeå och blev därefter ettårig. Man hade från brukarorganisationernas sida tyckt att skrivtolkning gick för långsamt och initierade därför en utredning som ledde till ett byte av tangentbord – från det ”vanliga” qwerty-tangentbordet till ackordtangentbordet Velotype som introducerades i utbildningen från år 1990 (se vidare avsnitt 2.4.). Att lära sig skriva fort på Velotype visade sig emellertid ta avsevärd tid och utbildningen förlängdes allteftersom. Det tillkom även ett fokus på TSS-tolkning och mellan åren 1997 och 2006 var utbildningen treårig. På 1990-talet ingick sammanlagt fem tolkmetoder i den mycket ambitiösa utbildningen: skrivtolkning med qwerty-tangentbord respektive med Velotype-tangentbord, handskriftstolkning, MHS-tolkning samt TSS-tolkning. Under denna tid gavs även två utbildningsomgångar vid Önnestads folkhögskola utanför Kristianstad (1999–2002 och 2002–2005), men i övrigt var alltså landets enda utbildning till skrivtolk placerad vid Strömbäcks folkhögskola två mil söder om Umeå.

År 2006 bytte utbildningen av flera anledningar namn från vuxendövtolkutbildning till skrivtolkutbildning. Det nya namnet fokuserade på den vanligaste tolkmetoden och ansågs vara lättare att förstå. Det stämde inte heller längre att enbart vuxendöva använde sig av skrivtolkning (för en utförligare redogörelse för namnbytet, se Tjernström & Karlsson 2006). Dessutom blev utbildningen nu tvåårig och de studerande fick hädanefter enbart så kallad kommunikationskompetens i TSS, ej längre tolkningskompetens.

På 00-talet blev elevrekryteringen vid Strömbäcks folkhögskola allt svårare och 2008 beslöt huvudmannen Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet (som hade efterträtt Skolöverstyrelsen i denna funktion 1991, se Lemhagen & Almqvist 2013:23f) att flytta utbildningen till Södertörns folkhögskola i Stockholm. En ettårig utbildning startade där 2009, nu i kombination med undertextning, men fortsatt med Velotype-tangentbordet. Nu återigen som en

ettårig utbildning var det dock svårt att hinna lära ut Velotype och efter något år bytte man tillbaka till qwerty-tangentbordet. Tillsynsansvaret för utbildningen övertogs 2012 av Myndigheten för yrkeshögskolan (MYH), i samband med att Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet upphörde som så kallad särskild inrättning (Lemhagen & Almqvist 2013). I Statskontorets utredning (från 2015) om framtida dimensionering av teckenspråks- och skrivtolkutbildningen föreslogs att skrivtolkutbildningen skulle få ett ökat antal utbildningsplatser. Hittills (2021) har dock endast den också föreslagna minskningen av platser på teckenspråkstolkutbildningen implementerats av statsmakterna. Fortfarande har MYH tillsynsansvar för skrivtolkutbildningen och fortfarande ges den vid Södertörns folkhögskola parallellt med teckenspråkstolk- / dövblindtolkutbildning (för en presentation av nuvarande utbildning, se kapitel 3).

Att vuxendövtolkutbildningen en gång startade inom folkhögskolan kan troligen ses som en konsekvens av att brukarorganisationen Hörselfrämjandets Riksförbund, som hade arbetat för dess tillkomst, tillhörde handikapprörelsen, en av Sveriges folkrörelser. Folkrörelserna har varit huvudmän för relativt många folkhögskolor, och haft starka band till den utbildningsformen. I och med att teckenspråkstolkutbildningen redan låg på folkhögskola kan man förmoda att det sågs som en naturlig lösning att även skrivtolkutbildningen placerades där. Folkhögskolan har också hyst andra yrkesutbildningar, och varit en flexibel utbildningsform, där man snabbt tagit sig an en mängd nya utbildningar under de senaste decennierna.

Att skrivtolkutbildningen startat och ännu ligger kvar inom folkhögskolans ram har troligen inneburit både fördelar och nackdelar. En fördel har säkert varit att man, delvis genom samlokaliseringen med teckenspråkstolkutbildningen, gett de blivande skrivtolkarna en tydlig yrkesidentitet som tolk, till skillnad från i länder som USA och Storbritannien där verksamheten inte blivit kallad tolkning och man fortfarande pratar om *speech-to-text reporters*. Ytterligare en fördel med förläggningen till folkhögskola har varit att man därmed under många år haft goda ekonomiska villkor för utbildningen. Skrivtolkutbildningen har därigenom kunnat anlita kunniga, yrkesverksamma personer som lärare. Utbildningen har också kunnat erbjuda många lektioner i veckan, även med ämnen som svenska, psykologi och samhällsorientering (under olika utbildningsomgångar), förutom audiologi, vuxendövkunskap och färdighetsämnen som Velotype-skrivning, MHS, TSS, samt ett antal praktikveckor (Dahne 1998; Malmgren Hansen 2008, 2010).

En nackdel med förläggningen till folkhögskola kan sägas ha varit att flexibiliteten också fört med sig mindre av kontinuitet när utbildningen flera gånger har flyttat mellan olika folkhögskolor. En annan nackdel har varit att man inte tillhört det akademiska sammanhanget och att det därmed inte bedrivits forskning (men väl en hel del utvecklingsarbete²) som kunnat ligga till grund för utbildningen. Föreliggande rapport kan emellertid ses som ett exempel på samarbetsprojekt mellan folkhögskola och universitet för att komma till rätta med detta problem.

2.3. Teknisk utveckling

Den första utbildningen till vuxendövtolk 1981 började med handskriftstolkning och elektriska skrivmaskiner som arbetsredskap för skrivtolkning. Dessa byttes emellertid ut redan vid den andra kursomgången till texttelefoner – så kallade Svarta Major – som kopplades upp mot tv-apparater och skulle bli skrivtolkarnas

2 Dessutom torde man tidigt ha haft god insikt i ett stort forskningsbehov kring skrivtolkning; se till exempel Magnusson (1994) om detta, som närmast kan ses som ett visionärt dokument.

arbetsverktyg under många år (Wiberg 2020). Dessa de första texttelefonerna kunde man bara ringa och skriva med, även om de såg ut som datorer. På denna tid skrev man ofta med endast versaler, eftersom man tyckte att det gick snabbare – problemet var att läsningen för tolkanvändaren därmed antagligen försvårades (Wiberg 2020). Utrustningen var ofta skrymmande; fanns det flera tolkanvändare kunde man hyra storbilds-tv och för transporter användes ofta rullvagnar. Vid utomhustolkning och i situationer som till exempel kortare inköp och tandläkarbesök användes handskriftstolkning med papper och penna.

Som tidigare nämnts i avsnitt 2.3. framkom på 1980-talet åsikten från brukarhåll att skrivtolkningen gick för sakta. Brukarorganisationen Hörselfrämjandets Riksförbund kontaktade Handikappinstitutet, som ansvarade för utrustning på handikapphjälpmedelsområdet, vilka gjorde en utredning. Utredningen kom fram till att det nederländska ackordtangentsbordet Velotype³ borde införas inom svensk skrivtolkning (Fagerstedt 1990). På ett sådant tangentsbord trycks flera tangenter ner samtidigt för att skapa ord i stället för att man som på det ”vanliga” qwerty-tangentsbordet trycker ner bokstav för bokstav. Som tidigare nämnts gick man vid skrivtolkutbildningen år 1990 över till att använda Velotype (Degsell 1991; Dahne 1998), och några år senare började de första svenska skrivtolkarna arbeta med detta tangentsbord. Man tänkte sig att det skulle gå att skriva avsevärt fortare med Velotype än med qwerty-tangentsbordet. Enligt Fagerstedt (1990) visade svenska försök att det skulle vara fullt möjligt att komma upp i hastigheter om 900 tecken/minut, medan en ”god maskinskrivare har en hastighet på omkring 300 tecken/minuten” (s. 6). Att lära sig skriva med detta tangentsbord visade sig dock ta lång tid. Olika utbildare som kom till tals i Tjernström & Karlsson (2006) menade att det tar 1–2 år att komma upp till en hastighet acceptabel för skrivtolkning.

I ett historiskt perspektiv får förväntningarna på Velotype-tangentsbordet betecknas som något orealistiska. Att det med detta tangentsbord skulle gå att ”skrivtolka lika fort som någon talar”, samtidigt som ”tolken skriver ned allt som sägs”, vilket hävdas i skriften ”Att bli tolk” från Skolöverstyrelsen (1990) får ses som en sanning med modifikation. Det gäller självfallet för långsamt tal, men vid snabbt tal kan det leda till tolkningar med allehanda skrivfel och dylikt. Man bör dock betänka att det som Velotype-tangentsbordet skulle ersätta i princip var skrivning via elektrisk skrivmaskin med qwerty-tangentsbordet, och här skedde därmed med säkerhet en stor kvalitetshöjning. När sedan datorer med ordbehandlingsprogram kom att inkludera förkortnings- och andra funktioner (sedermera speciella skrivtolkningsprogram), så har det emellertid inte längre blivit lika självklart att Velotype för med sig snabbare skrivning än qwerty-tangentsbordet.

Skrivtolkutbildningen 2000–2003 var den första med datorer, och även i arbetslivet infördes datorer som arbetsredskap vid denna tid. Dessa har sedan förstås fått allt högre prestanda och blivit allt mindre och smidigare att ta med. Tolkprogrammen som tillkommit på 2000-talet har fört med sig att skrivhastigheten kunnat höjas genom att förkortningsanvändning har underlättats mycket i dem (bland programmen märks till exempel Prototype, Textontop, Illumitype; se vidare kapitel 11) Gällande förkortningsanvändningen har utvecklingen främjats av enskilda skrivtolkars initiativ och utvecklingsarbete vid olika tolkcentraler och tolkbolag, men någon standardiserad förkortningsanvändning för hela landet existerar ännu inte (se vidare kapitel 12).

Med datorns intåg har möjligheten att koppla upp sig mot projektorer för att få en mycket större bild att visa tolkningen på förbättrats avsevärt. Likaledes har

3 Från år 2000 även benämnt veyboard (Thomas 2007) och därefter (från 2011) Velotype igen.

det under 2010-talet blivit möjligt för tolkanvändare att koppla upp sig mot små trådlösa plattor så att man numera kan känna sig fri att sitta var man vill, och inte nödvändigtvis direkt vid tolken.

Eftersom landets skrivtolkutbildningar under lång tid lärde ut Velotype/veyboard (1990–2011), så har cirka hälften av nu aktiva svenska skrivtolkar blivit utbildade i skrivning med detta tangentbord. Det innebär dock inte att alla fortfarande använder det vid tolkning, även om majoriteten av dem som är skolade i det fortfarande gör det (Laurin 2020). Både SVT och TV4 använder fortfarande (2022) Velotype för textning av direktsändningar.

Återtals som skrivtolkningsmetod (innebärande att tolken upprepar med sin röst vad en talare precis sagt, samt lägger till interpunktion, som konverteras av taligenkänningsmjukvara till text; se vidare kapitel 13) har hittills inte använts inom svensk skrivtolkning, då den nödvändiga programvaran saknats. För närvarande håller sådan på att prövas ut i ett utvecklingsprojekt som presenteras närmare i kapitel 13. Däremot har återtals sedan länge slagit igenom som skrivtolkningsmetod i andra länder, till exempel Tyskland.

2.4. Yrkesroll i förändring

Föreliggande avsnitt behandlar utvecklingen av yrkesrollen skrivtolk från starten i början av 1980-talet till idag. Någon större studie över svenska skrivtolkars yrkesroll, innefattande normer, attityder och självbilder, har inte gjorts, varför jag i det följande hänvisar till min egen mindre intervjustudie (Norberg 2014) med ett antal erfarna skrivtolkar om detta ämne (se även Norberg, Stachl-Peier & Tiittula 2015 för en kort diskussion om ”skrivtolkningskulturen” i bland annat Sverige).

När den nya yrkesrollen skrivtolk skulle utmejslas i början av 1980-talet skedde detta i nära samverkan med brukarna. Vuxendöva var:

från början helt okunniga om hur man använder tolk och många gånger kändes det mycket främmande och utpekande att komma dragandes med tolk, när man varit van att klara sig själv och helst inte ville synas alls med sin hörselskada. (Magnusson 1998:9)

Tidigare hade vuxendöva bara kunnat få hjälp av anhöriga och andra välvilligt inställda medmänniskor som skrivit ner på lappar (eller talat extra tydligt för att underlätta läppavläsningen) – dessa hade alltså haft en tydlig, allmän hjälparfunktion.

I de första utbildade skrivtolkarnas intresse låg det därför säkert att komma ifrån detta och definiera en mer professionell yrkesroll (för motsvarande utveckling på teckenspråkstolkningsområdet, se Haualand 2018 och Kermit & Slettebakk Berge 2018). Man hade gått en tolkutbildning och därifrån fått en tolkidentitet med sig, och ville antagligen helt naturligt distansera sig från den tidigare hjälparrollen (som kunde innebära att man stod till tjänst liknande en allt-i-allo med olika uppgifter), för att i stället visa att man var just tolk. Maria (administratör) menade i intervjustudien Norberg (2014) att (utbildade) skrivtolkar ”haft ett enormt etiskt förhållningssätt, de skulle inte ens dricka kaffe med brukarna”, men att detta ändrats på senare år. Efter hand har säkert en tolkroll utkristalliserats där en mer pragmatisk syn på förhållandet till brukarna har utvecklats, vilket illustreras av den erfarna skrivtolken Almas utsaga:

Jag tycker inte man kan göra sig omöjlig bland brukarna. Man får ta det från fall till fall om de vill bjuda på fika, att man ska köpa lotter eller dylikt. Man måste vara medmänniska, men man kan inte släppa på distansen. (Norberg 2014:109)

Redan från början hade alltså skrivtolkar kommit att omfatta de allmänna tolkningsnormer som säger att en tolk ska vara opartisk, respektera alla tolkanvändares integritet, och i sin tolkning låta brukarens personlighet och språk träda fram – normer som är kodifierade i *God tolksed* (se vidare kapitel 9). På så sätt skedde alltså professionaliseringen av yrkesrollen skrivtolk snabbt.

Här ska två yrkesetiska frågor som länge varit aktuella i svensk skrivtolkning kort belysas: dels frågan huruvida man bör prioritera att försöka skriva ”allt” eller ej, dels frågan ifall brukare med hörselnedsättning har rätt att få behålla den nedskrivna texten eller ej.

Bakgrunden till den första frågan är förstås, som redan omnämnts ovan, att det går avsevärt fortare att producera talat språk än skriftligt. Denna skillnad var ännu mycket större tidigare, innan moderna datorer fanns och kanske framför allt innan förkortningsanvändningen i skrivtolkning hade utvecklats inom nya datorprogram. I skrivtolkningens barndom poängterades ändå starkt att så mycket som möjligt borde skrivas ner (se till exempel Magnusson 1990:7), ofta med motiveringen att de vuxendöva inte fick censureras. Emellertid har skrivtolkars yrkesetiska förhållningssätt gällande detta därefter troligen modifierats något. Förändringen kan illustreras med följande citat av den erfarna skrivtolken Birgitta:

Jag vet ju att när jag började som tolk i början av 80-talet, då var det mer det här att man skulle skriva allt och man skulle skriva precis som talaren talade. [...] nu hör jag mer: ”du behöver inte skriva allt”.
(Norberg 2014:111)

Birgitta menade att utvecklingen har inneburit att skrivtolkar:

har mandat idag för att göra en skrivtolkning. Kanske inte förståelsen finns hos alla, men det är andra krav idag, man förstår att det är en tolkning. (Norberg 2014:111)

Utvecklingen torde i det här fallet kunna sammanfattas med att skrivtolkar fått mer ansvar för kommunikationen och därigenom att i högre grad försöka skapa meningsfull information och kommunikation. Denna utveckling har sin tur troligen lett till att man i lägre grad prioriterar överst att skriva ”allt”.

Den andra frågan, ifall tolkanvändare kan få behålla den skrivtolkade texten efteråt eller ej, har återkommande varit aktuell. Vilken uppfattning som kommit till uttryck har säkert hängt ihop med var tolkningen förekommit och vem som varit uppdragsgivare (Thorin 2020). Dock har det hela tiden varit policy hos landstingens/regionernas tolkcentraler att man inte lämnat ut texten, när uppdraget varit just tolkning (och inte anteckningshjälp). En omständighet som också påverkat är att vissa tolkprogram inte kan spara texten.

Till sist ska nämnas att det endast torde finnas ett (mindre) delområde inom skrivtolkning, där yrkesrollen ännu inte kräver någon längre yrkesutbildning, och detta gäller distanstolkningens texttelefoni. Här pratar man ännu om utförarna av tjänsten som ”förmedlare” och det finns inte samma utbildningskrav som vid övrig skrivtolkning (se vidare kapitel 10).

2.5. Slutreflektion

Såsom visats ovan har svenska skrivtolkar ända sedan professionens uppkomst på 1980-talet sett sig som just tolkar, och inte enbart ”snabbskrivare”, vilket varit fallet i andra länder. Svenska skrivtolkar har normalt tillägnat sig en god tolketisk

grund redan under sin utbildning, och man följer sedan länge de riktlinjer för ett etiskt uppträdande som specificeras i *God tolksed*. Genom att utbildningen sedan lång tid tillbaka varit ambitiöst upplagd med relativt svåra slutprov, har det uppnåtts att skrivtolkar varit yrkesskickliga både tekniskt och etiskt, trots att inget auktorisationsförfarande funnits och ännu inte finns. Lägre utbildningskrav har endast funnits (och finns) inom distanstolkningen, idag benämnt Texttelefoni (se vidare kapitel 10).

Ovan har redogjorts för hur skrivtolkningen i Sverige i hög grad utvecklats parallellt med teckenspråkstolkningen. Den sistnämnda etablerades dock tidigare, och har i viss mån tjänat som förebild för skrivtolkningen genom att utbildningsanordnare varit gemensamma och man verkat under samma regelverk. Emellertid har, som omnämnts ovan, auktorisation endast införts för teckenspråkstolkare, inte för skrivtolkar (även om det sistnämnda övervägdes redan för ett tjugotal år sedan, se Kammarkollegiets utredning om auktorisation av teckenspråkstolkare från 2001). Införandet av auktorisation även för skrivtolkar torde vara den åtgärd som närmast effektivast skulle kunna höja yrkets status.

Referenser

- Andersson, Bo (1997). *Döv som vuxen*. Tolk- och översättarinstitutet.
- Dahne, Ulf (1998). *Utbildningar i vuxendövtolkning vid Strömbäcks folkhögskola 1988-1998*. Tolk- och översättarinstitutet, Stockholms universitet.
- Degsell, Christer (1991). *Utvärdering – Utbildning av tolkar för döva och dövblinda respektive hörselskadade och vuxendöva vid folkhögskolor*. Skolöverstyrelsen R 91:23. *Det framtida behovet av teckenspråks- och skrivtolkar. En översyn av tolkutbildningarna vid folkhögskolorna*. (2015). Rapport från Statskontoret, 2015:25.
- Fagerstedt, Siv (1990). *Skrivtolkning*. Rapport F. Nordisk Ministerråd: Stockholm.
- Göransson, Sara & Westholm, Göran (1995). *Nästan allt om döva*. Tolk- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet.
- Haualand, Hilde (2018). "En ung profesjon – Tolking som offentlig tjeneste". I: Haualand, Hilde, Nilsson, Anna-Lena & Raanes, Eli (red.) *Tolking – Språkarbeid of profesjonsutøvelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 242–259.
- Kermit, Patrick Stefan & Slettebakk Berge, Sigrid (2018). "Tegnspråktolking i videregående skole – inkludering og skoletolkens yrkesansvar". I: Haualand, Hilde, Anna-Lena Nilsson & Eli Raanes (red.) *Tolking – Språkarbeid of profesjonsutøvelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 353–371.
- Lemhagen, Gunnar & Almqvist, Ingrid (2013). *Tolk- och översättarinstitutet – en särskild inrättning 1986-2012*. Tolk- och översättarinstitutet, Stockholms universitet.
- Magnusson, Birgitta (1990). "Mina förväntningar på tolken". *Rapport från seminarium i tolketik anordnat av Skolöverstyrelsen, Almåsa kursgård 2-3 april 1990*. Skolöverstyrelsen: Avdelningen för vuxenutbildning.
- Magnusson, Birgitta (1994). "Behov av FoU gällande skrivtolkning". Opublicerat manuskript.
- Magnusson, Birgitta (1998). "Tolkanvändargruppen då och nu". I: Dahne, Ulf: *Utbildningar i vuxendövtolkning vid Strömbäcks folkhögskola 1988-1998*. Tolk- och översättarinstitutet, Stockholms universitet, 8–9.
- Norberg, Ulf (2014). "Skrivtolkning i Svenskfinland och Sverige: En intervjustudie med aktörer på vuxendövtolkningsfältet". I: Hartama-Heinonen, Ritva et al. (red.) *MikAEL Electronic Proceedings of the KäTu Symposium on Translation and Interpreting Studies*. Vol. 8, 104–118.

- Norberg, Ulf, Stachl-Peier, Ursula & Tiittula, Liisa (2015). "Speech-to-text interpreting in Finland, Sweden and Austria". *Translation & Interpreting* 7:3, 36–49.
- Thomas, Henk (2007). *Met Veyboard aan de slag*. Veyboard International.
- Tjernström, Barbro & Karlsson, Thomas. (2006). *Slutrapport. Projekt Vuxendövtolk*. Tolk- och översättarinstitutet, Stockholms universitet.
- Malmgren Hansen, Audrey (2008). *Utbildning till tolk inriktning skrivtolkning. En utvärdering*. Tolk- och översättarinstitutet, Stockholms universitet.
- Malmgren Hansen, Audrey (2010). *Utbildning till tolk inriktning skrivtolkning/ undertextning. Utvärdering av ettårig utbildning 2009*. Tolk- och översättarinstitutet, Stockholms universitet.
- Utredning om formerna för auktorisation av teckenspråkstolkare och förutsättningar för auktorisation när det gäller dövblindtolkning och vuxendövtolkning*. (2001). Kammarkollegiet.
- Wiberg, Maud (2020). *Skrivtolkning i historisk återsyn*. Opublicerat manuskript. Författaren vill särskilt tacka Catrin Thorin och Maud Wiberg för värdefull information för detta kapitel.

3. Skrivtolkutbildningen på Södertörns folkhögskola

Författare: Maria Laurin

Skrivtolkutbildningen på Södertörns folkhögskola (som tillhör Stiftelsen Väddö och Södertörn folkhögskolor) är ettårig. Den är den enda i sitt slag i Sverige som bedrivs som så kallad särskild kurs på folkhögskola med ett särskilt bidrag från Myndigheten för yrkeshögskolan (MYH), som också är tillsynsmyndighet. Utbildningen har funnits i Stockholm sedan 2009, då den flyttade från Strömbäcks folkhögskola utanför Umeå. Varje år antas cirka 15 studerande, varav de flesta slutför utbildningen.

För en beskrivning av skrivtolkutbildningens tidigare historia hänvisas till kapitel 2.

3.1. Utbildningens mål

Efter genomgången utbildning ska den studerande ha förvärvat god skrivhastighet på tangentbord (qwerty), liksom kunskap inom relevanta ämnen, vilket krävs för anställning som skrivtolk på någon av landets tolkcentraler, eller på något tolkbolag. Den studerande ska också kunna kommunicera med personer som blivit döva eller hörselskadade som vuxna genom att använda TSS (tecken som stöd), som bygger på tecken från det svenska teckenspråket.

3.2. Antagning till utbildningen

För inträde till utbildningen krävs gymnasieutbildning (eller motsvarande) samt ett godkänt antagningsprov i vilket ingår ett skrivhastighetsprov (minst 400 nedslag per minut och högst 5 procent fel), ett prov i svenska och en intervju. Majoriteten av dem som antas har ingen tidigare erfarenhet av skrivtolkning. Skrivfärdigheten kan vara förvärvat från arbete som medicinsk sekreterare, administratör, journalist eller från privata sammanhang, till exempel gaming

(datorspelande). Några som antas ha redan arbetat som skrivtolk men saknar formell utbildning. Andra har tidigare arbetat som teckenspråkstolk och vill bredda sin kompetens.

3.3. Utbildningens innehåll

Utbildningen är på heltid och distans och innehåller såsom sitt viktigaste ämne tolkningsteknik. Dessutom ingår en rad andra moment: tolketik, realia inom bland annat audiologi och dövblindkunskap, svenska, omvärldsbevakning/samhällskunskap, studiebesök samt auskultation och praktik med mera. TSS lärs ut som kommunikationsmetod i utbildningen, men inte som tolkmetod. En hel del av momenten samläses med den teckenspråkstolk- och dövblindtolkutbildning som också finns vid Södertörns folkhögskola.

Praktiken är en viktig del av utbildningen där studerande kan observera yrkesverksamma tolkar och utveckla en tolkroll. De studerande gör den antingen på någon tolkcentral, hos något tolkbolag eller hos Texttelefoni.se.

Utbildningen avslutas med slutprov.

3.4. Utbildningens upplägg

Utbildningens progression kännetecknas av att de studerande utökar sin skrivförmåga genom övningar som fokuserar på hastighet och säkerhet – svårighetsgraden höjs vecka för vecka. Efter att ha börjat att tolka enkla monologer, går de studerande över till att tolka tvåpartssamtal för vilka rollspel används i undervisningen. Att ha många verklighetsförankrade uppgifter som ger upphov till etiska resonemang är ett kännetecken för utbildningen.

De studerande tränar att skriva i olika tempon, för att bli vana vid olika tolksituationers skilda krav. En viktig aspekt här är att utveckla medvetenhet om att alla tolkuppdrag och tolkanvändare är olika och att det gäller att kunna hitta den speciella balans som finns mellan hög skrivhastighet och ekvivalens mellan det tal som skrivtolkas, den skrivtolkade texten, samt tillgängliggörande av kommunikation som är situationsspecifik och gäller för just det uppdrag man är inbegripen i. Samtidigt ska man ha förmågan att bete sig enligt etiska riktlinjer. Detta innebär beredskap för att ta ansvar för kommunikationssituationen, till exempel genom att avbryta och ställa kontrollfrågor.

En annan central del i utbildningen är självanalys. Redan från start vänjer sig de studerande vid att se sina egna tolkningar, analysera dem och resonera kring innehållet. Tillsammans med lärare och kurskamrater diskuteras innehållet och konstruktiv kritik ges med målet att stötta och utveckla de studerande vidare mot nya personliga mål. Alla utvecklas olika fort och därför är undervisningen individuell och personligt utformad.

Ett relevant moment inom utbildningen är att den studerande lär sig att hantera den stress som kan finnas under tolkuppdrag, och utveckla strategier för att identifiera stressfaktorer och minimera stress.

Distanstolkning är ytterligare ett viktigt moment inom utbildningen som utvecklats mycket på sistone. Till exempel övar de studerande hemifrån med fiktiva tolkuppdrag som efterliknar verkligheten, med de videoverktyg som är vanligt förekommande i vardagstolkning.

Vad gäller förkortningsanvändning förmedlar utbildningen att detta är en central del av skrivtolkning, särskilt när det gäller tolkning av föreläsningar eller monologer. Dock saknas ett standardiserat, nationellt förkortningssystem, och därför kan utbildningen endast peka på hur viktigt det är att varje studerande arbetar självständigt med att bygga upp ett eget system av förkortningar som kan

anpassas till den kutymp som råder på den framtida arbetsplatsen – olika tolkcentraler och tolkbolag i Sverige arbetar med egna förkortningssystem (se vidare kapitel 12).

3.5. Utbildningens framtid

Utbildningen utvecklas ständigt, särskilt i och med de teknologiska förändringar som sker väldigt snabbt just nu (2021). Bland annat förbereds de studerande för att skrivtolkning närmar sig olika textningspraktiker alltmer, inte minst undertextning. Skrivtolkningens alltmer centrala roll för olika former av textning och tolkning tas upp i utbildningen, exempelvis texttelefoni och transkribering av ljudfiler, och samarbete finns med organisationer aktiva inom området.

4. Forskning ur ett översättningsvetenskapligt perspektiv

Författare: Ursula Stachl-Peier

I detta kapitel ges en överblick över relevant forskning om skrivtolkning från ett översättningsvetenskapligt perspektiv (inkluderande tolkningsvetenskap). Kapitlet inleds med några tankar om skrivtolkning som en form av tolkning, och hur benämningen av verksamheten påverkar synen på denna som ett relevant ämne för översättningsvetenskapen. Det följs av en redovisning av översättningsvetenskapligt orienterade studier om skrivtolkning och relaterade områden (som påverkat utvecklingen av forskningen om skrivtolkning och dess praktik), framför allt direkttextning och återtalt (eng. *respeaking*), där skrivtolken använder sig av taligenkänningsmjukvara för att producera texten.

Översättningsvetenskapens intresse för skrivtolkning är förhållandevis nytt. Detta är kanske mindre förvånande i länder där benämningen av aktören (skrivtolken) inte tyder på att han eller hon är 'tolk' (till exempel används i både Storbritannien och USA benämningarna *live captionist* eller *speech-to-text reporter*, i Spanien *estenotipista* eller *textare*, i Italien *textare*). Men även i länder där aktören betecknas just som 'tolk' (*skrivtolk* på svenska, *skrivetolk* på danska och norska, *Schriftdolmetscher* på tyska, *kirjoitustulkki* på finska, *schrijftolk* på nederländska, *rittuólkur* på isländska) saknades det länge forskning om skrivtolkning från ett översättningsvetenskapligt perspektiv. En förklaring kan vara bristande kännedom om själva verksamheten, en annan att inomspråklig överföring från tal till skrift ansågs ligga utanför översättningsvetenskapens kärnområde, trots den rysk-amerikanske lingvisten Roman Jakobsons ofta citerade artikel från 1959, i vilken han postulerar tre typer av översättning, innefattande inomspråklig sådan jämte mellanspråklig och intersemiotisk. I synnerhet det ofta framförda kravet att en skrivtolk måste "skriva allt" kunde förefalla oförenligt med en syn på översättaren och tolken som en expert som kan – och måste – anpassa sin

textproduktion enligt målttextens funktion och läsarnas eller åhörarnas behov (se Zethsen 2009).

Under de senaste tre decennierna har dock situationen förändrats. Ett viktigt incitament har varit lagstiftningen om tillgänglighet till offentliga tjänster för personer med funktionsnedsättning, inklusive tillgång till (public service-) tv och radio. Som den belgiska forskaren Aline Remael påpekar är det ofta nya regelverk och "other forms of agreement brokered between governments and, for instance, public broadcasting channels, following constant pressure from the deaf and hard of hearing organisations" (2007:25) som inspirerar till forskning (se även Romero-Fresco 2011:9; Morettini 2014). Nya bestämmelser har varit relativt lätta att genomföra i ett land som Sverige, där man haft skrivtolkutbildning sedan sent 1970-tal (och där många skrivtolkar sedan blivit direkttextare) och traditionellt använt undertextning för tv-program. Däremot har implementeringen av nya lagar varit en stor utmaning för länder som inte haft några skrivtolkar alls, eller bara få, och där man mest använt sig av dubbning eller voice-over för tv och biofilmer.

För att snabbt kunna öka utbudet av textning började man i olika länder testa återtalar. I flera länder, till exempel Storbritannien, Österrike och Schweiz, har återtalar blivit den vanligaste tekniken för direkttextning. Eftersom det finns många likheter mellan återtalar och simultantolkning (den vanligaste tolkningstekniken i konferenstolkning), ansåg man att konferenstolkare snabbt borde kunna förvärva de ytterligare färdigheter som krävdes för att kunna arbeta som återtalarstolk. Skrivtolkning kan därmed anses ha trätt in på tolkningsvetenskapens område.

Det finns numera ett ansevärt antal studier som jämför återtalar och simultantolkars färdigheter och kompetenser samt rekommendationer för konferenstolkars vidareutbildning till återtalar.¹ Dessutom används återtalar mer och mer i de sammanhang som vi har beskrivit i den här handboken som typiska skrivtolkningsområden, det vill säga vid offentliga föredrag, föreläsningar på universitet och i skolor och även i samtalsituationer, i synnerhet när tolkning pågår på distans (se till exempel Eichmeyer 2018, 2020).

Den andra forskningsriktningen inom översättningsvetenskapen där man började uppmärksamma inomspråklig översättning till följd av lagstiftning om tillgänglighet var medieöversättning (tidigare benämning: audiovisuell översättning). På 1990-talet kunde De Linde (1996) fortfarande rikta berättigad kritik mot existerande undertextningspraktiker som enligt henne tog alltför lite hänsyn till dövas och hörselskadades behov. Knappt tio år senare var direkttextning och skrivtolkning redan teman för Multidimensional Translation-konferensen i Saarbrücken (Wagner 2005). Sedan dess har det publicerats ett stadigt ökande antal forskningsarbeten samt bidrag i olika facktidskrifter och antologier som undersöker (direkt)textning samt andra metoder för medietillgänglighet från ett översättningsvetenskapligt perspektiv.²

1 Se till exempel Remael & van der Veer (2006); Van der Veer (2007); Arumi Ribas & Romero-Fresco (2008); Geens (2008); Russello (2010); Romero-Fresco (2011); Arma (2015); Szarkowska, Krejtz, Dutka & Pilipczuk (2016); Szarkowska, Krejtz, Dutka & Pilipczuk (2018); Gröbl & Stachl-Peier (2018); Sandrelli (2019); se även Eugeni & Barnabé Caro (2019) och Dawson (2019, 2020) och det pågående avhandlingsarbetet av Moores.

2 Se till exempel Neves (2005, 2008); Díaz Cintas, Orero & Remael (2007); Díaz Cintas & Anderman (2009); Matamala & Orero (2010); Remael, Orero & Carroll (2012); Bogucki (2013); Romero-Fresco (2015); Perego & Bruti (2015). Syntolkning som intersemiotisk översättning har belysts bland annat av Chaume (2018); se även Remael (2012); Jekat & Carrer (2018); Jekat & Oláh (2019). En omfattande överblick över forskning inom medieöversättning finns i Romero-Fresco (2018b). Det har fokuserats så mycket på medieöversättning att tillgänglighet ibland rentav blivit likställt med medietillgänglighet (Remael, de Houwer & Vandekerckhove (2008); se även Remael, Reviere & Vandekerckhove (2016) och Romero-Fresco (2018a).

Tio år senare framträder åter en annorlunda situation och en något differentierad syn på vad som utgör ”barriärfri kommunikation”. Barriärfri kommunikation verkar i alla fall ha blivit ett högaktuellt forskningsfält för översättningsvetenskapen och dessutom ett produktivt överordnat begrepp (se Heinisch 2019 som pläderar för att tillgänglighet borde inkluderas som ett övergripande ämne inom alla tolk- och översättarutbildningar; se även Greco 2019). Ett bra exempel är den tyska handboken *Handbuch Barrierefreie Kommunikation* (Bock, Fix & Lange 2019). Å ena sidan inbegriper boken tolkning i offentlig sektor och teckenspråkstolkning, som kan anses vara ”klassiska” översättningsvetenskapliga forskningsteman. Å andra sidan diskuteras i boken översättning till lätt språk inom juridik och förvaltning, i kulturella sammanhang och utbildningssektorn samt skrivtolkning och andra ”traditionella” tillgänglighetsteman från en översättningsvetenskaplig synvinkel (se även Jekat & Massey 2018; Bouillon, Rodríguez Vázquez & Strasly 2018; Oncins, Eugeni & Bernabé 2019; Di Martino 2019).

Sammanfattningsvis kan man kanske hävda följande: Även om det har tagit lång tid och skett via omvägar, så har inomspråklig översättning och överföring från talat språk till skriftspråk numera accepterats som relevanta ämnen för forskare inom översättnings- och tolkningsvetenskapen. Att skrivtolkning och direkttextning respektive återtal (*live subtitling*, *respeaking*) numera anses som en form av tolkning framgår i *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies* (Stinson 2015:399–400; Romero-Fresco 2015:350–351) där *Speech-to-Text Interpreting* (skrivtolkning) är med som nyckelbegrepp. Även den tyska översättningsforskaren Heidrun Gerzymisch-Arbogast (2013:2) har fastslagit följande:

- Skrivtolkning utförs liksom tolkning av talade språk simultant.
- En (muntligt framförd) text omvandlas till en annan (skriftlig) text.
- Det finns begränsad möjlighet att korrigera den producerade texten.
- På grund av rumsliga och tidsmässiga begränsningar måste skrivtolken använda en rad olika strategier för att skapa koherens och kondensera texten.
- Skrivtolken måste ta hänsyn till textens tema-rem-/informationsstruktur och undvika förvirrande tematiska ”hopp”.

Med definitionen av skrivtolkning som en form av tolkning måste även kravet på ”att skriva allt” ge vika för en mer nyanserad syn som tillåter kondensering och andra strategier för att skapa en koherent och förståelig text.

Det som fortfarande saknas är dock djupgående studier. Det finns få studier som granskar inomspråklig översättning/tolkning (oavsett använd metod, det vill säga återtal, veyboard eller konventionellt tangentbord) i icke-mediarelaterade sammanhang. Detta gäller monologiska sammanhang och situationer som till exempel skrivtolkning i skolan eller vid universitetet, men framför allt skrivtolkning i samtalssituationer. Det är få som har granskat interaktionen mellan användarna och skrivtolken (och skärmen), eller som har undersökt skrivtolkars självpåtagna roller. Detta är förvånande eftersom målgruppen för skrivtolkning omfattar döva personer, och interaktion och rollbilder är centrala ämnen inom forskning om teckenspråkstolkning. Sådana aspekter av skrivtolkning har undersökts mest i länder där teckenspråkstolkning har en lång forskningstradition (USA), där skrivtolkning ingår i – eller är en vidareutbildning efter – utbildning till teckenspråkstolk (till exempel i Norge, Graz i Österrike, Utrecht i Nederländerna), eller där

översättningsvetenskaplig forskning fokuserar på tolkning i offentlig sektor och språklig interaktion i tolkade situationer (Helsingfors, TÖI Stockholm).

I följande översikt tas framför allt relevant forskning (inkluderande didaktiska studier) upp som har anlagt ett översättningsvetenskapligt perspektiv. Följande är ingen fullständig redogörelse. Mycket relevant forskning ligger ”gömd” i opublicerade master- eller doktorsarbeten (se även Lorenzo García och Pereira Rodriguez 2012:109) och har därför aldrig recipierats.

4.1. Internationell inventering

En omfattande överblick över skrivtolkning världen över ges av Nofftz (2014), som redovisar resultaten av en enkät från år 2012 genomförd i 25 länder med följande aspekter i fokus:

Benämningen på aktören (*note taker, reporter, interpreter, subtitles, translator* eller användare av en särskild teknik som till exempel *respeaker*), och olika förväntningar på skrivtolkens roll som förknippas med beteckningen.

- Användning av tekniska hjälpmedel, det vill säga tangentbord, veyboard/ Velotype, stenografi och återtaltal, samt skillnader och likheter dem emellan, samt olika länders preferenser.
- Etableringsgraden av skrivtolkning, det vill säga huruvida det finns utbildning, antalet verksamma skrivtolkar, lagstiftning som reglerar användning och ersättning för skrivtolkar i olika sammanhang och om det finns en skrivtolkorganisation.

De nordiska länderna återfinns bland dem med det största antalet skrivtolkar per antalet döva och hörselskadade i befolkningen. Situationen var bäst i Finland (1 372 döva och hörselskadade per skrivtolk) och därefter kom Norge (2 789), Island (6 513), Sverige (12 764) och Danmark (12 915). De som hade lägst antal skrivtolkar per capita var Italien, Belgien, Storbritannien och Österrike.

De sammanhang i vilka skrivtolkning användes mest var i fallande ordning: på arbetsplatsen, vid konferenser, vid kontakter med myndigheter, i domstol, i religiösa sammanhang, på sjukhus, vid läkarbesök, på universitetet, i skolan, för privata aktiviteter, vid kulturella evenemang, vid protokollskrivning i olika sammanhang samt i parlamentet (Nofftz (2014).

4.1.1. USA

I USA har undervisning på teckenspråk i skolan och vid universitetet en lång tradition och det finns otaliga studier om teckenspråkstolkning i olika sammanhang. Även forskning om undertextning av tv-program och utbildningsvideor för döva och hörselskadade personer har bedrivits i flera decennier. En översikt över de mest inflytelserika studierna finns i Romero-Fresco (2018b; se även Jensemas doktorsavhandling 1997 om effekten av skrivhastighet och av hur snabbt texten presenteras).

Ett förstärkt intresse för skrivtolkning i andra sammanhang kom med införandet av lagen *Americans with Disabilities Act (ADA)* 1990 som gav döva och hörselskadade rätt till skrivtolkning inom vården, i offentliga sammanhang och i klassrummet. I synnerhet skrivtolkning (CART eller *computer assisted/ aided real-time transcription*) i utbildningssammanhang har utforskats, inte minst till följd av att ett ökande antal döva och hörselskadade började gå i vanliga skolor. Frågan om hur väl deras inkludering fungerade och vilka hjälpmedel som var bäst för att stödja kommunikationen blev därför relevant (Stinson & Antia 1999).

Bland de studier som undersökt användningen av *real-time speech-to-text* i klassrummet vid integrerad skolgång för elever med hörselnedsättning i skolan och på college, och jämfört dess effektivitet med stenografibaserade system och teckenspråkstolkning kan nämnas Stinson, Eisenberg, Horn, Larson, Levitt och Stuckless (1999), Elliott, Stinson, McKee, Everhart och Francis (2001), Stinson, Elliott och Easton (2013) och Marschark, Leig, Sapere, Burnham, Convertino, Stinson, Knoors, Vervloed och Noble (2006). Resultaten visade att det inte fanns signifikanta skillnader mellan de tre metoderna vad gäller studenters förståelse av innehållet i undervisningen. I Stinson, Elliot och Kelly (2017) granskas döva och hörselskadade elevers och studenters bedömning av skrivtolkning, teckenspråkstolkning och anteckningshjälp (eng. *note-taking*). Eleverna tyckte att den sparade skrivtolkade texten hjälpte dem mer än texten som kom från anteckningshjälpen.

Kommunikation mellan döva och hörselskadade, hörande klasskamrater och läraren och hur från- eller närvaron av en tolk påverkar inte enbart interaktionen utan även döva och hörselskadade elevers integrering har undersökts bland annat av Stinson och Antia (1999) och Antia, Stinson och Gaustad (2002). De senaste åren har forskare dessutom analyserat användningen av automatiska taligenkänningsappar och hur de påverkar interaktionen (se till exempel Mallory, Stinson, Elliott & Easton 2017 och Elliot, Stinson, Ahmed & Easton 2017).

Det finns även många studier som belyser tolkning för döva inom hälsovården, som är baserade på enkäter eller fokusgruppsintervjuer och intar en medicinvetenskaplig synvinkel med syfte att förbättra döva och hörselskadade personers hälsa (till exempel Steinberg, Barnett, Meador, Wiggins & Zazove 2006).

4.1.2. Finland

En av de första forskare inom översättningsvetenskapen som undersökte skrivtolkning var Liisa Tiittula i Finland. I en artikel från 2006 analyserade hon vad som händer under omvandlingen av muntlig till skriftlig text. Hon konstaterade att utelämnningar inte enbart var en nödstrategi för att komma ikapp en snabb talare utan utgjorde en del av skrivtolkars medvetet valda strategier. Genom att reducera felstarter, grammatiska ”fel” (sett ur skriftspråkets perspektiv) och upprepningar kunde de uppfylla sin servicefunktion och producera en skriftlig text med alla kännetecken som förväntas av en sådan (se även kapitel 6).

I Tiittula (2010) – se även Tiittula (2018:206) – är det interaktionen mellan hörselskadade under ett skrivtolkat seminarium som står i centrum. Den första artikeln understryker betydelsen av prosodiska element och visar hur en ironisk kommentar kan förvandlas till en brysk tillrättavisning i den skriftliga texten om prosodisk information saknas. Den andra artikeln undersöker turtagning. Det visade sig att deltagarna utnyttjar flera semiotiska resurser för att undvika överlappning, som till exempel tydliga gester.

Skrivtolkningsrelaterade ämnen har även undersökts av flera av Liisa Tiittulas masterstudenter. Ohrankämnen (2006) har analyserat eftersläpning utan och med KITU, ett program för förkortningar för autokomplettering, och kunde visa att *timelag* reducerades betydligt med KITU. Tanhuamäki (2008) har undersökt kvaliteten av skrivtolkars output i två föreläsningar. För att kunna bedöma om tolken lyckades att återge det semantiska innehållet och reproducera källtextens effekt utarbetade hon flera kvalitetsparametrar. De inkluderade logisk koherens och förståelighet, läsbarhet, användning av kondensering, markering av vem som talar, samt reproduktion av talarens stil och betoning, referenser till visuell information och ljud i rummet, vilka uppmärksammades i mindre grad. Tanhuamäki påpekar också att varje parameters betydelse kan variera enligt kontexten. Därför måste kvalitetsbedömningar alltid ta hänsyn till kommunikationssituationen.

Ytterligare studier i Finland har riktat uppmärksamheten mot relationen mellan formatet i vilken den skrivtolkade texten presenteras och dess läsbarhet. Wiklund (2014) undersöker hur tonhöjdsmonster hjälper skrivtolkar att strukturera texten. Sharmin & Wiklund (2014), Sharmin, Špakov & Rähä (2015) och Sharmin, Wiklund & Tiittula (2016) presenterar resultaten av ögonrörelsestudier (*eye-tracking*) som visar att förståelse av innehållet är bättre när texten presenteras ord-för-ord än bokstav-för-bokstav. Förklaringen är att med ord-för-ord-formatet är det lättare att titta tillbaka och läsa substantiv igen för att konstruera meningens innehåll. Sådana regressioner är särskilt frekventa när texten är mindre koherent.

4.1.3. Sverige

Även inledningen av den översättningsvetenskapligt inriktade forskningen i Sverige var inspirerad av Liisa Tiittula. 2015 jämförde Norberg, Stachl-Peier & Tiittula (2015) skrivtolkningens historia i Sverige, Finland (i de båda länderna har det utbildats skrivtolkar sedan 1970- respektive 1980-talet) och Österrike, där den första utbildningen anordnades 2010. Sedan dess har Norberg och Stachl-Peier undersökt skrivtolkning i ett flertal sammanhang. Norberg och Stachl-Peier (2017) analyserade skrivtolkning under ett seminarium vid ett svenskt universitet. De tillämpade samma forskningsinstrumentarium som har använts i studier av tolkning av talade språk och drog slutsatsen att kondensering är en effektiv strategi för ostrukturerade yttranden. Framför allt kan kondensering reducera eftersläpning. Därmed skulle inte pauser som uppstår behöva förkortas, vilket till exempel kan ske när en lärare ställer en fråga till en klass och väntar på studenters svar – då kan även den döva eller hörselskadade studenten få en chans att svara.

I en annan studie jämförde Norberg & Stachl-Peier (2018) skrivtolkning i tre olika situationer (vid föreläsning, seminarium samt samtal inom vården) och diskuterade utifrån detta anammade tolkroller och delaktighet. Användning av prosodisk information i skrivtolkning har också analyserats av Stachl-Peier och Norberg (2017). Här visades hur tonhöjdsförändringar, pauser och betoningar i talet på olika sätt samvarierar med skrivtolkens skiljeteckenanvändning beroende på tal- och skrivhastighet. Hur interaktionen mellan den hörselskadade, hörande och skrivtolken påverkas av den använda tekniken, det vill säga skrivning via tangentbord kontra återtalt, utreds i en empirisk studie som presenterades vid Media for All-konferensen i Stockholm i juni 2019 (Stachl-Peier & Norberg 2019). Skrivtolkars attityder och självbilder har även undersökts av Norberg i två intervjustudier (2014, 2016). I den senare studien gjordes en jämförelse med direkttextare, vilken kunde visa på skillnader i inofficiella normer och professionella självbilder mellan de båda yrkenas utövare.

4.1.4. Norge

I Norge har skrivtolkning funnits sedan 1990-talet och även skrivtolkning på distans har använts länge (se *Rapport Fjernskrivetolking* 2005). En skrivtolkningstjänst tillhandahålls av NAV Hjälpmiddelsentral.³ Tjänsten är gratis för användare inom sjukvården och utbildningssektor, på arbetsplatser, vid polisen och i domstolar.⁴

3 <https://www.kunnskapsbanken.net/wp-content/uploads/2020/04/Tolketjeneste-for-dove-dovblinde-og-horselshemmede-folder.pdf> [Tillgänglig: 21 oktober 2020].

4 <https://www.nav.no/no/person/hjelpemidler/tjenester-og-produkter/tolketjenesten/bestille-tolk> [Tillgänglig: 21 oktober 2020].

Utbildningen till skrivtolk ingår i bachelorprogrammet i teckenspråk och tolkning vid OsloMet – storbyuniversitetet (tidigare Høgskolen i Oslo og Akershus), Høgskulen på Vestlandet och Norges teknisk-naturvitenskaplige universitet (se även Nofftz 2014:35). Utbildningen fokuserar mycket på samtalsituationer och interaktionen mellan användarna (se Edland 2020). Även prov för att bli skrivtolk innehåller tolkning av ett fiktivt samtal ”för de anser det som en viktig del av veien til å bli en god tolk, å tenke budskap og hva som er essensielt” (*Skrivetolknytt* nr. 1, 2015).

Akademisk forskning om skrivtolkning är dock fortfarande begränsad. Det finns flera opublicerade kandidatuppsatser som belyser aspekter som förmedlande av icke-verbal kommunikation (Fidje 2011), emfatiskt tryck (Krog 2019), bruk av interpunktion (Østmoe Henjum & Bjørgvinsdottir 2007), samt avvikelser i återgivningen av originalyttranden (Granmo, Hansen, Jønland, & Sund 2016) (se Edland 2020). En detaljerad studie av genrespecifika utmaningar vid tolkning av akademiska föreläsningar genomfördes av Edland (2020). Han kom fram till att det är graden av skriftspråklighet respektive muntlighet som har störst påverkan på måltexten. En föreläsning som är utpräglad skriftspråklig leder oftare till en mindre ekvivalent måltext (med fler fall av icke-återgivningar och nära återgivningar) än ett tal som kännetecknas av muntlighet.

Teoretiska diskussioner har också tagits upp av tidskriften *Skrivetolknytt i fagseminarier* som syftar till att sprida kunskap om skrivtolkens arbete och roll. Det finns dessutom flera undersökningar av teckenspråkstolkning som är relevanta även för skrivtolkning (till exempel Erlenkamp, Amundsen, Berge, Mjøen & Raanes 2011; Slettebakk Berge & Ytterhus 2015; Slettebakk Berge 2018; Skaten 2005; Skaten 2015).

4.1.5. Danmark

I Danmark ingår skrivtolkutbildning i *Professionsbacheloruddannelsen i dansk tegnsprog og tolkning* vid Københavns Professionshøjskole⁵ och omfattar 3,5 år. Vad skrivtolkning är beskrivs bland annat på följande sätt:

Skrivetolkning foregår ved, at en tolk på en bærbar pc skriver, hvad der bliver sagt. Skrivetolk kan benyttes af alle, blot man kan læse dansk.

En skrivetolk taster meget hurtigt – op til mellem 300 og 400 anslag i minuttet. Men det talte sprog svarer til cirka 750 anslag i minuttet. Skrivetolkning foregår derfor ved, at tolken resumerer det, der er blevet sagt, samt anvender forkortelser, som et computerprogram lynhurtigt ”folder” ud til hele ord. Når man bruger skrivetolk, har man god mulighed for at tage notater, da teksten bliver stående i noget tid, inden den forsvinder. (Høreforeningen 2020)

En undersökning av dövas och vuxendövas vardagsliv och levnadsvillkor har gjorts av Bech Larsen, Sommer och Bengtsson (2014:109). Vad gäller användning av skrivtolkning så visade den att 67 procent av de vuxendöva oftast använder skrivtolkning. I undervisningssituationer föredrar unga döva (*døvblevne*) som inte använder teckenspråk skrivtolkning. Undersökningen visar också att skrivtolkning används som kompletterande stöd av döva (2014:109).

Återtalen har hittills använts för direkttextning på tv. Detta är något som har diskuterats av Baaring (2006), medan tv-tittarnas preferenser diskuteras av Gottlieb (2015).

5 <https://www.kp.dk/uddannelser/tegnspogs-og-skrivetolk/>; www.kp.dk/wp-content/uploads/2019/10/studieordning2019-tegnspogs-og-skrivetolk.pdf [Tillgänglig: 13 oktober 2020].

4.1.6. Österrike

Som nämnts ovan kommer intresset för olika forskningsområden ofta igång när ny lagstiftning träder i kraft och vetenskapliga studier behövs för att utveckla effektiva åtgärder för dess implementering. Det gäller definitivt Österrike i samband med implementeringen av regelverket om så kallad barriärfri kommunikation, där skrivtolkning och direkttextning har varit teman för flera master- och doktorsavhandlingar under de senaste tio åren. Nowak (2010), Walter (2010) och Dobrovac (2018) har till exempel undersökt användningen av återtal i direkttextning på tv, medan Hattinger (2013) har granskat återtalstolkningens effektivitet under föreläsningar på universitetet.

Benedikt (2020) har i en experimentell studie med döva deltagare studerat hur (maximalt synkron) ord-för-ord-undertextning jämfört med (betydligt fördröjd) blockvis undertextning påverkar läsförståelsen av innehållet. Efter experimentet genomförde hon intervjuer på teckenspråk med alla deltagare för att utreda deras subjektiva bedömningar och preferenser. Institutionen för tolkning och översättning vid Wiens universitet deltar även i ILSA-projektet (*Interlingual Live Subtitling for Access*) som har till syfte att utveckla en utbildning för mellanspråklig direkttextning med återtal där studenterna sedan ska kunna arbeta för medier, inom utbildningssammanhang och vid sociala och internationella evenemang (se ILSA Project 2022; se även Romero-Fresco & Pöchhacker 2017; Pöchhacker & Remael 2019).

I sin doktorsavhandling redogör Judith Platter (2015) för en omfattande studie av skrivtolkning i Österrike och Tyskland. Förutom en översikt över professionaliseringsåtgärder och utbildningsmöjligheter utvecklar hon en analysmodell för skrivtolkade samtal som bygger på *Triadic Discourse Interpreting*-modellen, utarbetad av Lihua Jiang (2008). Denna modell tillämpar hon sedan vid undersökningen av ett skrivtolkat samtal. Analysen visar att skrivtolken använde sig av olika strategier längs en skala som räcker från utelämnande av information via ord-för-ord-reproduktion till kondensering, beroende på tolkens bedömning av vilken och hur mycket information som behövdes i den givna situationen.

En bieffekt av det växande behovet av skrivtolkar och det ökande intresset från akademins sida är att det numera finns flera kurser i Österrike som ger certifikat i skrivtolkning. Dessutom inkluderar Institutionen för tolkning och översättning vid Graz universitet, där man också utbildar teckenspråkstolkare, en kurs i skrivtolkning (med tangentbord och återtal) såsom direkttextning i sitt masterprogram (se även Grübl & Stachl-Peier 2018).

4.1.7. Schweiz

I Schweiz är de ledande institutionerna inom forskning om inkluderande kommunikation Hochschule für Angewandte Wissenschaften Zürich (ZHAW), Institut für Angewandte Linguistik (som har en utbildning i undertextning och återtal i sitt kandidatprogram), och Université de Geneve, Faculté de Traduction et d'Interprétation. Båda institutionerna medverkar i forskningsprojektet Proposal and implementation of a Swiss Centre for Barrier-Free Communication. Ett av de områden som undersöks inom projektet är skrivtolkning. I den första fasen genomförde man två enkätundersökningar bland döva och hörselskadade i de tysk-, fransk- och italienskspråkiga delarna av landet för att utreda deltagarnas erfarenheter av kommunikation i skolan och högre utbildning. Som de största hindren nämndes olämpliga undervisningsmetoder och bristande tillgång till tolkning (Hohenstein, Zavgoridnia, Näf, Rodríguez Vázquez, Bouillon & Strasly 2018; Rodríguez Vázquez, Bouillon, Strasly, Hohenstein, Zavgoridnia & Näf 2018).

I nästa fas testade man användningen av skrivtolkning med återtall respektive tangentbord på universitet och skolor, samt tolkning på plats och på distans (Jekat 2014; Jekat & Massey 2018; Nachtrab & Mössner 2018; se även Künzli 2017). Studien visade att båda teknikerna passar för tolkning på distans, förutsett att alla i klassrummet använder mikrofon så att tolken inte missar spontana kommentarer eller frågor. Eichmeyer (2018) beskriver skillnaderna mellan tolkning på plats, på distans och *semi-presence* (en tolk på plats och en på distans), samt varje modells för- och nackdelar. Enligt henne är *semi-presence* bäst eftersom den förenar "the advantages of both settings [...] and adds extra benefits" (2018:11).

4.1.8. Tyskland

I Tyskland har utbildning till skrivtolk hittills skett mest genom kurser som ger certifikat och som anordnats av privata aktörer som Deutscher Schwerhörigenbund (Tyska Hörselskadades Förbund) och vid SDI Hochschule für Angewandte Sprachen i München (f.d. Sprachen und Dolmetscher Institut). Fokuseringen vid SDI har traditionellt varit på undervisning, men under de senaste åren har man medverkat i flera forskningsprojekt, som till exempel Live Text Access (LTA)-projektet (se nedan) och inom forskningsområdet lätt språk. Universitetet i Hildesheim, där forskningen hittills har fokuserat på lätt språk (se till exempel Rink 2019; Maaß 2020), införde ett masterprogram 2019, där skrivtolkning ingår (Masterstudiengang Barrierefreie Kommunikation 2022), så man kan förvänta sig att det kommer mer forskning även om skrivtolkning.

En intressant undersökning av hur döva och hörselskadade personer kommunicerar på arbetsplatsen har utförts inom ramen för Ginko-projektet (2022). Av de 3 189 deltagarna i enkäten angav 75 procent att de använder teckenspråkstolkning, 28,6 procent fick hjälp av en så kallad kommunikationsassistent (som hjälper till med kommunikationsstöd) och samma procentsats använde sig av skrivtolkning.

Översättningsvetenskapligt orienterad forskning har hittills varit begränsad och fokuserad på direkttextning (till exempel Kurch, Mälzer & Münch, 2015; Maschow 2015a, 2015b). I en antologi utgiven av Mälzer (2019), som bär titeln *Barrierefreie Kommunikation*, inkluderas tre artiklar som belyser två stora tyska tv-bolags direkttextningspraxis (ARD och NRD), medan skrivtolkning inte nämns. I *Handbuch Barrierefreie Kommunikation* (Bock, Fix & Lange 2019), som publicerades samma år, är skrivtolkning dock med. I sitt bidrag ger Witzel (2019a) en praktisk introduktion till skrivtolkning och relaterar till existerande studier.

Skrivtolkning inkluderas även i boken *Dolmetschen 3.0 – Einblicke in einen Beruf im Wandel* (Insikter i ett yrke i omdaning, Gross-Dinter 2016). I boken redogör Tirinnanzi (2016) för resultaten från en enkät om användares och skrivtolkars syn på viktiga kvalitetsparametrar. Det visade sig att båda grupperna föredrog en ordagrann återgivning med metalingvistisk information, vilket de tyckte var lättare att förverkliga med stenografi eller *respeaking* än med tangentbord. Skrivtolkning är även med som ett yrkesalternativ med goda framtidsutsikter i det tyska tolk- och översättarförbundets (BDÜ) nya handbok *Handbuch Dolmetschen* (Witzel 2019b).

Ett annat fokus har två studier som utvärderade effektiviteten hos skrivtolkning och teckenspråkstolkning. I den ena drar Mira-Esther Weischet (2010), som själv är teckenspråkstolk, slutsatsen att skrivtolkning kan utgöra ett adekvat alternativ till teckenspråkstolkning, även om det är svårare att få med kroppsspråkliga, mimiska och spatiala element. Hon påpekar dock att det är viktigt att den döva eller hörselskadade personen själv får ange vilken tolkningsform han

eller hon föredrar i en given situation. I den andra är Bruhn och Homann (2013) mer tveksamma vad gäller skrivtolkningens lämplighet som ersättning för teckenspråkstolkning. Enligt dem kan enbart en hundra procentig återgivning av den talade texten säkerställa att döva och hörselskadade inte görs till omyndiga mottagare. Därför kräver de att vedertagna praktiker förändras: Talarna bör anpassa sig till skrivtolkens skrivhastighet; dessutom måste skärmen vara placerad på ett ställe där alla kan se den och omedelbart kan rätta till eventuella fel.

4.1.9. Belgien och Nederländerna

Mellanspråklig och inomspråklig textning och direkttextning har sedan länge varit ett viktigt tema för forskare inom översättningsvetenskap i Flandern, den flamländskspråkiga delen av Belgien. Universiteit Antwerpen har haft direkttextning som en specialisering i sitt masterprogram i tolkning sedan tidigt 2000-tal (Remael & van der Veer 2006) och det finns ett stort antal forskningsstudier som undersöker inomspråklig och mellanspråklig direkttextning från olika perspektiv.⁶

Däremot finns det förhållandevis lite publicerad forskning om skrivtolkning från ett översättningsvetenskapligt perspektiv. Ett intressant ERASMUS+-projekt genomfördes dock vid Universitet Gent, Instituut voor Gebaren, Taal en Dovenstudies, som också anordnar en skrivtolkutbildning, vilket resulterade i en handbok.⁷ I den introducerar Vermeiren (2018a) först relevant forskning inom semiotik, multimodalitet, kommunikation och interaktion inom triaden personal – kund – tolk. Därefter beskriver hon tolkning för en rad persongrupper med särskilda behov och rekommenderar *best practices* och strategier för tolkanvändare och skrivtolkar.

I Nederländerna ges en utbildning i skrivtolkning vid Hogeschool Utrecht, Instituut voor Gebaren, Taal & Dovenstudies, där man kan förvärva en *associate degree (AD) Schrijftolk*. Forskningen på institutionen berör mest teckenspråkstolkning, men det finns några publicerade studier som granskar skrivtolkning. Maaïke Kruijk, Margot de Vreede och Richard van Royen (2012), genomförde ett experiment som följts av en enkät för att jämföra effektiviteten av skrivtolkstrategier hos erfarna skrivtolkar och skrivtolksstudenter. Resultatet var inte oväntat: Ju mer erfarna tolkarna var, desto högre var deras skrivhastighet och antal informationsenheter som tolkades ordagrant. I en masteruppsats (Draeck 2014), som tar som teoretisk utgångspunkt relevant forskning inom tal- och teckenspråkstolkning, undersöks även vilka kvalitetsförbättringar som användare önskar sig i skrivtolkars tolkprestation och interaktionsfärdigheter. Uppsatsen mynnar ut i rekommendationer för skrivtolkutbildningen.

4.1.10. Storbritannien

I Storbritannien har Ofcom, tillsynsmyndigheten på medieområdet (se till exempel Higgs 2006; Lambourne 2006), och BBC varit de drivande krafterna bakom forskning om direkttextning. Som forskaren Alison Marsh förklarar finns det tre anledningar till detta:

6 Se till exempel Luyckx, Delbeke, Van Waes, Leijten & Remael (2010); Van Waes, Leijten & Remael (2013). *Respeaking* undervisas även vid universitetet i Mons, Faculté de Traduction et d'Interprétation. Universiteit Antwerpen är även med i ILSA-projektet (Robert, Schrijver & Diels 2019; se även avsnitt 4.2.6.).

7 *Handboek Tolken en multimodaliteit. Tolken voor bijzondere doelgroepen: personen met een sensorische beperking of personen die moeilijk begrijpen* (Vermeiren 2018a). En sammanfattning på engelska finns i Vermeiren (2018b).

In January 2001, development into respeaking began and this happened basically for three reasons: the first was that there was a growing demand for subtitles from the deaf community; the second was some legislation introduced by the Government called the Broadcasting Act, in 1990.

This legislation stipulated that all of the major television companies had to increase the proportion of output that they subtitled (and this meant live subtitling as well as pre-recorded subtitling) up to 90% by 2010. Then the BBC set its own target, 100% on its analogue channels by 2008; thirdly, the BBC had to find an alternative way to cover all its live output because stenography is a very specialised skill, you have to train for at least five years to become a professional stenographer.

As a result there were not many stenographers available, and the few could demand for very high salaries because it is a very specialised skill. Clearly, it was not possible for BBC to cover all its live output with stenographers because this was not financially viable. So, experiments began in the field of respeaking which was a more practical and cost effective way of subtitling large volumes of live output. (Marsh 2006)

Mest forskning i återtals har bedrivits vid University of Roehampton i London där man också har anordnat kurser i återtals på engelska, spanska, franska, italienska och tyska i ett antal år (se Eugeni & Barnabé Caro 2019:92 som nämner introduktionskurser i återtals (eng. 'respeaking') även vid University of Leeds). Framför allt Pablo Romero-Frescos studier har haft ett stort inflytande och inspirerat forskare inom översättningsvetenskap världen över. Hans NER-modell för att bedöma kvalitet hos inomspråklig direkttextning (Romero-Fresco & Martínez 2011; se även Eugeni 2008b och Eugeni 2009; Romero-Fresco 2016) har använts i många länder, liksom hans NTR-modell för mellanspråklig direkttextning (Romero-Fresco & Pöchhacker 2017; se även Romero-Fresco 2018a).

Forskaren Zoe Moores (2020) har undersökt användningen av återtals vid offentliga evenemang, men forskning om andra situationer och ämnen saknas ännu (se även Romero-Fresco 2018b). Det kan kanske förklaras med att utbildningen till skrivtolk (eller *speech-to-text reporter* (STTR) och *electronic notetaker*), som har ansvar för kommunikationsstöd på arbetsplatsen, vid konferenser och möten, i utbildningssammanhang, inte ges vid universitet eller högskolor (Nofftz 2014; se även *The National Registers of Communication Professionals working with Deaf and Deafblind People* 2019⁸). Skillnaden mellan de två beskrivs på följande sätt:

Electronic Notetakers do not provide a full verbatim service but will provide a very accurate record of events and talks. Electronic Notetakers are similar to Speech to Text Reporters (STTR); they will type everything that is being said during an event but Electronic Notetakers do not guarantee a verbatim transcript will be produced. (DeafAction 2020)

Medan det finns mycket forskning i Storbritannien om direkttextning och skrivtolkning i monologiska sammanhang, så saknas översättningsvetenskaplig forskning om skrivtolkning i samtalsituationer, det vill säga om notetakers och speech-to-text reporters (se dock Eugeni & Barnabé Caro 2019:90 om separata utbildningar för "subtitlers" och "reporters").

8 "Approved Courses": <https://www.nrcpd.org.uk/approved-courses>. [Tillgänglig: 12 november 2019]

4.1.11. Italien

I Italien har den så kallade oralismen, det vill säga uppfattningen att döva ska lära sig talat språk i stället för teckenspråk, haft en stark förankring. FIADDA (Famiglie Italiane Associate per la Difesa dei Diritti degli Audiodesi), som grundades 1973 och numera har 35 sektioner över hela landet, har som mål att integrera personer med hörselnedsättning i den hörande världen på jämbördig nivå (FIADDA 2019), vilket bland annat innebär att man försvarar dövas rätt att lära sig muntligt språk, vilket anses vara en förutsättning för integration. FIADDA har också tidigt stöttat projekt som haft till syfte att göra föreläsningar på universitet tillgängliga för döva. Pirelli (2006) ger en översikt över olika initiativ och introducerar projektet Progetto VOICE som ledde till införandet av kurser i direkttextning på universitetsnivå.⁹ I *inTRAlinea* (tidskrift utgiven av Department of Interpreting and Translation (DIT) vid Bolognas universitet) diskuterar Eugeni (2006) användningen av återtal (*respeakeraggio*) för direkttextning.

Sedan dess har det publicerats ett stort antal studier som granskar inomspråklig och mellanspråklig *respeaking* för (direkt)textning (De Serriis 2006; Eugeni 2007, 2008, 2009; Morettini 2012; Di Giovanni 2019) samt för föreläsningar på universitetet och i skolan (Eugeni & Zambelli 2013; Arma 2015). Döva och hörselskadade tv-tittares förväntningar och preferenser vad gäller (direkt)textning har även undersökts av Eugeni (2008, 2015a och 2015b).¹⁰

Utbildning i direkttextning har anordnats av Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori vid universiteten i Bologna och Parma (se Eugeni & Barnabé Caro 2019:92).

4.1.12. Spanien

I Spanien har Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), Universidade de Vigo och Universidad de Educación a Distancia anordnat utbildningar i mellanspråklig (direkt)textning för medier, oftast med återtal. Forskningen här har även behandlat automatiserad direkttextning.¹¹ UAB är också, som tidigare nämnt, en partner i LTA-projektet (se avsnitt 4.2.8.) där de har ansvar för att granska kvaliteten hos den nya utbildningen och undervisningsmaterialet.¹²

9 Se även Pirelli (2018) där han sammanfattar 20 år av Progetto VOICE; se även Ramondelli (2006) som summerar utvecklingen i användningen av stenotype för direkttextning vid det italienska tv-bolaget RAI, universitetskurser och i andra sammanhang; samt Mack (2006).

10 Carlo Eugeni medverkar också i ett EU-forskningsprojekt, Live Text Access, i vilket Scuola Superiore per Mediatori Linguistici i Pisa, Hochschule für angewandte Sprachen (SDI) i München och Universitat Autònoma de Barcelona samarbetar med tv-bolaget ZDF (Zweites Deutsches Fernsehen) i Tyskland, Velotype och European Certification & Qualification Association. Projektets syfte är att utveckla en studieplan och open source undervisningsmaterial för att utbilda återtalare och velotypister för olika live events (se <https://ltaproject.eu>; Eugeni & Barnabé Caro (2019); Oncins, Eugeni & Barnabé (2019)).

11 Se till exempel Miquel-Iriarte, Vilaró, Orero, Serrano & Delgado (2012); Lorenzo García & Pereira Rodríguez (2012); Arnáiz Uzquiza (2012), (2015a, 2015b); Tamayo (2016a, 2016b); Miquel-Iriarte (2017); Elias & Varela Salinas (2018). Se även Orero (2006) och Romero-Frescos ovan citerade studier och Bartoll & Martínez Tejerina (2010) om placering av textremsan.

12 Se intervju med Pilar Orero: <https://ltaproject.eu>. Det finns även referenser till användningen av återtal och stenotypi, den andra vanligt förekommande tekniken, även för konferenser, i utbildningssammanhang eller möten, men mer djupgående studier har inte publicerats än (<https://www.mqd.es/accesibilidad-audiovisual/estenotipia/> [Tillgänglig: 10 november 2019])

4.1.13. Polen

I Polen, där traditionellt *voice-over*-tekniken har använts på tv, började man med inomspråklig textning för döva och hörselskadade 1994. Utbudet var dock mycket begränsat. För att snabbt kunna öka antalet inomspråkligt textade tv-sändningar genomfördes flera statligt medfinansierade forskningsprojekt vid universitetet i Warszawa, Institutet för tillämpad språkvetenskap. Där har man bland annat genomfört en enkät om tv-tittarnas preferenser vad gäller undertextning, vilken visade att merparten föredrog ordagrann återgivning (Szarkowska, Pietrulewicz & Jankowska 2015). Man har också granskat möjligheter för att förbättra kvaliteten av textning för döva och hörselskadade och utvecklat en utbildning i återtals.¹³ Läsfärdigheter hos döva och hörselskadade har undersökts av Aleksandrowicz (2019). Undersökningen visade att läsförmågan var betydligt sämre än den hos den hörande kontrollgruppen. Det finns dock ingen publicerad forskning om användningen av återtals i andra sammanhang.

4.1.14. Frankrike

I Frankrike ligger utbildningen till skrivtolk utanför akademien. *Vélotypie* (Velo-type) har länge varit den dominerande tekniken, men även *stenotypie* (stenotype) och återtals används. Utbildning till *vélotypist* tar två år (Nofftz 2014:27) och det samma gäller för utbildningen till *e-transcripteur* (*computerised stenotype*).¹⁴

Forskning har hittills begränsats till direkttextning. Lagen om jämställdhet för handikappade antogs år 2005 (*Loi pour l'égalité des droits et des chances, la participation et la citoyenneté des personnes handicapées*). Lagen krävde bland annat att alla sändningar i tv skulle ha undertextning (*sous-titrage*) för döva och hörselskadade personer senast i februari 2010 (Muller 2015a:135). År 2011 kom man överens om en *charte*, det vill säga riktlinjer för kvalitetsstandarder för undertextning (Muller 2015a:135). I en enkät framkommer att de kriterier som är viktigast för franska tv-tittare är placering av undertexten, minimal eftersläpning mellan tal och text, en bra läshastighet, få språkfel och till sist, ordagrann återgivning (Muller 2015b:183; se även Muller 2012, 2015c; Cerezo Merchán & Cahelin 2017).

Vad gäller kvaliteten inom *transcription simultanée*, det vill säga skrivtolkning, så finns en intressant beskrivning på hemsidan för L'Union des Associations de personnes malentendantes et venues sourdes (Hörselskadades och vuxendövas föreningars förbund – seurdifrance.org). Där förklarar man *transcription simultanée* på följande sätt¹⁵ (vår översättning):

Det handlar om att överföra muntligt framförda yttranden till skrift, med talets hastighet. Ordet *översätta* är viktigt, eftersom kännetecknen för det muntliga språket är andra än de för det skrivna språket.

Därför är det nödvändigt att överföra från ett muntligt språk till ett

¹³ Se Szarkowska, Krejtz, Klyszejko & Wieczorek (2015); Szarkowska & Krejtz (2015); Szarkowska, Krejtz, Pilipczuk, Dutka & Kruger (2016); Szarkowska, Krejtz, Dutka & Pilipczuk (2016); Szarkowska, Krejtz, Dutka & Pilipczuk (2018); Szarkowska, Dutka, Szychowska & Pilipczuk (2018).

¹⁴ <https://new.tadeo.fr/emploi-lancement-de-notre-5eme-formation-de-transcripteurs-en-octobre-2020-aux-bouchoux-dans-le-haut-jura/> [Tillgänglig: 27 oktober 2020].

¹⁵ <http://seurdifrance.org/info-par-theme/accessibilite/237-metier-transcripteur-en-simultane>; även seurdifrance.org/images/PDF/Le-metier-de-transcripteur.pdf; se även http://1000et1formations.pro/velotypiste-affuter-ses-talents-pour-vaincre-lintelligence-artificielle/?fbclid=IwAR0fmFfch-Wp4ovzvPXvRxea7Jai9D-IN5mXm_3RaVaWmNvvB_nAGnmzcno [Tillgänglig: 4 februari 2020].

skrivet språk. Dessutom är det tröttande att läsa med samma hastighet som det uttalas. Och utmaningen är att göra det muntliga budskapet tillgängligt – därför är det även nödvändigt att utelämna onödiga element hos det muntliga språket som inte tillför något, utan hindrar förståelse.

Medan benämningen *simultan transkription* implicerar att man framför allt vill åstadkomma en ordagrann återgivning, verkar man alltså vara mycket medveten om skillnaderna mellan tal och skrift och rekommenderar strategier som kan garantera tillgänglighet och förståelse.

4.2. Sammanfattning och slutsatser

Forskning om inomspråklig översättning i realtid har mest fokuserat på direkttextning. Få studier har belyst skrivtolkning och de som finns har oftast granskat monologiska situationer, medan analyser av samtalsituationer är närmast obefintliga. Vad gäller krav på skrivtolkar så dominerar de traditionella föreställningarna om ordagrann återgivning som utvecklades när *estonotipistas*, *court reporters*, *shorthand reporters* och så vidare först började arbeta för döva och hörselskadade.¹⁶ För dem gällde uteslutande att skriva så fort som möjligt för att kunna skapa så heltäckande protokoll från olika möten som det gick att få. Aspekter som interaktion och kommunikation mellan brukarna, tolken och skärmen var i dessa fall oviktiga.

Benämningen på verksamheten har, som konstaterades inledningsvis, också spelat en viktig roll. Som Eugeni och Barnabé Caro (2019:90) framhåller anses *speech-to-text reporting* (också *live reporting* och *real-time reporting*) inte ha samma komplexitetsgrad som *live subtitling*. Detta är också något som avspeglas i utbildningen där ”reporting is still a discipline with little or no theoretical framework and therefore it is hardly taught at college or university level” (Eugeni & Barnabé Caro 2019:90).

Enbart i länder där undervisningen till skrivtolk ligger under (teckenspråks) tolkutbildningen, som i Norge, Flandern och Österrike, har interaktions- och kommunikationsaspekter uppmärksammas på ett mer omfattande sätt. Det är också områden som har intresserat enskilda forskare, så som Liisa Tiittula i Finland.

Det finns mycket kvar för forskare inom översättningsvetenskapen att undersöka när det gäller skrivtolkning. Särskilt skrivtolkning i sammanhang förknippade med tolkning inom offentlig sektor är ett område som behöver fler djupgående studier, såväl etnografiska (observationer, intervjuer, enkäter) som experimentella. Intresset är dock fortfarande svagt, vilket bland annat framkom vid en stor konferens om barriärfri kommunikation i Zurich 2020.¹⁷ Men det är vår förhoppning att denna rapport kan övertyga fler om att skrivtolkning är ett ämne som är både relevant och spännande.

Referenser

Aleksandrowicz, Paweł (2019). ”The reading comprehension skill of d/deaf and hard-of-hearing Poles and its importance for media accessibility: A Pilot Study.” *Journal of Audiovisual Translation* 2(1), 26–52.

16 Se till exempel Downeys intressanta studie från USA år 2008.

17 <https://www.zhaw.ch/en/linguistics/research/conference-on-barrier-free-communication/programme/>

- Antia, Shirin, Stinson, Michael & Gaustad, Gonter Martha (2002). "Developing Membership in the Education of Deaf and Hard-of-Hearing Students in Inclusive Settings." *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 7(3), 214–229.
- Arma, Saveria (2015). "Real Time Subtitling for the Deaf and Hard of Hearing: An Introduction to Conference Respeaking." I: Perego, Elisa & Bruti, Silvia (red.) *Subtitling Today: Shapes and Their Meanings*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 119–133.
- Arnáiz Uzquiza, Verónica (2012). "Los parámetros que identifican el subtitulado para sordos. Análisis y clasificación." *MonTi* 4, 103–132.
- Arnáiz Uzquiza, Verónica (2015). "Long questionnaire in Spain." I: Romero-Fresco, Pablo (red.) *The Reception of Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing in Europe: UK, Spain, Italy, Poland, Denmark, France and Germany*. Bern etc.: Peter Lang, 95–115.
- Arnáiz Uzquiza, Verónica (2015). "Eye tracking in Spain." I: Romero-Fresco, Pablo (red.) *The Reception of Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing in Europe: UK, Spain, Italy, Poland, Denmark, France and Germany*. Bern etc.: Peter Lang, 263–287.
- Arumi Ribas, Marta & Romero-Fresco, Pablo (2008). "A Practical Proposal for the Training of Respeakers." *The Journal of Specialised Translation* 10, 106–127.
- Baaring, Inge (2006). "Respeaking-based online subtitling in Denmark." *inTralinea, Special Issue: Respeaking*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/specials/article/1685>.
- Bartoll, Eduard & Martínez Tejerina, Anjana (2010). "The positioning of subtitles for the deaf and hard of hearing." I: Matamala, Anna & Orero, Pilar (red.) *Listening to subtitles: subtitles for the deaf and hard of hearing*. Peter Lang: Berlin, 69–86.
- Bech Larsen, Lena, Sommer Lindsay, Mette & Bengtsson, Steen (2014). *Døve og døvblevne mennesker. Hverdagsliv og levevilkår*. Köpenhamn: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Bock, Bettina M., Fix, Ulla & Lange, Daisy (red.) (2019). *Handbuch Barrierefreie Kommunikation*. Berlin: Frank & Timme.
- Bogucki, Łukasz (2013). *Areas and Methods of Audiovisual Translation Research*. (Łódź Studies in Language, 30). Berlin etc.: Peter Lang.
- Bouillon, Pierrette, Rodríguez Vázquez, Silvia & Strasly, Irene (red.) (2018). *Proceedings of the Second Swiss Conference on Barrier-Free Communication (BFC 2018) – Accessibility in Educational Settings*. Genève: Genève universitet.
- Bruhn, Lars & Homann, Jürgen (2013). "Barrierefreiheit, Assistenz, Schriftdolmetschung und das Selbstverständliche." *Das Zeichen*, 95, 488–492.
- Cerezo Merchán, Beatriz & Caschelin, Sylvain. (2017). "Vue d'ensemble et analyse comparative du sous-titrage pour sourds et malentendants en France et en Espagne." *Palimpsestes* [online]. Hämtad från: <http://palimpsestes.revues.org/2473>.
- Chaume, Frederic (2018). "Is audiovisual translation putting the concept of translation up against the ropes?" *The Journal of Specialised Translation* 30, 84–104.
- Dawson, Hayley (2019). "Feasibility, quality and assessment of interlingual live subtitling: A pilot study." *Journal of Audiovisual Translation* 2(2), 36–56.
- Dawson, Hayley (2020). *Interlingual live subtitling: a research-informed training model for interlingual respeakers to improve access for a wide audience*. (Doktorsavhandling). London: University of Roehampton. Hämtad från: https://pure.roehampton.ac.uk/ws/portalfiles/portal/3452736/Interlingual_live_subtitling.pdf.
- De Linde, Zoe (1996). "Le sous-titrage intralinguistique pour les sourds et les mal entendants." I: Gambier, Yves (red.) *Les transferts linguistiques dans les médias audiovisuels*. Paris: Presses Universitaires du Septentrion, 173–184.

- De Serriis, Lino (2006). "Il Servizio Sottotitoli RAI. Televideo per i non udenti." *inTRAlinea, Special Issue: Respeaking*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/archive/article/1687>.
- DeafAction 2020. (http://www.deafaction.org/our_services/electronic-notetakers/; 12 november 2019)
- Di Giovanni, Elena (2019). "Reception Studies and Audiovisual Translation: Eye Tracking Research at the Service of Training in Subtitling." *Cultus: The International Journal of Mediation and Communication* 12, 18–37.
- Di Martino, Emilia (2019). "Audiovisual Translation from Criticism to Popularisation: Reflections on how to Make Academic Research on AVT 'Translational'." *Cultus: The International Journal of Mediation and Communication* 12, 88–105.
- Díaz Cintas, Jorge, Orero, Pilar & Remael, Aline (red.) (2007). *Media for All: Subtitling for the Deaf, Audio Description, and Sign Language*. Amsterdam: Rodopi.
- Díaz Cintas, Jorge & Anderman, Gunilla (red.) (2009). *Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen*. London/New York: Palgrave Macmillan.
- Dobrovac, Simona (2018). *Respeaking in Österreich – Neue Berufsmöglichkeit für Dolmetschstudierende?* (Masterarbete). Graz: Graz universitet.
- Downey, Gregory J. (2008). *Closed Captioning: Subtitling, Stenography, and the Digital Convergence of Text with Television*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Draeck, Lieske (2014). *Kwaliteitsverbetering voor schrijftolken. Een onderzoek naar de kwaliteiten van schrijftolken en welke er, volgens haar klanten, verbeterd moeten worden*. (Masterarbete). Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Dragsted, Barbara & Hansen, Inge Gorm (2007). "Speaking your translation: Exploiting synergies between translation and interpreting." I: Pöchhacker, Franz, Jakobsen, Arnt Lycke & Mees, Inger M. (red.) *Interpreting Studies and Beyond: A Tribute to Miriam Shlesinger*. Köpenhamn: Samfundslitteratur, 251–274.
- Dragsted, Barbara, Mees, Inger M. & Hansen, Inge Gorm (2011). "Speaking your translation: students' first encounter with speech recognition technology." *The International Journal for Translation and Interpreting Research* 3(1), 10–43.
- Edland, Helge (2020). "Hva er det med denne forberedte muntligheten?" *Sjangerspesifikke utfordringer ved skrivetolking av akademiske forelesninger*. Masteroppsats. Stavanger: Universitet i Stavanger.
- Eichmeyer, Daniela (2018). "Speech-to-text Interpreting: Barrier-free Access to Universities for the Hearing Impaired." I: Jekat, Susanne & Massey, Gary (red.) *Barrier-free Communication: Methods and Products. Proceedings of the 1st Swiss Conference on Barrier-free Communication (2017)*. Winterthur: ZHAW School of Applied Linguistics, 6–15.
- Eichmeyer-Hell, Daniela (2020). Speech recognition (Respeaking) versus the Conventional Method. A quality-oriented comparison of speech-to-text interpreting techniques and addressee preferences." *Föredrag vid 3rd Swiss Conference on Barrier-free Communication from 29 June – 4 July 2020*, ZHAW School of Applied Linguistics, Winterthur.
- Elias, Joanne Lucy & Varela Salinas, María-José (2018). "Evaluating satisfaction with subtitles for people with hearing impairment in Spanish audiovisual media." I: Postigo Pinazo, Encarnación, Calleja Reina, Marina & Gabau Vila, Elisabeth (red.) *Disability and Communication. Scientific Analysis, Total Communication, ICT Tools and Case Studies*. Madrid etc.: McGraw Hill Education, 211–241.
- Elliot, Lisa, Stinson, Michael, Ahmed, Syed & Easton, Donna (2017). "User Experiences When Testing a Messaging App for Communication Between Individuals

who are Hearing and Deaf or Hard of Hearing". I: *Proceedings of the 19th International ACM SIGACCESS Conference on Computers and Accessibility*, 405–406.

Elliott, Lisa, Stinson, Michael, McKee, Barbara, Everhart, Victoria & Francis, Pamela (2001). "College Students' Perceptions of the C-Print Speech-to-Text Transcription System". *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 6/4, 285–298.

Erlenkamp, Sonja, Amundsen, Guri, Berge, Sigrid S., Mjøen, Odd Morten & Raanes, Eli (2011). "Becoming the Ears, Eyes, Voice and Hands of Someone Else: Educating Generalist Interpreters in a Three-year Programme." I: Leeson, Lorraine, Wurm, Svenja & Vermeerbergen, Myriam (red.), *Signed Language Interpreting: Preparation, Practice and Performance*. Manchester: St Jerome, 12–36.

Eugeni, Carlo (2006). "Introduzione al rispeaking televisivo." *inTRAlinea, Special Issue: Respeaking*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/archive/article/1683>.

Eugeni, Carlo (2007). "Il rispeaking televisivo per sordi. Per una sottotitolazione mirata del TG." *inTRAlinea* 9. Hämtad från: http://www.intralinea.org/archive/article/Il_rispeaking_televisivo_per_sordi.

Eugeni, Carlo (2008a). *La sottotitolazione in diretta TV. Analisi strategica del rispeaking verbatim di BBC News*. (Opublicerad doktorsavhandling) Neapel: Università degli Studi di Napoli Federico II.

Eugeni, Carlo (2008b). "Respeaking the TV for the Deaf: For a Real Special Needs-Oriented Subtitling." *Studies in English Language and Literature* 21, 37–47.

Eugeni, Carlo (2009). "Respeaking the BBC News." *The Sign Language Translator and Interpreter* 3(1), 29–68.

Eugeni, Carlo (2015). "Long questionnaire in Italy". I: Romero-Fresco, Pablo (red.) *The Reception of Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing in Europe: UK, Spain, Italy, Poland, Denmark, France and Germany*. Bern etc.: Peter Lang, 75–94.

Eugeni, Carlo (2015). "Eye tracking in Italy". I: Romero-Fresco, Pablo (red.) *The Reception of Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing in Europe: UK, Spain, Italy, Poland, Denmark, France and Germany*. Bern etc.: Peter Lang, 289–311.

Eugeni, Carlo, & Bernabé Caro, Rocío (2019). "The LTA project: Bridging the gap between training and the profession in real-time intralingual subtitling." *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies* 18, 87–100.

Eugeni, Carlo & Mack, Gabriele (2006). "Special Issue: Respeaking. Proceedings of the First International Seminar on real-time intralingual subtitling." *inTRAlinea online translation journal*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/specials/respeaking>.

Eugeni, Carlo & Zambelli, Luigi (red.) (2013). *SPEZZIALIZZAZIONE on-line: Numero monografico sul Respeaking*. Florens: Accademia Giuseppe Aliprandi – Flaviano Rodriguez.

FIADDA (2019). <http://www.fiaddatoscana.org/index.htm>; 20 november 2019.

Geens, Rita (2008). "Live Subtitling through Respeaking: an new Discipline in Interpretation?" I: *Proceedings from Translation Conference 2008. Portsmouth: University of Portsmouth*. (<http://www2.port.ac.uk/media/contacts-and-departments/slas/events/tr08-geens.pdf>).

Gerzymisch-Arbogast, Heidrun (2013). *Gutachten zu der Bezeichnung Schriftdolmetschen*. (Opublicerat sakkunnigutlåtande.)

GINKO Projekt (2022). (<http://ginko.fakten-zur-teilhabe.de/TXT/index.html>)

Gottlieb, Henrik (2015). "Different viewers, different needs: Personal subtitles for Danish TV?" I: Romero-Fresco, Pablo (red.) *The Reception of Subtitles for the*

- Deaf and Hard of Hearing in Europe: UK, Spain, Italy, Poland, Denmark, France and Germany*. Bern etc.: Peter Lang, 17–44.
- Greco, Gian Maria (2019). "Towards a pedagogy of accessibility: The need for critical learning spaces in media accessibility education and training." *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies* 18, 23–46.
- Grübl, Birgit & Stachl-Peier, Ursula (2018). "Introducing Intralingual Subtitling into an MA Translation and Interpreting programme." Föredrag vid *6th International Symposium on Accessibility and Live Subtitling*, Milano, 14 september 2018.
- Gross-Dinter, Ursula (red.) (2016). *Dolmetschen 3.0 – Einblicke in einen Beruf im Wandel*. Berlin: Frank & Timme.
- Hattinger, Christian (2013). *GESTU. Erarbeitung eines Respeaking Trainingsprogramms und Vergleich zur automatischen Spracherkennung, um diese Techniken zur Untertitlerzeugung in E-Learning Plattformen zu verwenden und somit speziell hörbeeinträchtigte Studierende zu unterstützen*. (Diplomarbeit) Wien: Technische Universität Wien.
- Heinisch, Barbara (2019). "Accessibility as a component in inclusive and fit-for-market specialised translator training." in *TRALinea, Special Issue: New Insights into Translator Training*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/archive/article/2420>.
- Higgs, Chris (2006). "Subtitles for the deaf and the hard of hearing on TV. Legislation and practice in the UK." in *TRALinea, Special Issue: Respeaking*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/archive/article/1687>.
- Hohenstein, Christiane, Zavgoridnia, Larysa, Näf, Manuela, Rodríguez Vázquez, Silvia, Bouillon, Pierrette, & Strasly, Irene (2018). "Status Quo of Inclusive Access to Higher Education. A Focus on Deaf and Hearing-impaired Individuals in German-speaking Switzerland." I: Bouillon, Pierrette, Rodríguez Vázquez, Silvia & Strasly, Irene (red.), *Proceedings of the Second Swiss Conference on Barrier-Free Communication (BFC 2018) – Accessibility in Educational Settings*. Genève: Genève universitet, 47-50. Høreforeningen (2020). <https://hoeforeningen.dk/viden-om/tolkeformer/>.
- ILSA Project (2022). <http://ka2-ilsa.webs.uvigo.es>.
- Jakobson, Roman (1959). "On Linguistic Aspects of Translation". I: Brower, Reuben A. (red.) *On Translation* Cambridge, MA: Harvard University Press, 232–239.
- Jekat, Susanne (2014). "Respeaking: Syntaktische Aspekte des Transfers von gesprochener in geschriebene Sprache." I: Jekat, Susanne, Jüngst, Heike, Schubert, Klaus & Villiger, Claudia (red.) *Sprache barrierefrei gestalten. Perspektiven aus der Angewandten Linguistik*. Berlin: Frank und Timme, 87–107.
- Jekat, Susanne & Carrer, Luisa (2018). "A reception study of descriptive vs. interpretative audio description." I: Bouillon, Pierrette, Rodríguez Vázquez, Silvia & Strasly, Irene (red.), *Proceedings of the Second Swiss Conference on Barrier-Free Communication (BFC 2018) – Accessibility in Educational Settings*. Genève: Genève universitet, 54–56.
- Jekat, Susanne & Massey, Gary (red.) (2018). *Barrier-free Communication: Methods and Products. Proceedings of the 1st Swiss Conference on Barrier-free Communication*. Winterthur: ZHAW: School of Applied Linguistics, Winterthur.
- Jekat, Susanne & Oláh, Annegret E. (2019). "Theorie und Methode der Audiodeskription: ein Pilotprojekt." I: Mälzer, Nathalie (red.) *Barrierefreie Kommunikation – Perspektiven aus Theorie und Praxis*. Berlin: Frank & Timme, 69–94.
- Jensema, Carl (1997). *Viewer Reaction to Different Captioned Television Speeds*. (Doktorsavhandling). <https://dcmp.org/learn/30>.

- Jiang, Lihua (2008). *From Community Interpreting to Discourse Interpreting – A Triadic Discourse Interpreting Model (TRIM)*. (Doktorsavhandling) Saarbrücken: Saarlands universitet.
- Korsvold, Audun (2016). *Helhetlig gjennomgang av tolkeområdet. Rapport i oppdrag av Arbeids- og sosialdepartementet*. (https://www.regjeringen.no/contentassets/8d48960f9c8347f8b669f39b844bd4de/sluttrapport_helhetlig-gjennomgang-av-tolkeområdet_agendakaupang.pdf; 10 november 2019).
- Kruijk, Maaïke, de Vreede, Margot & van Royen, Richard (2012). *Effectiviteit van schrijftolken. Een eerste verkenning van schrijftolkstrategieën in tolkteksten*. Utrecht: Instituut voor Gebaren, Taal en Dovenstudies, Hogeschool Utrecht.
- Kurch, Alexander, Mälzer, Nathalie & Münch, Katja (2015). "Qualitätsstudie zu Live-Untertitelungen – am Beispiel des 'TV-Duells'." *trans-kom* 8(1), 144–163.
- Künzli, Alexander (2017). *Die Untertitelung – von der Produktion zur Rezeption*. Berlin: Frank & Timme.
- Lambourne, Andrew (2006). "Subtitle respeaking. A new skill for a new age." *inTRAlinea, Special Issue: Respeaking*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/specials/article/1686>.
- Lorenzo García, Lourdes & Pereira Rodríguez, Ana (2012). "Subtitulado para sordos, un reto y una necesidad: pasado, presente y futuro del SPS en España." I: Martínez Sierra, Juan José (red.) *Reflexiones sobre la traducción audiovisual. Tres espectros, tres momentos*. Valencia: Universitat de Valencia, 109–122.
- Luyckx, Bieke, Delbeke, Tijs, Van Waes, Luuk, Leijten, Marielle & Remael, Aline (2010). *Live Subtitling with Speech Recognition. Causes and Consequences of Text Reduction (2010-1)*. Antwerp: Artesis University College.
- Maaß, Christiane (2020). *Easy Language – Plain Language – Easy Language Plus. Balancing Comprehensibility and Acceptability*. Berlin: Frank & Timme.
- Mack, Gabriele (2006). "Detto scritto: un fenomeno, tanti nomi." *inTRAlinea, Special Issue: Respeaking*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/archive/article/1695>.
- Mallory, James, Stinson, Michael, Elliot, Lisa & Easton, Donna (2017). "Personal Perspectives on Using Automatic Speech Recognition to Facilitate Communication between Deaf Students and Hearing Customers". I: *Proceedings of the 19th International ACM SIGACCESS Conference on Computers and Accessibility*, 419–421.
- Marsh, Alison (2006). "Respeaking for the BBC." *inTRAlinea, Special Issue: Respeaking*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/specials/article/1700>.
- Marschark, Marc, Leig, Greg, Sapere, Patricia, Burnham, Denis, Convertino, Carol, Stinson, Michael, Knoors, Harry, Vervloed, Mathijs P. J. & Noble, William (2006). "Benefits of Sign Language Interpreting and Text Alternatives for Deaf Students' Classroom Learning". *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 11(4), 421–437.
- Mascow, Juliane (2015a). "Long questionnaire in Germany". I: Romero-Fresco, Pablo (red.) *The Reception of Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing in Europe: UK, Spain, Italy, Poland, Denmark, France and Germany*. Bern etc.: Peter Lang, 189–213.
- Mascow, Juliane (2015b). "Eye tracking in Germany". I: Romero-Fresco, Pablo (red.) *The Reception of Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing in Europe: UK, Spain, Italy, Poland, Denmark, France and Germany*. Bern etc.: Peter Lang, 313–333.
- Masterstudiengang Barrierefreie Kommunikation. (2022). Stiftung Universität Hildesheim. (https://www.uni-hildesheim.de/media/fb3/uebersetzungswissenschaft/Leichte_Sprache_Seite/Master_Barrierefreie_Kommunikation_Flyer.pdf).

- Matamala, Anna & Orero, Pilar (red.) (2010). *Listening to subtitles: subtitles for the deaf and hard of hearing*. Bern etc.: Peter Lang.
- Michiels, Veerle (2019). *Kwaliteitspeiling van Vlaamse schrijftolken in het secundair onderwijs*. (Bachelor in de logopedie en audiologie) Gent: HOGENT.
- Miquel-Iriarte, Marta, Vilaró, Anna, Orero, Pilar, Serrano, Javier & Delgado, Héctor (2012). "Entitling: A way forward for accessibility." I: Perego, Elisa (red.) *Eye tracking in audiovisual translations (Vol. 2)*. Roma: ARACNE editrice, 259–276.
- Miquel-Iriarte, Marta (2017). *Reception of subtitling for the deaf and hard of hearing: Viewers' hearing and communication profile & Subtitling speed exposure*. (Doktorsavhandling) Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Moores, Zoe (2020). "Fostering access for all through respoking at live events." *The Journal of Specialised Translation* 33, 176–211.
- Morettini, Agnese (2012). "Profiling deaf and hard-of-hearing users of subtitles for the deaf and hard-of-hearing in Italy: A questionnaire-based study." *MonTI* 4, 321–348.
- Morettini, Agnese (2014). "Legislation on audiovisual and media accessibility in Italy and beyond: Spotlight on SDH." *inTRAlinea, Special Issue: Across Screens Across Boundaries*. Hämtad från <http://www.intralinea.org/archive/article/2071>.
- Muller, Tia (2012). "Subtitles for deaf and hard-of-hearing people on French television." I: Bruti, Silvia & Di Giovanni, Elena (red.) *Audiovisual Translation across Europe. An Ever-changing Landscape*. Oxford/Bern/Berlin/Frankfurt am Main/New York/Wien: Peter Lang, 257–273.
- Muller, Tia (2015a). "France's National Quality Standard for Subtitling for the Deaf and Hard of Hearing: An Evaluation." I: Perego, Elisa & Bruti, Silvia (red.), *Subtitling Today: Shapes and Their Meanings*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 135–169.
- Muller, Tia (2015b). "Long questionnaire in France: The viewers' opinion". I: Romero-Fresco, Pablo (red.) *The Reception of Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing in Europe: UK, Spain, Italy, Poland, Denmark, France and Germany*. Bern etc.: Peter Lang, 163–187.
- Muller, Laetitia (Tia) (2015). *A User-Centred Study of the Norms for Subtitling for the Deaf and Hard-of-Hearing on French Television*. (Opublicerad doktorsavhandling). Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Mälzer, Nathalie (red.) (2019). *Barrierefreie Kommunikation – Perspektiven aus Theorie und Praxis*. (Kommunikation – Partizipation – Inklusion, Band 2) Berlin: Frank & Timme.
- Nachtrab, Michaela & Mössner, Sarah (2018). "Speech-to-Text and Online Respeaking in Switzerland". I: Jekat, Susanne J. & Massey, Gary (red.) *Barrier-free Communication: Methods and Products. Proceedings of the 1st Swiss Conference on Barrier-free Communication*. Winterthur: ZHAW, 16–22.
- Neves, Josélia (2005). *Audiovisual Translation: Subtitling for the Deaf and Hard-of-Hearing*. (Opublicerad doktorsavhandling). London: University of Surrey Roehampton.
- Neves, Josélia (2008). "10 fallacies about Subtitling for the d/Deaf and the hard of hearing." *The Journal of Specialised Translation*, 10, 128–143.
- Nofftz, Birgit (2014). *Written interpreting in individual countries*. <https://efhoh.org/wp-content/uploads/2017/04/Birgit-Nofftz-Germany-2014-Speech-to-Text.pdf>
- Norberg, Ulf (2014). "Skrivtolkning i Svenskfinland och Sverige: En intervjustu-

die med aktörer inom vuxendövtolkningsområdet”. I: Hartama-Heinonen, Ritva, Kivilehto, Marja Ruokonen, Minna & Salmi, Leena (red.) *MikaEL. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu / Electronic Proceedings of the KäTu Symposium on Translation and Interpreting Studies*. Vol. 8, 104–118.

Norberg, Ulf (2016). ”Att skriva ned tal i realtid för en person eller en halv miljon – skrivtolkning och direkttextning i jämförelse.” I: Gustafsson, Anna W. et al (red.) *Svenskans beskrivning 34: Förhandlingar vid trettiofjärde sammankomsten för svenskans beskrivning, Lund den 22-24 oktober 2014*, Lund: Lunds universitet, 357–369.

Norberg, Ulf & Stachl-Peier, Ursula (2017). ”Quality in speech-to-text interpreting: A study of condensation strategies”. I: Zupan, Simon & Nuč, Aleksandra (red.) *Interpreting Studies at the Crossroads of Disciplines*, Frank & Timme: Berlin, 129–155.

Norberg, Ulf & Stachl-Peier, Ursula (2018). ”Skrivtolkning – muntlighet under skriftspråklig flagg.” I: Haualand, Hilde, Nilsson, Anna-Lena, & Raanes, Eli (red.) *Tolking. Språkarbeid og profesjonsutøvelse*. Oslo: Gyldendal, 159–179.

Norberg, Ulf, Stachl-Peier, Ursula & Tiittula, Liisa (2015). ”Speech-to-text interpreting in Finland, Sweden and Austria.” *The International Journal for Translation and Interpreting Research*, 7(3), 37–49.

Nowak, Seline (2010). *Live-Untertitelung: Die Simultandolmetschung am Bildschirmrand*. (Masterarbete). Wien: Universität Wien.

Ohrankämnen, Maria (2008). *Viive kirjoitustulkkausessa. KITU-ohjelma kirjoitustulkin apuvälineenä / Time lag in print interpreting. The KITU program as a tool for the translator*. (Masterarbete på finska med sammanfattning på engelska). Tammerfors: Tammerfors universitet.

Oncins, Estella, Eugeni, Carlo & Bernabé, Rocío (2019). ”The Future of Mediators for Live Events: LTA Project – Academic and Vocational Training.” *Cultus: The Journal of Intercultural Mediation and Communication*, 12, 129–153.

Orero, Pilar (2006). ”Real-time subtitling in Spain.” *inTRAlinea, Special Issue: Respeaking*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/specials/article/1689>.

Perego, Elisa & Bruti, Silvia (red.) (2015). *Subtitling Today: Shapes and Their Meanings*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Pirelli, Giacomo (2006). ”Le necessità dei sordi: la sottotitolazione in tempo reale all’università.” *inTRAlinea, Special Issue: Respeaking*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/archive/article/1699>.

Platter, Judith (2015). *Translation im Spannungsbereich von Mündlichkeit und Schriftlichkeit: Schriftdolmetschen in Österreich – Eine ”textbasierte” Analyse*. (Opublicerad doktorsavhandling). Wien: Universität Wien.

Pöchhacker, Franz & Remael, Aline (2019). ”New efforts?: A competence-oriented task analysis of interlingual live subtitling.” *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies* 18, 130–143.

Ramondelli, Fausto (2006). ”La sottotitolazione in diretta con la stenotipia Problematiche e prospettive.” *inTRAlinea, Special Issue: Respeaking*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/archive/article/1694>.

Remael, Aline (2007). ”Sampling subtitling for the deaf and the hard-of-hearing in Europe”. I: Díaz Cintas, Jorge, Orero, Pilar, Remael, Aline (red.) *Media for All: Subtitling for the Deaf, Audio Description, and Sign Language*. Amsterdam: Rodopi, 23–52.

Remael, Aline (2012). ”Audio Description with Audio Subtitling for Dutch Multilingual Films: Manipulating Textual Cohesion on Different Levels.” *Meta* 57(2), 385–407.

- Remael, Aline, De Houwer, Annick & Vandekerckhove, Reinhild (2008). "Intralingual open subtitling in Flanders: audiovisual translation, linguistic variation and audience needs." *The Journal of Specialised Translation* 10, 76–105.
- Remael, Aline, Orero, Pilar & Carroll, Mary (red.) (2012). *Audiovisual translation and media accessibility at the crossroads. Media for all 3*. Amsterdam/New York: Rodopi.
- Remael, Aline & van der Veer, Bart (2006). "Real-Time Subtitling in Flanders: Needs and Teaching." *inTRAlinea, Special Issue: Respeaking*. Hämtad från: <http://www.intralinea.org/specials/article/1702>.
- Remael, Aline, Reviere, Nina & Vandekerckhove, Reinhild (2016). "From Translation Studies and audiovisual translation to media accessibility." *Target* 28(2), 248–260.
- Rink, Isabel (2019). *Rechtskommunikation und Barrierefreiheit. Zur Übersetzung juristischer Informations- und Interaktionstexte in Leichte Sprache*. Berlin: Frank & Timme.
- Robert, Isabelle, Schrijver, Iris & Diels, Ella (2019). "Trainers' and employers' perceptions of training in intralingual and interlingual live subtitling: A survey study." *Journal of Audiovisual Translation* 2(1), 1–25.
- Rodríguez Vázquez, Silvia, Bouillon, Pierrette, Strasly, Irene, Hohenstein, Christiane, Zavgoridnia, Larysa & Näf, Manuela (2018). "Roadblocks to Inclusive Education and Career Development for People with Hearing Impairments in French and Italian Speaking Switzerland." I: Bouillon, Pierrette, Rodríguez Vázquez, Silvia & Strasly, Irene (red.) *Swiss Conference on Barrier-Free Communication (BFC 2018) – Accessibility in Educational Settings*. Genève: Genève universitet, 88–91.
- Romero-Fresco, Pablo (2011). *Subtitling through Speech Recognition: Respeaking*. Manchester: St. Jerome.
- Romero-Fresco, Pablo (2012). "Respeaking in Translator Training Curricula." *The Interpreter and Translator Trainer* 6(1), 91–112.
- Romero-Fresco, Pablo (2015). "Respeaking". I: Pöchhacker, Franz (red.) *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London: Routledge, 350–351.
- Romero-Fresco, Pablo (2015). "Long questionnaire in the UK". I: Romero-Fresco, Pablo (red.) *The Reception of Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing in Europe: UK, Spain, Italy, Poland, Denmark, France and Germany*. Bern etc.: Peter Lang, 117–162.
- Romero-Fresco, Pablo (2016). "Accessing communication: The quality of live subtitles in the UK." *Language and Communication* 49, 56–69.
- Romero-Fresco, Pablo (2018a). "In support of a wide notion of media accessibility: Access to content and access to creation." *Journal of Audiovisual Translation*, 1(1) 187–204.
- Romero-Fresco, Pablo (2018b). "Reception studies in live and pre-recorded subtitles for the deaf and hard of hearing." I: Di Giovanni, Elena & Gambier, Yves (red.) *Reception Studies and Audiovisual Translation*. Amsterdam/New York: John Benjamins, 200–223.
- Romero-Fresco, Pablo & Martínez, Juan (2011). "Accuracy Rate in Live Subtitling – the NER Model." I: Díaz Cintas, Jorge & Baños, Rocio (red.) *Audiovisual translation in a global context: Mapping an ever-changing landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 28–50.
- Romero-Fresco, Pablo & Pöchhacker, Franz (2017). "Quality assessment in interlingual live subtitling: The NTR model". *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies* 16, 149–167.

- Romero, Lupe (2011). "When orality is less pre-fabricated: An analytical model for the study of colloquial conversation in audiovisual translation." I: McLoughlin, Laura Incalcaterra, Biscio, Marie & Ní Mhainín, Máire Aine (red.) *Audiovisual translation: Subtitles and subtitling: Theory and practice*. Bern: Peter Lang, 19–54.
- Russello, Claudio (2010). "Teaching Respeaking to Conference Interpreters." *Intersteno*. Hämtad från: <https://www.intersteno.it/materiale/ComitScientifico/EducationCommittee/Russello2010Teaching%20Respeaking%20to%20Conference%20Interpreters.pdf>.
- Sandrelli, Annalisa (2019). "Training Respeakers: A Hybrid Profession for the (near) Future?" *Cultus: The International Journal of Mediation and Communication* 12, 154–173.
- Schubert, Klaus (2019). "Barriereabbau durch optimierte Kommunikationsmittel: Versuch einer Systematisierung." I: Mälzer, Nathalie (red.) *Barrierefreie Kommunikation – Perspektiven aus Theorie und Praxis*. Berlin: Frank & Timme, 15–33.
- Schwartz, Michael (2008). "Deaf Patients, Doctors, and the Law: Compelling a Conversation about Communication." *Florida State University Law Review* 35(4), 947–1002.
- Sharmin, Selina, Špakov, Oleg & Rähä Kari-Jouko (2015). "Dynamic Text Presentation in Print Interpreting – and Eye Movement Study of Reading Behaviour". *International Journal of Human-Computer Studies* 78, 17–30.
- Sharmin, Selina & Wiklund, Mari (2014). "Gaze Behaviour and Linguistic Processing of Dynamic Text in Print Interpreting". I: *Proceedings of the Symposium on Eye Tracking Research and Applications (ETRA'14)*. New York: ACM, 263–266.
- Sharmin, Selina, Wiklund, Mari & Tiittula, Liisa (2016). "The reading process of dynamic text – A linguistic approach to an eye movement study". *SKY Journal of Linguistics* 29, 119–146.
- Skaten, Ingeborg (2005). *Tolk, dövotolk – eller tegnspråktolk? En diskursanalytisk undersøkelse av identitetskonstruksjon hos tolkestudenter*. (Masterarbete). Bergen: Universitetet i Bergen.
- Skaten, Ingeborg (2015). "Tegnspråktolking, profesjon i diskursiv klem." *FLEKS: Scandinavian Journal of Intercultural Theory and Practice* 2(1), 1–16.
- Slettebakk Berge, Sigrid (2018). "How sign language interpreters use multimodal action to coordinate turn-taking in group work between deaf and hearing upper secondary school students." *Interpreting* 20(1), 96–125.
- Slettebakk Berge, Sigrid & Ytterhus, Borgunn (2015). "Deaf and hearing high-school students' expectations for the role of educational sign-language interpreter." *Society, Health & Vulnerability*. Hämtad från: <http://dx.doi.org/10.3402/shv.v6.28969>.
- Stachl-Peier, Ursula & Norberg, Ulf (2017). "Discourse Prosody and Real-time Text Interpreting: Making Live Speech Visible." I: Łyda, Andrzej & Holewik, Katarzyna (red.), *Interdisciplinary encounters: Dimensions of interpreting studies*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 161–188.
- Stachl-Peier, Ursula & Norberg, Ulf (2019). "Respeaking in new realms: Promises and risks." Föredrag vid konferensen *Media for All 8*, 17–19 juni 2019, Stockholm.
- Steinberg, Annie G., Barnett, Steven, Meador, Helen E., Wiggins, Erin A. & Zazove, Philip (2006). "Health Care System Accessibility: Experiences and Perceptions of Deaf People." *Journal of General Internal Medicine*, 21(3), 260–266.
- Stinson, Michael (2015). "Speech-to-Text Interpreting". I: Pöchhacker, Franz (red.) *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London: Routledge, 399–400.

- Stinson, Michael & Antia, Shirin (1999). "Considerations in Educating Deaf and Hard-of-Hearing Students in Inclusive Settings." *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 4(3), 163–175.
- Stinson, Michael, Eisenberg, Sandy, Horn, Christy, Larson, Judy, Levitt, Harry & Stuckless, Ross (1999). "Real-Time Speech-to-Text Services". I: Stuckless, Ross (red.) *Reports of the national task force on quality services in postsecondary education of deaf and hard-of-hearing students*, Rochester, N.Y.: Northeast Technical Assistance Center, Rochester Institute of Technology, 1–22.
- Stinson, Michael, Elliott, Lisa & Easton, Donna (2013). "Deaf/Hard-of-Hearing and Other Postsecondary Learners Retention of STEM Content With Tablet Computer-Based Notes." *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 19(2), 251–269.
- Stinson, Michael, Elliot, Lisa & Kelly, Ronald (2017). "Deaf and Hard-of-Hearing High School and College Students' Perceptions of Speech-To-Text and Interpreting/Note Taking Services and Motivation." *Journal of Developmental and Physical Disabilities* 29(1), 131–152.
- Szarkowska, Agnieszka (2010). "Accessibility to the media by hearing impaired audiences in Poland: problems, paradoxes, perspectives." I: Díaz Cintas, Jorge, Matamala, Anna, & Neves, Josélia (red.) *New Insights into Audiovisual Translation and Media Accessibility. Media for All 2*. Amsterdam/New York: Rodopi, 139–158.
- Szarkowska, Agnieszka, Krejtz, Izabela, Klyszejko, Zuzanna, Wieczorek, Anna (2015). "Eye tracking in Poland." I: Romero-Fresco, Pablo (red.) *The Reception of Subtitles for the Deaf and Hard of Hearing in Europe: UK, Spain, Italy, Poland, Denmark, France and Germany*. Bern etc.: Peter Lang, 235–262.
- Szarkowska, Agnieszka, Krejtz, Izabela, Loginska, Maria, Dutka, Lukasz & Krejtz, Krzysztof (2015). "The Influence of Shot Changes on Reading Subtitles – A Preliminary Study." I: Perego, Elisa & Bruti, Silvia (red.) *Subtitling Today: Shapes and Their Meanings*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 99–108.
- Szarkowska, Agnieszka, Dutka, Łukasz, Pilipczuk, Olga & Krejtz, Krzysztof (2017). "Respeaking crisis points. An exploratory study into critical moments in the respeaking process." I: Deckert, Mikolaj (red.) *Audiovisual Translation – Research and Use*. Frankfurt am Main etc.: Peter Lang, 193–216.
- Szarkowska, Agnieszka, Dutka, Łukasz, Szychowska, Anna & Pilipczuk, Olga (2018). "Visual attention distribution in intralingual respeaking. An eye-tracking study." I: Walker, Callum & Federici, Federico M. (red.) *Eye Tracking and Multidisciplinary Studies on Translation*. Amsterdam/New York: John Benjamins, 185–201.
- Szarkowska, Agnieszka, Krejtz, Izabela, Dutka, Lukasz & Pilipczuk, Olga (2016). "Cognitive Load in Intralingual and Interlingual Respeaking – A Preliminary Study." *Poznań Studies in Contemporary Linguistics* 52(2), 209–233.
- Szarkowska, Agnieszka, Krejtz, Krzysztof, Dutka, Lukasz & Pilipczuk, Olga (2018). "Are interpreters better respeakers?" *The Interpreter and Translator Trainer*, 2–20.
- Szarkowska, Agnieszka, Krejtz, Izabela, Pilipczuk, Olga, Dutka, Lukasz & Kruger, Jan-Louis (2016). "The effects of text editing and subtitle presentation rate on the comprehension and reading patterns of interlingual and intralingual subtitles among deaf, hard of hearing and hearing viewers." *Across Languages and Cultures* 17(2), 183–204.
- Szarkowska, Agnieszka, Pietrulewicz, Joanna & Jankowska, Anna (2015). "Long questionnaire in Poland". I: Romero-Fresco, Pablo (red.) *The Reception of Subtitles*

for the Deaf and Hard of Hearing in Europe: UK, Spain, Italy, Poland, Denmark, France and Germany. Bern etc.: Peter Lang, 45–74.

Tamayo, Ana (2016a). "Formal Aspects in SDH for Children in Spanish Television: A Descriptive Study." *Estudios de Traducción* 6, 109–128.

Tamayo, Ana (2016b). "Reading speed in subtitling for hearing impaired children: an analysis in Spanish television." *The Journal of Specialised Translation* 26, 275–294.

Tanhuamäki, Maija (2008). *Kirjoitustulkkauksen laadun arviointi laatukriteerien avulla / Assessment of the quality of typing interpreting by means of quality criteria.* (Masterarbete på finska med sammanfattning på engelska). Tammerfors: Tammerfors universitet.

Tiittula, Liisa (2006). "Schriftdolmetschen – Mündlichkeit im schriftlichen Gewand". I: Sumoninen, Mickael et al. (red.) *A man of measure: Festschrift in Honour of Fred Karlsson on His 60th Birthday* Åbo: The Linguistic Association of Finland, 481–488.

Tiittula, Liisa (2010). "Miten kirjoitustulkkaus välittää puheen affektiivisuutta? Käännösteoria, ammattikielet ja monikielisyys". *VAKKI:n julkaisut* 37, 326–337.

Tiittula, Liisa (2018). "Schriftdolmetschen: Gesprochenes in schriftlicher Form". I: Deppermann, Arnulf & Reineke, Silke (red.) *Sprache im kommunikativen, interaktiven und kulturellen Kontext.* Berlin/Boston: De Gruyter, 193–218.

Tirinnanzi, Serena (2016). "Qualität beim Schriftdolmetschen. Anforderungen aus Sicht der Schriftdolmetscher und der Adressaten im Vergleich." I: Gross-Dinter, Ursula (red.), *Dolmetschen 3.0 – Einblicke in einen Beruf im Wandel.* Berlin: Frank & Timme, 135–183.

Van der Veer, Bart (2007). "De tolk als respeaker: een kwestie van training." *Linguistica Antverpiensia – New Series* 6, 315–328.

Van Waes, Luuk, Leijten, Marielle & Remael, Aline (2013). "Live subtitling with speech recognition. Causes and consequences of text reduction." *Across Languages and Culture*, 14(1), 15–46.

Vermeiren, Hildegard (2018a). *Handboek Tolken en multimodaliteit. Tolken voor bijzondere doelgroepen: personen met een sensorische beperking of personen die moeilijk begrijpen.* Gent: Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte – Vakgroep Vertalen, Tolken en Communicatie.

Vermeiren, Hildegard (2018b). "A first Set of Guidelines for Public Service Interpreters who unexpectedly face Clients with a Disability." *Current Trends in Translation Teaching and Learning* 5, 437–471.

Vermeiren, Hildegard (2019). "What starting Public Service Interpreters in the EU should know about legislation: The case of Belgium and the Netherlands." *FitISPos International Journal* 6(10), 183–204.

Wagner, Susanne (2005). "Intralingual speech-to-text-conversion in real-time: Challenges and Opportunities." I: Gerzymisch-Arbogast, Heidrun & Nauert, Sandra (red.), *MuTra 2005 – Challenges of Multidimensional Translation, Saarbrücken, 2-6 May 2005: Conference Proceedings.* Saarbrücken: Advanced Translation Research Center, Saarland University, 210–219.

Walter, Cornelia (2012). *Respeaking – Intralinguales Simultandolmetschen für die Untertitelung.* (Masterarbete). Wien: Universität Wien.

Weischet, Mira-Esther (2010). "Schrift statt Gebärde? Möglichkeiten und Grenzen des Schriftdolmetschens für Hörgeschädigte." *Das Zeichen* 84, 134–145.

Wiklund, Mari (2014). The realization of pitch reset in Finnish print interpreting data. *Text & Talk* 34(4), 491–520.

Witzel, Jutta (2019a). "Ausprägungen und Dolmetschstrategien beim Schriftdolmetschen." I: Bock, Bettina M., Fix, Ulla & Lange, Daisy (red.), *Handbuch Barrierefreie Kommunikation*. Berlin: Frank & Timme, 303–325.

Witzel, Jutta (2019b). "Schriftdolmetschen." I: Gätjens, Julia, Luz, Bea & Osterberg, Sarah (red.) *Handbuch Dolmetschen. Grundlagen und Praxis*. Berlin: BDÜ Weiterbildungs- und Fachverlag, 138–153.

Zethsen, Karen Korning (2009). "Intralingual Translation: An Attempt at Description". *Meta: Translators' Journal* 54(4), 795–812.

Organisationer

Bundesverband der Schriftdolmetscher Deutschlands e.V: <https://bsd-ev.org>

European Federation of Hard of Hearing People: <https://efhoh.org>

FIADDA: <http://www.fiadatoscana.org/index.htm>

Förening för skriv- och TSS-tolkar: <http://www.skrivochstolk.se/aktuellt>

Österreichischer Schriftdolmetscherverband: <https://oesdv.jimdosite.com>

Deutscher Schwerhörigenbund: <https://www.schwerhoerigen-netz.de>

5. Språkets muntlighet kontra skriftlighet

Författare: Liisa Tiittula, Ursula Stachl-Peier & Ulf Norberg

Att skrivtolka innebär att omvandla en muntlig text till en skriftlig. Men vad precis betyder *muntlig* respektive *skriftlig*, och hur skiljer sig en muntlig text från en skriftlig? De frågorna försöker vi besvara i detta kapitel.

Först ska vi ge en definition av muntligt och skriftligt språk och beskriva hur den situationella ramen i vilken en text produceras påverkar textens utformning. Sedan ska vi titta närmare på de egenskaper som normalt associeras med muntlighet respektive skriftlighet. Till sist ska vi diskutera i vilken utsträckning och på vilket sätt muntlighetens karakteristiska drag kan transponeras till en skrivtolkad text.

5.1. Definitioner: Muntligt kontra skriftligt språk

En enkel beskrivning av skillnaden mellan de två modaliteterna tal och skrift är följande:

- Muntligt språk består av verbala meddelanden förmedlade via språkljud, ljudvågor som bildas när luftströmmen går ut genom munnen och näsan; muntliga texter uppfattas med *öronen*.
- Skriftligt språk består av verbala meddelanden förmedlade via visuella och ortografiska tecken; skriftliga texter uppfattas med *ögonen*.

5.2. Den situationella ramen och genre

Varje text är bunden till den situation i vilken den framförs. Kontexten, deltagarna och genren bestämmer textens muntlighet, och här finns en stor spännvidd. En text uppläst av en politiker vid ett högtidligt sammanträde uppvisar

ofta många *skriftliga* drag och skiljer sig markant från ett spontant samtal mellan vänner där flera kan prata samtidigt. Graden av muntlighet respektive skriftlighet styrs alltså av följande parametrar:

- **Genre:** Ett föredrag som är förberett skiljer sig från ett spontant samtal bland bekanta, vilket i sin tur till exempel skiljer sig från en tv-debatt.
- **Den situationella ramen:** Situationens formella respektive informella ram bestämmer hur muntligt respektive skriftligt språk kan se ut. Vid en presskonferens förväntas ett annat språk än vid ett möte på ett kafé. En annan aspekt är närvaron eller frånvaron av deltagare på samma plats. Interaktionen mellan två eller flera deltagare på plats är annorlunda än vid ett online-möte.
- **Deltagarna och deras status:** Språket som används av goda vänner i ett vardagligt samtal är mer spontant och ”muntligt” än det som används av deltagarna i ett formellt möte, till exempel ett styrelsemöte.

Denna kategorisering är förstås inte vattentät och det kan finnas stora skillnader även inom en genre eller en situation. I många situationer flätas de båda modaliteterna i varandra, till exempel i tv-debatter, där en politiker kan stödja sig på olika skriftliga dokument som denne har lagrat i minnet eller har med sig. Eller så kan någon citera från en roman eller en dikt i ett informellt samtal.

5.3. Egenskaper hos muntligt respektive skriftligt språk

Muntligt och skriftligt språk skiljer sig åt på många olika sätt. Varje modalitet har sina egna egenskaper och följer egna normer. Några av de viktigaste egenskaperna beskriver vi i det följande:

5.3.1. Temporalitet, flyktighet och oåterkallelighet

Muntligt tal är typiskt sett **temporärt** och kortvarigt. Talljud försvinner direkt efter att de har yttrats; när vi hör slutet på ett ord så är början av detsamma redan försvunnet. Det beror på att vårt fonetiska arbetsminne är begränsat. Enligt Schwitalla & Tiittula (2009:39f) lagrar vi den exakta ordalydelsen med dess prosodi i bara två till tre sekunder. Därefter minns vi bara innehållet.

Denna kortvarighet förknippas med två ytterligare egenskaper hos talet, nämligen **flyktighet** och **oåterkallelighet**, vilka båda, enligt Auer (2009), påverkar interaktionen mellan talaren och lyssnaren. På grund av flyktigheten tar talaren och lyssnaren mindre ansvar för det sagda, medan oåterkalleligheten betyder att man inte längre kan dra tillbaka det sagda, utan bara försöka att korrigera eller förklara när något har sagts eller uppfattats fel.

Skrivna texter däremot presenteras normalt som bestående av större enheter som kan läsas om. Texter kan även korrigeras under skrivandet och innan de presenteras för läsaren. Skrivtolkade texter är dock flyktigare än andra skrivna texter. När en skrivtolkad text presenteras på en större skärm är det oftast möjligt att läsa den en gång till. Om texten emellertid presenteras upptill eller nedtill på en Powerpointpresentation så försvinner orden snabbt och det är inte alltid möjligt att läsa om. Vad gäller redigeringen av en skrivtolkad text så påminner även denna mer om vad som gäller vid en talad text. När ett ord har skrivits som visar sig vara felaktigt kan det återkallas enbart genom att det raderas och ersätts av det riktiga uttrycket; dock har man inte alltid tid för detta i praktiken.

5.3.2. Dynamik och kognitiva processer

Spontant tal är dynamiskt och produceras här och nu, det vill säga lyssnaren kan skönja den kognitiva processen bakom talarens yttrande. Lyssnaren hör korrigeringar, omstarter, upprepningar, utfyllnadsord och pauser när talaren letar efter formuleringar och ord, men hen är oftast inte medveten om dem eller glömmer dem snabbt.

I skriftliga texter (med undantag för skrivtolkade texter – se ovan) förblir textens producerande normalt dold för läsaren. Om det finns upprepningar och så vidare, kan de anses som störande, slarviga och till och med felaktiga (Hakulinen 1989:16).

5.3.3. Grammatik

Skrivna texter följer starkare de grammatiska normerna; det talade språkets normer är i lägre grad medvetna. Detta beror bland annat på hur de båda lärs in. Skriftens normer anammas mestadels genom medveten inläring, talets däremot framför allt under modersmålsinläringen, genom socialisering. Som Halliday uttryckte det: "In the spoken language, phenomena do not exist; they *happen*." (1989:97).

Några typiska grammatiska drag hos spontant tal sammanfattas här:

- **Fonetiska drag:** utelämnningar av ljud och assimilationer, användandet av talspråkliga ordformer (*nån*).
- **Lexikon och ordsemantik:** Muntligt språk använder mer Orts-, tids- och persondeixis, det vill säga ord som *här, där, då, nu, hon, han*, vilka ibland ackompanjeras av gester och pekande på personer eller föremål i rummet. Det används i spontant tal normalt även fler fall av bildliga uttrycksätt, grovt språk, överdrifter, vaga beteckningar och garderingar, interjektioner, talspråkliga synonymer och partiklar (se Schwitalla & Tiittula 2009:40f).
- **Syntax:** Är oftast enklare, med mer samordning av satsen än underordning av desamma (det vill säga bisatsanvändning), samt fler ellipser.

5.3.4. Dialekt och accent

En talare kan använda dialekt eller accent för att uttrycka sin identitet. Talaren kan även byta mellan olika varieteter.

5.4. Rösten

Som nämnts i definitionen ovan existerar det muntliga språket som ljudvågor och kan därför beskrivas med hjälp av ljudfenomen: ton, volym, tempo, prosodi och intonation.

5.4.1. Ton

Med ton kan talaren uttrycka sitt stämningsslag och sin inställning till det yttrande. Tönen kan vara till exempel glad eller bedrövad, allvarlig eller skämtsam, accepterande eller föraktande. Tonens tolkning kan underlättas av talaren genom mimik, ifall den som denne talar till kan ses.

5.4.2. Ljudvolym

Även ljudvolym kan användas för att uttrycka känslor och inställningar. Hög volym associeras ofta med irritation eller vrede, medan lägre volym kan tolkas som blyghet.

5.4.3. Tempo eller talhastighet

Talet kan vara snabbt eller långsamt, framfört med eller utan pauser. Variationer i tempo kan användas för att markera vikten av olika delar av ett yttrande.

5.4.4. Prosodi och intonation

Enligt Wennerstrom (2001) har prosodin tre huvudfunktioner:

1) skapar sammanhang (kohesion), 2) stödjer interaktionen och 3) är expressiv. Med prosodi och intonation kan talaren:

- segmentera texten och peka på vad som hör ihop och var gränserna mellan olika delar i ett yttrande ligger
- betona vad som är viktigt och mindre viktigt
- styra lyssnarens uppfattning av ett yttrande, till exempel om ifall det är en fråga eller en order
- påvisa hur ett därpå följande yttrande bör tolkas, som till exempel komplettering, förklaring, slutsats, exempel eller uppräknig
- uttrycka tvekan eller säkerhet
- koordinera samtal och turtagning genom att markera att talaren avslutar sin tur och är beredd att lämna över till en samtalspartner.

Alla dessa fenomen definierar en människas unika röst. Tal är på så sätt förkroppsligande (*embodied*) (Linell 2005:19), och rösten en del av en människas identitet. När talet överförs till skrift, skiljs talaren från texten och det unika i rösten försvinner. Till exempel innehåller inspelat tal personrelaterade data, det vill säga röstens unika drag, som lyder under dataskydd, medan samma yttranden i skriftlig form kan vara anonyma.

5.5. Mimik och gester

Mimik, det vill säga användandet av ögon och mun i kommunikationen, samt gester kan förstärka, komplettera eller även ersätta sagda ord. En talare kan med hjälp av ögonkontakt uttrycka intresse och initiera interaktion, eller genom att inte titta på sina åhörare förhindra deras aktiva deltagande i samtalet. Med gester kan talaren göra kommunikationen tydligare och mer förståelig, till exempel genom att illustrera var i rummet ett objekt befinner sig, hur objektet ser ut, eller uttrycka sina känslor (se Gelang 2008). Gester kan även fungera utan ord, som när en nickning eller skakande på huvudet signalerar ett ja eller ett nej.

5.6. Från muntlighet till skriftlighet i skrivtolkning

Resultatet av skrivtolkning är en skriftlig text som dock har vissa egenskaper gemensamma med muntliga texter. Den skrivtolkade texten är:

- **Temporär:** Texten försvinner mer eller mindre snabbt (beroende på var och hur den visas, exempelvis som löpande text under eller över en Powerpoint-presentation, på en datorskärm eller smartphone).
- **Ofta oåterkallelig:** Fel kan naturligtvis korrigeras, men i praktiken har inte tolken alltid tid för detta.
- **Dynamisk:** Genom att texten växer fram bokstav-för-bokstav, ord-för-ord eller blockvis, och att läsaren ibland kan skönja talarens kognitiva processer när upprepningar, omstarter, utfyllnadsord och pauser kommer med i texten. Ibland kan läsaren även skönja skrivtolkens kognitiva processer när denne får korrigera, vänta in mer information och så vidare.

Andra egenskaper hos muntligt tal är svårare att återskapa i skrift. Vi har redan nämnt att produktionen av skrivna texter och muntliga texter följer olika **normer**. Vissa drag, som till exempel talspråkliga eller dialektala ord, kan med fördel bibehållas i skrivtolkning, särskilt när de har betydelse för tolkningen av texten eller bilden av talaren. Dock bör man vara medveten om att utan klara regler för hur talspråkliga och dialektala uttryck bör skrivas så kan en fonetisk transkribering göra texten svår att läsa. Andra drag, som till exempel deiktiska uttryck, måste ändras och förtydligas, såsom information om den situationella kontexten: vem som talar, ifall det finns andra ljud än de språkliga som är relevanta, till exempel publikens applåder, deltagarnas skratt eller att en dörrklocka ringer.

Likaså är det svårt att återspegla röstens unika egenskaper i den skrivna texten. Exempelvis är **tempovariationer** vid hög talhastighet svåra att återge i en skriven text där talarens pauser oftast utnyttjas av skrivtolken för att hinna ikapp.

Information om **ton**, **volym**, **prosodi** och **intonation** samt **gester** och **mimik** kan i skrivtolkning läggas till genom förklaringar i parentes, användning av versaler, interpunktion (till exempel utrops- eller frågetecken, tankstreck och tre punkter), kursivering, fet stil eller emoji. Hur mycket information som är möjligt – och lämpligt – att tillägga varierar dock mycket mellan olika situationer.

5.7. Sammanfattning

Som vi har visat finns det både likheter och skillnader mellan en muntlig och en skrivtolkad text. Vissa muntliga drag kan och bör anges, så som information om talarens inställning till det sagda genom användning av speciell intonation, dialektala drag och upprepandet av vissa ord och uttryck, som till exempel 'liksom', vilket ofta kan kommenteras av hörande efteråt. Det är dock mycket svårt att fullständigt överföra alla drag hos det muntliga språket till skrift. Och om man skulle lyckas överföra allt, kan texten bli svårläst (i hur pass hög grad beror naturligtvis på situationen); en noggrann överföring av alla muntliga drag skulle kunna ge en helt annan bild av talaren än den som lyssnaren får av henne eller honom. Detta beror på att vi inte är vana vid att se olika kännetecken för tal i skrift, som till exempel felstarter, upprepningar och diskurspartiklar. Exempelvis är dialoger som återges i skönlitteratur som autentiska, alltid fingerade på så sätt att endast en del av muntligheten reproduceras.

Vad gäller gester och mimik så får man överväga noggrant hur mycket information som ska tilläggas i den skrivtolkade texten. Eftersom talarens gester och mimik vanligtvis inte är synkrona med den skrivtolkade texten kan det till

exempel bli nödvändigt att påpeka att talaren genom sin mimik har visat att det sagda bör tolkas som ironi. Men med alltför mycket tillagd information om dessa icke-verbala signaler i texten finns risken att tolkanvändaren får mindre möjlighet att observera talaren. Det kan leda till att skrivtolken måste skriva ännu mer text eftersom tolkanvändaren alltså inte hinner ta del av icke-verbala signaler. Detsamma kan sägas om hänvisningar till objekt eller händelser som pågår i rummet, vilka tolkanvändaren kan missa när hen läser den tillagda beskrivningen på skärmen.

I varje uppdrag och situation måste skrivtolken därför bestämma sig för vilka av muntlighetens drag hen vill återge. Vad som är möjligt att göra beror på följande faktorer:

- Situationen: var man befinner sig, vem som talar, hur publiken ser ut, etcetera.
- Taltempot: vilka ändringar som överhuvudtaget är möjliga att genomföra när taltempot är högt.
- Tolakens kompetens och ämneskunskap: dennes skrivhastighet, förmåga att känna igen olika språkliga fenomen och att överföra dessa till skrift, hur mycket hen har kunnat förbereda sig, och så vidare.

Avslutningsvis kan framhåvas att det vid skrivtolkning handlar om en produktion av texter som ska "höras med ögonen" eller – om man så vill – om en muntlighet som går under skriftspråklig flagg.

Referenser

- Auer, Peter (2009). "On-line syntax: Thoughts on the temporality of spoken language". *Language Sciences* 31, 1–13.
- Clark, Herbert H. & Clark, Eve V. (1977). *Psychology and Language. An Introduction to Psycholinguistics*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Gelang, Marie (2008). *Actiokapitalet: retorikens ickeverbala resurser*. Diss. Örebro: Örebro universitet.
- Hakulinen, Auli (1989). "Kirjoitetun kielimuodon historiallinen merkitys". I: Auli Hakulinen (red.), *Suomalaisen keskustelun keinoja I*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, 12–17.
- Halliday, M. A. K. (1989). *Spoken and Written Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Harris, Roy (2008). "Semiotic aspects of writing". I: Hartmut Günther & Otto Ludwig (red.), *Schrift und Schriftlichkeit / Writing and its Use*. (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science) 10:1, 41–48.
- Linell, Per (2005). *The Written Language Bias in Linguistics. Its Nature, Origins and Transformations*. London: Routledge.
- Schwitalla, Johannes & Tiittula, Liisa (2009). *Mündlichkeit in literarischen Erzählungen. Sprach- und Dialoggestaltung in modernen deutschen und finnischen Romanen und deren Übersetzungen*. Tübingen: Stauffenburg.
- Wennerstrom, Ann K. (2001). *The Music of Everyday Speech: Prosody and Discourse Analysis*. Oxford: Oxford University Press.

6. Tal, skrift och teckenspråk

Författare: Ulf Norberg, Ursula Stachl-Peier & Jenny Therén

Skrivtolkningens historia i Sverige är som tidigare nämnts i kapitel 2 tätt förknippad med teckenspråkstolkningens. Samma rättighetslagstiftning har styrt inom båda områdena, utbildningarna har varit samlokaliserade och haft många beröringspunkter, och i båda fallen har respektive brukarorganisations¹ lobbyarbete spelat en viktig roll för utveckling av tolkningsformen.

I det här kapitlet positionerar vi skrivtolkning i förhållande till teckenspråkstolkning. Vi utgår ifrån en jämförelse mellan tal, skrift och teckenspråk för att se hur dessa grundläggande lingvistiska skillnader påverkar måltextproduktionen. Vi beskriver sedan några möjliga konstellationer där skrivtolkar och teckenspråkstolkare samarbetar för att illustrera komplexiteten hos sådana tolksituationer och även diskutera skillnader mellan skriv- och teckenspråkstolkare gällande synlighet och möjlighet till att bli en aktiv deltagare i tolkningssituationen.

6.1. Tal, skrift och teckenspråk

I kapitel 5 diskuterades skillnader mellan muntligt och skriftligt språk. Vi beskrev bland annat hur en talare kan använda sig av variationer i ton, volym, tempo och prosodi för att uttrycka sin inställning till det sagda samtidigt som det framförs. Dessa ljudfenomen är svåra att återge i skrift, framför allt i skrivtolkning där det oftast inte finns tid för att lägga till all ljudinformation. Detsamma gäller för deiktiska hänvisningar, det vill säga hänvisningar till olika företeelser i rummet som i talat språk görs simultant, framför allt med pekningar, men även blickriktningar. I skrift måste detta uttryckas linjärt, det vill säga före eller efter det "egentliga" innehållet. Exempel på detta kan vara när en talare hänvisar till information på en Powerpointpresentation och använder orden "här", "där", "i denna ruta", eller tilltal som "du" eller "ni" i kombination med ögonkontakt.

1 För de vuxendöva: Hörselskadades Riksförbund och Vuxendöva i Sverige. För de barndomsdöva: Sveriges Dövas Riksförbund och Sveriges Dövas Ungdomsförbund.

Skrivtolken måste då göra tillägg som förslagsvis ”här *uppe till höger*”, ”där i *det vänstra hörnet längst ner*” eller ”i rutan i *mitten på presentationen*” och ”Vad säger du, *Maria?*” eller ”De som ansvarar för fikaten är ni, *Anders, Greta och Ali.*”

Teckenspråk kan uttrycka ännu mer information simultant än talat språk (se till exempel Napier & Leeson 2015). Exempelvis kan samtidigt som manuella tecken utförs, ytterligare språklig information ges ”med hjälp av till exempel ögonbrynsrörelser, näsrynkningar, blickriktning, ansiktsuttryck och mycket mera” (Nilsson 2018:78). Därigenom kan exempelvis satser negeras och frågeform eller modala hjälpverb läggas till. Typiskt för tecknade språk är också att en stor mängd spatial information ges, angående exempelvis personers och föremåls placering i rummet. Som nämnts ovan använder sig även talare av hänvisande gester, men i teckenspråk finns pekningar mot det som det refereras till, eller i riktning mot personen man talar med eller om, med i ännu högre grad än i talet (Nilsson 2018:85). Tolkning från teckenspråk till tal (som benämns ”taltolkning”) har därför också rykte om sig att vara särskilt krävande (2018:77). Olika tolkningsstrategier behöver då tillämpas för att skapa ett idiomatiskt talspråk; bland annat behöver ibland en viss mängd spatial information utelämnas, och intonation användas för att kunna återge simultant uttryckt visuell och gestuell information (Nilsson 2018:92).

Kännetecknen för tecknat språk, talat språk och skriftspråk inom tre olika dimensioner sammanfattas i tabell 1:

	Tecknat språk	Talat språk	Skriftspråk
Modalitet:	Visuellt och gestuellt.	Framför allt auditivt och vokalt, men talare kan lägga till gester m.m.	Visuellt.
Synkronicitet:	Påtagligt simultant.	Mest linjärt, med prosodi och intonation som simultana semiotiska resurser för att visa bl.a. emotioner och talarens inställning till det sagda.	Ytterst linjärt, dock kan vissa typografiska medel, t.ex. VERSALER, emojiier osv., sättas in för t.ex. emfas.
Spatialitet:	Mycket information om föremål och personer i rummet.	Förhållandevis lite spatial information, ytterligare information kan läggas till genom t.ex. gester.	Spatial information måste läggas till, t.ex. inom parentes.

Tabell 1. Kännetecknen gällande modalitet, synkronicitet och spatialitet för tecknat språk, talat språk och skriftspråk.

Ur tabell 1 framgår att talat språk intar en mellanposition inom alla de tre dimensionerna.

6.2. Skrivtolkning och teckenspråkstolkning på plats

I många sammanhang används både skrivtolkning och teckenspråkstolkning (ibland också kombinerat med TSS²-tolkning och dövblindtolkning) parallellt. Exempelvis är det inte ovanligt att en person med hörselnedsättning och svenska som förstaspråk, men också med goda kunskaper i teckenspråk, som deltar i någon form av utbildning tillsammans med hörande väljer att få föreläsningar skrivtolkade medan gruppdiskussioner teckenspråkstolkas. Vid de sistnämnda kan tolkanvändaren använda teckenspråk för att föra sin egen talan och teckenspråkstolken översätter det tecknade till tal, eller så för tolkanvändaren sin egen talan via talspråk utan tolk.

Även mer komplicerade tolkningssituationer kan uppträda, och tolkanvändarna kan i sådana fall ha olika önskemål om tolkningen. Här ges ett exempel:

Vid ett arbetsplatsmöte ska hörande kommunicera tillsammans med en grupp av personer med hörselnedsättning, varav vissa har svenska som förstaspråk och andra teckenspråk som förstaspråk:

Alternativ 1: Båda kategorierna av personer med hörselnedsättning väljer att få det som sägs av hörande skrivtolkat, men avläser själva det som personer med teckenspråk som förstaspråk tecknar. De som har teckenspråk som förstaspråk använder teckenspråk för att föra sin egen talan, och de översätts till tal av teckenspråkstolkarna. Primära tolkanvändare med svenska som förstaspråk använder talad svenska och detta tolkas till teckenspråk av teckenspråkstolkarna.

Alternativ 2: Båda kategorierna av personer med hörselnedsättning väljer att få all information skrivtolkad, oavsett vilket språk (talad svenska, svenskt teckenspråk) det presenteras på. Båda grupperna använder antingen teckenspråk för att föra sin egen talan (och teckenspråkstolkarna översätter det till tal för dem som inte kan teckenspråk), eller så använder de talat språk och detta översätts till teckenspråk för de personer med hörselnedsättning som behöver.

6.3. Skrivtolkars och teckenspråkstolkars synlighet

Som också nämns i kapitel 3, 8 och 9 har synen på skrivtolkens och teckenspråkstolkens roll i samtal förändrats på senare år, vilket också haft återverkan på tolkens synlighet. Efter att längre tillbaka främst setts som hjälpare som oftast förde de primära tolkanvändarnas talan, försökte man senare definiera en mer professionell yrkesroll (se Haualand 2018; Kermit 2020), som innebar att tolken helst skulle bli osynlig, en ”non-person” (Wadensjö 2008:199). Idag har även denna ståndpunkt reviderats något. Kammarkollegiets råd i dokumentet *God tolksed* gäller som ett slags riktlinjer för all tolkning i Sverige (se vidare kapitel 9), inklusive skrivtolkning och teckenspråkstolkning och enligt denna bör tolken vara opartisk, inte utföra någon annan uppgift än att tolka och återge budskapet med alla dess nyanser så korrekt som möjligt på målspråket. Men som Wadensjö

2 Tecken som stöd (TSS) använder samma tecken som finns i svenska teckenspråket. TSS är inget eget språk utan ett sätt att stödja avläsning av talad svenska. Personer som använder TSS har talad svenska som förstaspråk. (<https://horsellinjen.se/fakta-och-rad/tillganglighet/teckensprak-och-tss/#undefined>; 10 september 2020). TSS-tolkning ökade på 1990-talet, men har därefter minskat igen i omfattning (se vidare kapitel 2). Anledningarna till det minskade intresset för TSS-tolkning är flera, en torde vara det ökande antalet CI-användare, en annan att ett frekvent användande av TSS brukar leda till ökad teckenspråksanvändning.

(2004:120) betonar bör tolkar också vara medvetna om hur samtal organiseras i interaktionen och hur förståelse skapas i en dialog och på så sätt ta på sig medansvar för koordineringen av samtalet. Denna nya mer aktiva roll återspeglas i *God tolksed* när man påpekar att tolken kan ”avbryta den talande på lämpligt sätt” (2019:4) om hen inte hinner med att tolka, och att tolken bör ”informera parterna omedelbart” (2019:4) om hen upptäcker att hen har feltolkat eller utelämnat något.

I praktiken är det dock inte alltid lätt att koordinera samtal för vare sig teckenspråks- eller skrivtolkar. När den teckenspråkige tolkanvändaren sitter med uppsträckt hand och väntar på att få ordet enligt turtagningsreglerna men inte släpps in i samtalet, kan det bli teckenspråkstolkens ansvar att börja taltolka det som den teckenspråkige vill framföra, i mun på övriga samtalsdeltagare. Eller så måste denne flagga för de andra att tolkanvändaren har något att säga.

För skrivtolken kan det vara ännu svårare att ”bli synlig” och koordinera samtalet, framför allt när denne sitter avsidet bakom en stor datorskärm och därmed är lätt att ignorera. Även skrivtolken måste dock vara förberedd att avbryta när till exempel den ofta större eftersläpningen i skrivtolkning leder till att den primära tolkanvändaren inte får ordet. Ett annat fall för avbrytande kan vara när den primära tolkanvändaren pratar länge utan att titta vare sig på övriga samtalspartners, som vill komma in i samtalet, eller skärmen, där skrivtolken i skrift har angett samtalspartnerns försök att få ordet (se även Norberg & Stachl-Peier 2018).

6.4. Slutreflektion

Teckenspråkstolkning har en något längre historia än skrivtolkning, och har hela tiden haft en större dimension då brukarna varit fler. Medan teckenspråkstolkare, som arbetande mellan olika språk, redan tidigt accepterades som tolkar, har vägen mot erkännande varit längre för skrivtolkar. Skrivtolkar kunde ibörjan ifrågasättas av olika intressenter och till och med ses som ”osynliga skrivmaskiner” (se vidare kapitel 2).

Idag finns många beröringsytor mellan de båda fälten. En hel del tolkanvändare, främst barndomsdöva, beställer både teckenspråkstolkning och skrivtolkning, beroende på sammanhang. Allt fler personer utbildar sig till både skrivtolk och teckenspråkstolk – oftast är det teckenspråkstolkare som kompletterar sin utbildning med att lägga till skrivtolkningskompetens. De många beröringspunkterna mellan områdena har gjort att man lärt mycket av varandra och det har främjat forskningen. Genom att forskningen om teckenspråkstolkning började tidigare har många aktiva där kunnat bidra med teoretiska och praktiska insikter som är relevanta även för skrivtolkning – se inte minst referenserna nedan till denna text.

Referenser

- Haualand, Hilde (2018). ”En ung profesjon – tolking som offentlig tjeneste”. I: Haualand, Hilde, Nilsson, Anna-Lena & Raanes, Eli (red.) *Tolking – Språkarbeid og profesjonsutøvelse*. Oslo Gyldendal, 242–259.
- Kammarkollegiet (2019). *God tolksed. Kammarkollegiets råd till auktoriserade tolkar*.

Kermit, Patrick Stefan (2020). "Introduction". I: Phelan, Mary, Rudvin, Mette, Skaaden, Hanne & Kermit, Patrick Stefan (red.) *Ethics in Public Service Interpreting*. London/New York: Routledge, 1–23.

Napier, Jemina & Leeson, Lorraine (2015). "Signed Language Interpreting". I: Pöchhacker, Franz (red.) *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London: Routledge, 276–381.

Nilsson, Anna-Lena (2018). "Att tolka från ett tecknat till ett talat språk". I: Haualand, Hilde, Nilsson, Anna-Lena & Raanes, Eli (red.) *Tolking – Språkarbeid og profesjonsutøvelse*. Oslo Gyldendal, 76–95.

Norberg, Ulf & Stachl-Peier, Ursula (2018). "Skrivtolkning – muntlighet under skriftspråklig flagg". I: Haualand, Hilde, Nilsson, Anna-Lena & Raanes, Eli (red.) *Tolking – Språkarbeid og profesjonsutøvelse*. Oslo: Gyldendal, 159–179.

Wadensjö, Cecilia (2004). "Dialogue interpreting. A monologising practice in a dialogically organised world". *Target*, 16 (1), 105–24.

Wadensjö, Cecilia (2008). "In and Off the Show: Co-constructing 'invisibility' in an Interpreter-Mediated Talk Show Interview". *Meta: Translators' Journal*, 53 (1), 184–203.

7. Skrivtolkning i monologiska situationer

Författare: Ursula Stachl-Peier, Maria Laurin, Jenny Therén & Victoria Öjefors Quinn

I detta kapitel tittar vi närmare på skrivtolkning i monologiska situationer, det vill säga situationer där man endast har en talare och ingen eller endast lite språklig interaktion mellan talaren och tolkanvändarna. Vi kommer först beskriva och jämföra karakteristiska drag för olika monologiska situationer och belysa hur den situationella kontexten, deltagarna och framförandets funktion påverkar utformningen av den talade texten. Med hjälp av praktiska exempel ska vi sedan diskutera vad en skrivtolk kan göra för att säkerställa att hans eller hennes produkt återger talets väsentliga egenskaper och funktion.

I sin undersökning av tolkning som en diskursprocess (*Interpreting as a Discourse Process*, 2000) beskriver den amerikanska tolkningsforskaren Cynthia Roy olika *interpreted events* (tolkade händelser). Hon skiljer mellan *single speaker interpreted events*, det vill säga monologiska situationer, och *conversational interpreted events*, det vill säga dialogiska situationer. Kännetecknen för en *single speaker interpreted event* är följande (se Roy 2000:44; Wadensjö 1998, 2011):

- Endast en person talar. Han eller hon väljer ämnet, bestämmer när han eller hon ska börja och sluta, samt om han eller hon vill svara på frågor och vilka frågor som ska besvaras. Publiken förväntas inte komma med några aktiva bidrag, förutom i en efterföljande diskussion. Publiken är dock inte bara passiva mottagare av talarens budskap utan försöker kontextualisera och integrera det nya som talaren berättar med egna erfarenheter och existerande kunskaper.
- Det som står i fokus hos talaren, publiken och tolken är "the delivery of the speakers' message". All interaktion med publiken stödjer detta syfte. Talaren riktar sig ibland direkt till publiken (verbalt eller icke-verbalt) för att väcka lyssnarnas intresse och engagemang och bygga en relation, eller så guidar talaren genom att framhäva textens väsentliga detaljer, förtydliga det prag-

matiska innehållet hos yttrandena och försäkra sig om att publiken har förstått budskapet.

Vad innebär detta för skrivtolkens arbete? Vad behövs för att skrivtolken ska lyckas med att ”leverera talarens budskap” och att publiken ska uppfatta och förstå det som talaren vill förmedla? Finns det särskilda utmaningar som är förknippade med vissa situationer? De frågorna ska vi försöka utreda vidare i det här kapitlet.

7.1. Språkets funktioner och sociala kontexter

Traditionellt beskrevs kommunikation som en enkel överföring av ett budskap som sänds av en talare till en mottagare som förstår budskapet som sändaren avsett. Tolken ansågs i denna kommunikationssyn vara ett osynligt språkrör genom vilken meddelandet passerade. Numera vet man att tolkad kommunikation sker genom ett samspel mellan talare, tolk och publik. Den mening som publiken tillskriver de yttranden de hör, beror i stor utsträckning på situationen i vilken kommunikationen äger rum, och på situationen som skapas i och med själva kommunikationen (se Wadensjö 1998:20).

För att beskriva den ömsesidigheten mellan situation och kommunikation har vi i det följande använt oss av en analysmodell som bygger på den brittisk-australiansiske lingvisten Michael Hallidays så kallade systemisk-funktionella grammatik (SFG).¹ I fokus står språkets funktion i sociala kontexter. Språket beskrivs som en resurs för social interaktion, vilken alltid är kopplad till den sociala kontexten som påverkar det språk som vi använder, och i sin tur påverkas den sociala kontexten av det språk som vi producerar. När vi analyserar en kommunikationssituation och den text som kommer till i den, så kan vi ställa följande frågor:

- Var äger kommunikationen **rum**?
- Vem **tal**ar, vem är **publiken**?
- Hur är **relationen mellan talaren och publiken**?
- Hur är **interaktionen mellan talaren och publiken**?
- Vilket är **talarens retoriska syfte**? Vill han eller hon till exempel informera, påverka eller övertala?
- Vilken **diskurs** ingår texten i?
- Vilket **språk** använder deltagarna, används en särskild **jargong**, **dialektala inslag**, speciella **syntaktiska mönster**?
- Vilken **genre** tillhör texten, hur är den uppbyggd och är den **koherent**?

7.2. Skrivtolkmedierade situationer

När en skrivtolk inträder i kommunikationen vid till exempel ett föredrag, så förändras den yttre kontexten vilket påverkar den kommunikativa situationen

¹ Se till exempel Hellspong & Ledin (1997); Hållsten, Rehberg & Wojahn (2013); Halliday & Matthiessen (2004). Inom tolknings- och översättningsvetenskapen har SFG använts bland annat av Alexieva (1997); se även Hatim & Mason (1990, 1997) samt Napier (2002) och även Hymes' kommunikationsmodell (1962).

på följande sätt (jfr Wadensjö 1998:48 för tolkning i offentlig sektor):

- Modaliteten byts, muntliga yttranden överförs till skriven text som visas på en skärm.
- Skrivtolkens publik omfattar endast en del av hela föredragspubliken, som kan ha andra behov än den "idealpublik" som talaren vänder sig till.
- Kommunikationen via skrivtolk kan påverka relationen mellan talaren och publiken och skapandet av gemenskap dem emellan. Detta gäller framför allt talarens verbala och icke-verbala interaktion med publiken.
- Den skrivtolkade kommunikationen kan påverka innehållet och därmed skrivtolkningspublikens förståelse av textens retoriska syfte; vad som uppmärksammas som tillhörande kommunikationen och vad som inte kommer med.

Det som vi har beskrivit ovan för med sig att skrivtolken i varje situation måste ta hänsyn till kontextuella faktorer och bestämma vad han eller hon måste prioritera för att fullfölja kommunikationens syften. Här följer några exempel på olika skrivtolkmedierade, monologiska kommunikationssituationer.

Situation 1: En vetenskaplig föreläsning

Föreläsningen hålls i en större sal där det finns en skärm för Powerpointpresentationer. **Talaren** är en expert som främst vill **informera**. Talaren använder många **facktermer**, **siffror** och **komplex syntax**, i synnerhet när vederbörande inte talar fritt utan läser från en text. Om föreläsaren är en van talare, så har **texten** sannolikt en **klar struktur**. **Publiken**, de flesta hörande, består av **experter** – eller om de är studenter, blivande sådana – som förstår fackterminologin och är vana vid presentation av stora mängder fakta. Det är oftast **lite interaktion** mellan talaren och publiken utöver yttranden som görs för att väcka publikens intresse och engagemang, poängtera viktiga punkter eller förvissa sig om att alla har förstått.

Den skrivtolkade texten kan vara tillgänglig för alla i publiken och antingen presenteras på en stor skärm som står separat, eller som undertext direkt på Powerpointpresentationen, eller så är den bara tillgänglig för en åhörare på en display eller läsplatta.

Skrivtolken har begränsade möjligheter att ingripa för att be om upprepningar och behöver därför hålla ett snabbt skrivtempo. Dessutom behöver tolken ha förberett sig mycket på ämnet för att förstå sig på innehållet. För att kunna göra en bättre tolkning underlättar det om tolken har erfarenhet av att arbeta med förkortningar, för att snabbt skriva ut facktermer (för förkortningsanvändning, se kapitel 12).

Fokus ligger på fakta och ofta måste innehållet tolkas så ordagrant som möjligt. Interaktionen är viktig men om man måste eliminera något så kan det vara mer personligt hållna kommentarer riktade till publiken. Frågor från publiken kan bakas in i svaren från talaren.

Situation 2: Ett föredrag av en audionom för personer med hörselnedsättning och deras familjer

Även här är talaren en **expert** som framför allt vill **informera** och även här används många **facktermer**, men de **förklaras** eller så kan det förväntas att åhörarna känner till dem. Texten har vanligtvis en klar struktur. **Interaktionen** mellan talaren och publiken är **begränsad** och sker oftast efter föredraget när audionomen besvarar frågor.

Den skrivtolkade texten görs **tillgänglig för alla åhörare** och presenteras på en stor separat skärm, projektduk eller direkt på väggen – alternativt direkt på Powerpointpresentationen. Skrivtolken försöker att hitta en placering som är synlig, vilket gör det möjligt att ingripa för att säkerställa att alla tolkanvändare kan följa med.

Audionomen pratar normalt långsamt och tydligt, och kan annars ombes att prata långsammare eller upprepa något. Även om föredrag av det här slaget innehåller många facktermer, har en erfaren tolk oftast byggt upp en förkortningslista som underlättar arbetet. Dock är förberedelse viktig även inför föredrag som dessa.

Om audionomen ställer frågor till gruppen är det ofta de hörande som är snabbast på att svara på frågan eftersom den skrivtolkade texten presenteras med viss eftersläpning. Om audionomen ställer en fråga till en av tolkanvändarna så kan tolken skriva in tolkanvändarens namn, för att göra denne uppmärksam så att han eller hon lättare ska hinna svara.

Situation 3: Ett anförande vid ett möte på en funktionsrättsorganisation

Mötet kan äga rum inomhus eller utomhus. **Talaren** vill **informera**, men även **förmedla ett budskap** för att väcka engagemang, ofta med laddade ord. Språket kan vara informellt och medvetet ”folkligt”, eller formellt och fokuserat på fakta, och läst från en text. **Publiken** kan vara en mycket allmän publik med olika utbildningsnivåer och språkkompetenser och bestå av personer med olika funktionsvariationer. Beroende på hur väl förberedd talaren är, kan texten vara mer eller mindre väl **strukturerad** och **koherent**. Talaren kommer förmodligen att **interagera med** och **direkt adressera publiken** för att få deras engagemang och stöd.

Talaren kommer antagligen att använda många facktermer, och tar inte alltid hänsyn till publikens behov. Tolken får ta ansvar för att kunna leverera en koherent, sammanhängande tolkning. För detta bör tolken ta kontakt med talaren i förväg för att få förberedelsematerial och stämma av om denne varit med om skrivtolkning tidigare. Om så inte är fallet kan skrivtolken kort förklara sin roll och sitt arbetssätt, till exempel att man kan komma att behöva avbryta eller be om upprepning.

Situation 4: Ett tal vid ett privat födelsedagskalas

Kalaset kan äga rum i en festvåning eller ett privat hem. **Talaren** vill oftast påminna om personliga upplevelser, **berätta** roliga anekdoter ur födelsedagsbarnets liv, **underhålla** och **skapa gemenskap**. **Publiken** är blandad, alla är bekanta med talets huvudadressat, men kanske inte med alla detaljer ur hans eller hennes liv. Det är **mycket interaktion** mellan talaren och huvudadressaten, liksom mellan de andra åhörarna.

Tolkutrustningen anpassas efter behov och antal tolkanvändare. Talaren kan sitta långt bort från tolkarna och vara svår att höra. Det blir oftast många referenser till födelsedagsbarnet eller gäster (*nu, Greta* osv.) som inte kan elimineras. Många gratulanter använder skämt som kan vara svåra att tolka, framför allt när de uttrycks genom pekningar eller gester som skrivtolken måste förklara i texten för att skämtet ska gå fram. Samspelet mellan tolken och stödtolken är därför särskilt viktigt (samarbete diskuteras vidare i kapitel 12).

7.3. Slutsats

Som exemplen ovan visar måste skrivtolken i varje situation anpassa tolkningsstrategin till kommunikationssituationens respektive villkor. Strategin bestäms av vem som talar, vem som sitter i publiken, relationen som utvecklas mellan talaren och publiken, hur mycket interaktion som förekommer, vilket talarens huvudsyfte är, hur ämnesmässigt och språkligt komplicerat talet är och var kommunikationen äger rum. Vad som är viktigt i alla situationer är bra samarbete mellan alla inblandade personer: talaren, tolkanvändarna och skrivtolkarna, för att tolkningen ska fungera väl.

Referenser

- Alexieva, Bistra (1997). "A Typology of Interpreter-Mediated Events." I: *The Translator* 3 (2), 153–174.
- Halliday, M. A. K. & Matthiessen, Christian (2004). *Explorations in the Functions of Language*. Tredje upplagan. London: Edward Arnold.
- Hatim, Basil & Mason, Ian (1990). *Discourse and the Translator*. (Language in Social Life) London: Longman.
- Hatim, Basil & Mason, Ian (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.
- Hellspång, Lennart & Ledin, Per (1997). *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Hymes, Dell (1962). "The Ethnography of Speaking." I: Gladwin, Thomas & Sturtevant, William C. (red.) *Anthropology and Human Behavior*. Washington, DC: Anthropological Society of Washington, 15–53.
- Hållsten, Stina, Rehberg, Hanna Sofia & Wojahn, Daniel (2013). "Sex nordiska studier i systemisk-funktionell lingvistik. En introduktion." I: Hållsten, Stina, Rehberg, Hanna Sofia & Wojahn, Daniel (red.) *Text, kontext och betydelse: Sex nordiska studier i systemisk-funktionell lingvistik*. Huddinge: Södertörns högskola, 5–9.
- Napier, Jemina (2002). "University Interpreting: Linguistic Issues for Consideration", *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 7 (4), 281–301.
- Roy, Cynthia (2000). *Interpreting as a Discourse Process*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Tiittula, Liisa (2018). "Schriftdolmetschen: Gesprochenes in schriftlicher Form." I: Deppermann, Arnulf & Reineke, Silke (red.) *Sprache im kommunikativen, interaktiven und kulturellen Kontext*. Berlin/Boston: De Gruyter, 193–218.
- Wadensjö, Cecilia (1998). *Kontakt genom tolk*. Stockholm: Dialogos.
- Wadensjö, Cecilia (2011). "Interpreting in theory and practice. Reflections about an alleged gap." I: Alvstad, Cecilia, Hild, Adelina, & Tiselius, Elisabet (red.) *Methods and Strategies of Process Research: Integrative approaches in Translation Studies*. Amsterdam/New York: John Benjamins, 13–21.

8. Skrivtolkning i samtalssituationer

Författare: Ursula Stachl-Peier & Maria Laurin

I detta kapitel tittar vi närmare på skrivtolkning i olika samtalssituationer. Vi börjar med att sammanfatta forskning om tolkens olika roller i institutionella samtal, det vill säga samtal mellan myndigheters representanter och privatpersoner. Därefter beskriver vi vilka krav och utmaningar som är mest påtagliga vid tolkning inom olika samhällssektorer (hälso- och sjukvården, rättsväsendet och olika myndigheter, utbildningssektorn samt arbetslivet) och hur skrivtolkar kan resonera för att producera en effektiv och kvalitativ skrivtolkning i dessa fall, vilka skiljer sig avsevärt åt sinsemellan.¹ Vi utgår i våra diskussioner från tolkningsforskning (framför allt om tolkning i offentlig sektor och teckenspråkstolkning) och egna mångåriga erfarenheter som tolkar.

I institutionella samtal är de två parterna inte jämställda, utan relationen mellan dem är oftast ”asymmetrisk”, då myndighetsrepresentanten har, eller anses ha, mer makt och högre status. Med utgångspunkt i sociolingvistisk forskning beskriver den norska tolkningsforskaren Hanne Skaaden (2017:126–130) hur denna maktasymmetri påverkar samtalet:

1. Rätten att styra samtalet styrs av institutionens ramar; dessa bestämmer hur

1 Rätten till skrivtolkning (liksom andra former av tolkning) i kontakter med myndigheter regleras i Sverige i Förvaltningslagen (SFS 2017:900):

13 § En myndighet ska använda tolk och se till att översätta handlingar om det behövs för att den enskilde ska kunna ta till vara sin rätt när myndigheten har kontakt med någon som inte behärskar svenska.

En myndighet ska under samma förutsättningar använda tolk och göra innehållet i handlingar tillgängligt när den har kontakt med någon som har en funktionsnedsättning som allvarligt begränsar förmågan att se, höra eller tala.

samtalet är strukturerat, vem som får ställa frågor och vem som måste svara samt vad som tas upp i samtalet.

2. Samtalsparterna har olika sociala roller: En part representerar institutionen, den andra parten är en privatperson som till exempel söker institutionens råd.
3. Samtalsparternas kunskaper om ämnet skiljer sig åt.
4. Samtalet har ett definierat mål, men samtalsparternas synvinkel på detta kan vara olika: Den ena parten har ett personligt intresse i utgången, den andra har ett professionellt intresse samt det sakliga ansvaret.

Skrivtolkar bör liksom andra tolkar ha samtliga dessa aspekter i åtanke.

8.1. Tolkning som både översättning och samordning

Skrivtolken måste vid tolkning av institutionella samtal ha ett dubbelt fokus: Tolken översätter samtalsparternas yttranden, det vill säga budskapet, från tal till text samtidigt som vederbörande också reglerar och samordnar interaktionen och samspelet mellan parterna genom fördelning av talturer (vem som tilldelas ordet) och reglering av samtalstempo.

I detta avsnitt ska vi introducera några teoretiska begrepp och modeller som har använts för att beskriva tolkmedierade samtal och tolkens inverkan på situationen, samt de möjliga roller en tolk kan anta i olika faser av samtalet; kännedom om detta kan underlätta för tolkar att hantera sin tolkroll.² När två (eller fler) parter inleder ett samtal har de med sig olika föreställningar om hur ett samtal fungerar, vem som har ansvar för samtalets organisation, vem som bestämmer turtagning och vem som får börja och avsluta samtalet. Dessa olika föreställningar ingår i vad den amerikanske sociologen Erving Goffman kallar för *participation framework*, vilket på svenska kan översättas till deltagarramverk (Goffman 1981:226). Under samtalet antar, eller tilldelas, talarna och lyssnarna olika typer av *deltagarstatus* i förhållande till det som yttras. Talaren kan vara animatör (*animator*) som citerar någon annans ord; den kan vara sammanställare (*author*), som tar på sig ansvaret för själva formuleringen men tillskriver någon annan det yttersta ansvaret för det sagda; eller så kan den vara den ansvarige (*principal*) med fullt ansvar för yttrandet (ibid.). Samma slags tredelning föreslår den svenska tolkningsforskaren Cecilia Wadensjö för tolkningens lyssnarsida (gällande tolkning mellan talade språk): Tolken kan lyssna som repetitör (*reporter*) för att repetera det sagda ord för ord, som rapportör (*recapitulator*), för att summera det som har sagts, eller som respondent (*responder*), för att reagera ”som en ’vanlig’ deltagare i ett samtal, alltså genom att svara på frågor, ställa frågor, kommentera eller skratta” (Wadensjö 2018:84–86, 1998:92; se även Skaaden 2017:104–106).

Traditionellt har tolken ansetts vara osynlig, ett slags ”icke-person” som likt en maskin bara repeterar allt ordagrant som *repetitör*. Men i själva verket blir tolken

2 En översiktlig introduktion till 'roll' som begrepp i tolkningsvetenskapen ger den österrikiska forskaren Sonja Pöllabauer i handboken *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies* (2015:355–360).

ofta en mer aktiv deltagare och agerar både som *rapportör* och *respondent*. Detta sker främst när samordning blir nödvändig, antingen för att tolken ska kunna återge innehållet på ett korrekt sätt eller för att styra samspelet mellan parterna (Wadensjö 2018:57–60, 90ff; se även Skaaden 2017:146ff). Så kan en skrivtolk exempelvis:

- be talaren att upprepa eller förklara när man inte har förstått eller uppfattat talarens bidrag
- be talaren om mer tid för nedskrivning eller för att rätta den egna texten
- be parterna att observera turtagarordningen
- uppmana en part att börja eller fortsätta tala
- be talaren om efterfrågad men ännu inte meddelad information.

De första två punkterna ovan kan vara viktiga även i skrivtolkning av situationer utan dialog, till exempel vid föreläsningar (se kapitel 7).

I samtalssituationer får koordinering således en mycket viktig funktion, vilket bland annat har visats i en undersökning om skrivtolkning vid ett seminarium på ett svenskt universitet av Norberg och Stachl-Peier (2018). På seminariet blev diskussionen ganska livlig och tolkens eftersläpning ökade betydligt. När läraren ställde en följdfråga och sedan pausade en tid för att ge studenterna möjlighet att svara, utnyttjades pausen av skrivtolkarna för att skriva färdigt studenternas inlägg innan de skrev ner lärarens fråga. Samtidigt som frågan hade skrivits färdig började läraren själv ge svaret. Samma sak hände flera gånger. Under hela seminariet hann den hörselskadade studenten endast i två fall med att aktivt bidra till diskussionen. Hade skrivtolken begärt tid för nedskrivning, hade den hörselskadade studenten kunnat delta som likaberättigad part.

8.2. Role space – tolkens handlingsrum i en samtals-situation

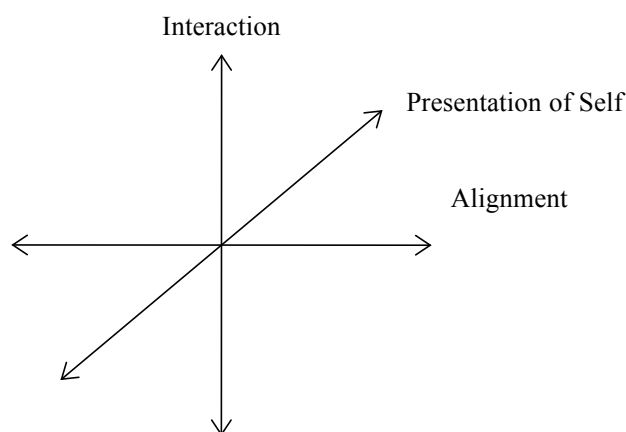
Att tolken kan – och borde – fungera som samordnare verkar numera vara allmänt accepterat. Det finns dock andra roller som också har föreslagits för tolkar, till exempel att agera som ”kulturmäklare”, ”advokat” eller ”medhjälpare”, vilka är mer kontroversiella (se även kapitel 9 om etiska frågor). Skaaden (2017:197) påpekar att ett utvidgande av tolkens uppgifter och skönsdomän³ till kulturmäklare innebär att de yrkesetiska kärnprinciperna bryts.

För att underlätta för tolkelever att bedöma tolkens handlingsutrymme i olika situationer har Lee och Llewellyn-Jones utvecklat en didaktisk modell över tolkens olika möjligheter att agera (Lee & Llewellyn-Jones 2011; Llewellyn-Jones & Lee 2013, 2014; se även Tiseliuss 2018). Som vi har påpekat ovan, utvärderar deltagarna i ett samtal hela tiden sitt eget och andras förhållande till diskursen. Det gäller

3 Med ”skönsdomän” avses det område inom vilket en professionsutövare (här skrivtolken) utövar skön, det vill säga med sin omdömesförmåga löser olika problem, som inte yrkets etiska riktlinjer ger något explicit, direkt svar på.

alltså även tolkarna; deras handlingsutrymme och agerande förändras beroende på vilken typ av samtal de deltar i och på grund av deltagarnas förväntningar. För att beskriva tolkarnas olika positioner i förhållande till diskursen använder Llewellyn-Jones och Lee begreppet *role space*. Role space är ett handlingsrum med tre axlar:

1. *Axis of interaction management*: Här beskrivs hur tolken hanterar interaktionen, och dennes kontroll över kommunikationsflödet.
2. *Axis of presentation of self*: Beskriver hur personligt närvarande tolken är, hur denne framställer sitt jag.
3. *Axis of participation alignment*: Här anges vilka allianser tolken ingår med deltagarna, och hur mycket denne anpassar sig till dem (exempelvis om tolken skrattar när någon skämtar, respektive ifall denne vänder sig direkt till användarna med en fråga eller kommentar).

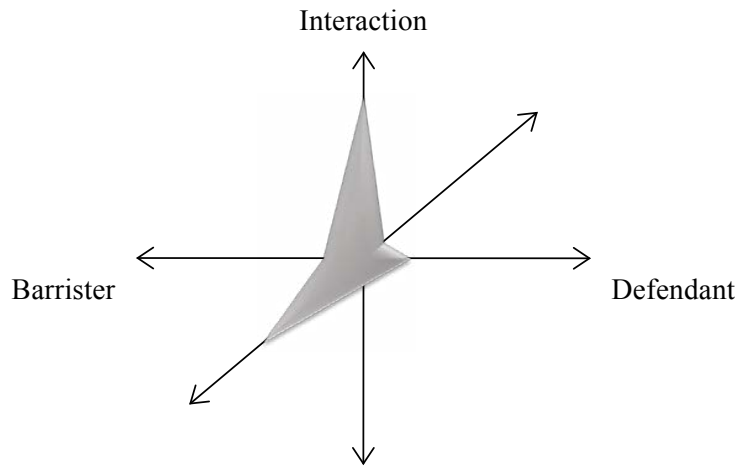
Figur 1: Role space med de tre axlarna interaction management, presentation of self, participation alignment (från Llewellyn-Jones & Lee 2013:67).

Tolken rör sig fram och tillbaka längs de tre axlarna enligt hur interaktionen utvecklas. Ibland får tolken utöva mer kontroll över interaktionen för att kunna utföra en bra tolkning, vilket påverkar placeringen på den första axeln. I en paus kan tolken presentera mer av sig själv, och förflyttar sig då längs andra axeln. Tolkens anpassning till deltagarna kan vara större i en informell tolkningssituation, till exempel vid ett födelsedagskalas, än i en formell, till exempel under en domstolsförhandling, och det påverkar positionen på den tredje axeln.

För att illustrera detta använder Llewellyn-Jones och Lee följande exempel (2013:67–69):

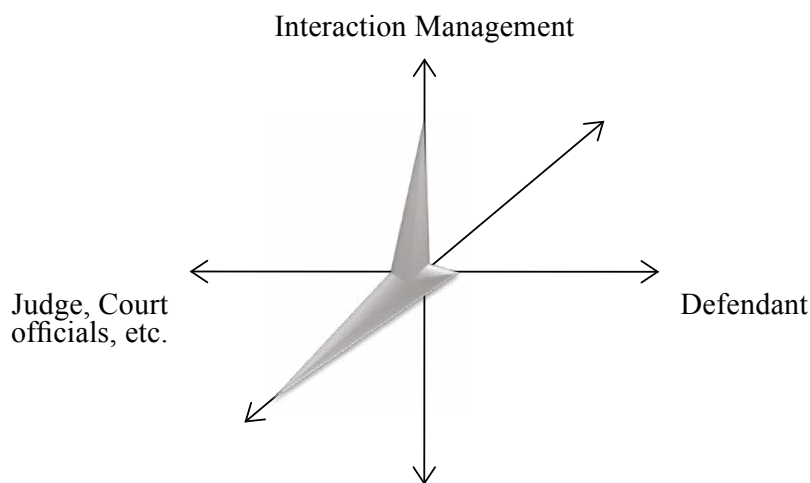
I ett förberedande möte träffade försvarsadvokaterna (bestående av både en *barrister* som har rätt till att föra talan i domstolar i England och Wales, och en *solicitor*, det vill säga en jurist som förser klienten med information och råd utanför domstolen) den tilltalade för att diskutera åtalspunkterna och den tilltalades inställning till varje punkt. Det centrala målet var här komplett förståelse mellan parterna, så tolkarna försökte hålla en välbalanserad allians med alla parter och tog stort ansvar för koordinering av samtalet. Figur 2 visar mötet enligt Llewel-

lyn-Jones och Lees role space-modell, där det framgår att fokus till största grad låg på interaktion och minst på självpresentation.

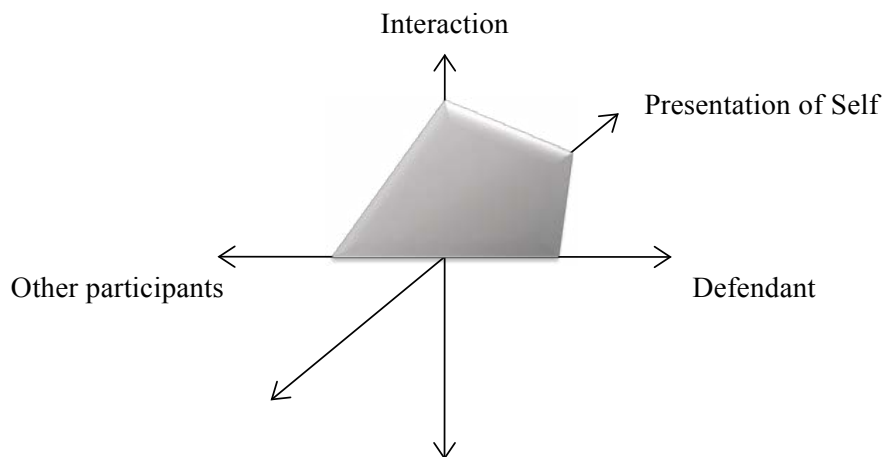
Figur 2. Mötet med barrister närvarande (från Llewellyn-Jones & Lee 2013:68).

Ibland lämnade barrister rummet. Då började de övriga samtala på ett mer lätt-samt sätt, pratade om sina semestrar, vädret, lokala restauranger och så vidare. Även tolkarna bidrog till samtalet och presenterade mycket av sig själva. Figur 3 visar hur role space nu tog sig ut, med lika mycket interaktion som självpresentation.

Figur 3. Mötet med barrister frånvarande (från Llewellyn-Jones & Lee 2013:68).

Under den följande domstolsförhandlingen hade tolkarna mindre möjlighet att koordinera interaktionen. Självpresentationen begränsades till att tolkarna uppgav sina namn, kvalifikationer och under ed bekräftade att de skulle återge informationen så exakt som möjligt. Figur 4 visar role space under domstolsförhandlingen med ett fokus på informationsöverföring.

Figur 4. Domstolsförhandlingen (från Llewellyn-Jones & Lee 2013:69).

Genom ovanstående figurer åskådliggörs alltså hur tolkarnas positioner i förhållande till diskursen förändras i samband med att olika betingelser för samtalen förändras. Llewellyn-Jones och Lees viktiga poäng här är att tolken genom att vara medveten om skillnader mellan olika tolkningssituationer och sitt handlingsutrymme kan effektivisera sin tolkning.

8.3. Skrivtolkning av samtal inom olika samhällssektorer

8.3.1. Hälso- och sjukvården

Rätten till skrivtolkning (liksom annan tolkning) inom vård och omsorg regleras förutom i Förvaltningslagen även i Hälso- och sjukvårdslagen, Tandvårdslagen samt i Patientlagen. I Hälso- och sjukvårdslagen (SFS 2017:30) fastslås i 7 kap. 3 § att regionerna ska erbjuda ”tolktjänst för vardagstolkning för barndomsdöva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade”. I Patientlagen (SFS 2014:821) anges det i 5 kap. 1 § att hälso- och sjukvården så långt det är möjligt ska utformas och genomföras i samråd med patienten och i 3 kap. 6 § att hälso- och sjukvården har en skyldighet att förse patienter med anpassad information – allt detta kan ske med hjälp av skrivtolkning.

Vad gäller tolkade samtal mellan vårdpersonal och patienter, påpekar bland andra Hansen (2018:127) att ”den profesjonelle i kraft av sin institusjonelle rolle ofte [kommer att] besitte rettigheter og forpliktelse til for eksempel å styre tildelingen av turer i samtalen og overgangen mellom forskjellige emner”. Tolkens roll å sin side är att möjliggöra kommunikation, vilket enligt *God tolksed* innebär att tolken ”ska återge all information på målspråket” (2019:3) utan att ”bedöma vad som är relevant i sammanhanget av det som parterna säger till varandra”; detta sammanfattas med vittnesedens ”intet förtiga, tillägga eller förändra”. För att uppnå detta måste tolken dock ta medansvar i samordning av turtagningen och avbryta (när till exempel läkaren och patienten talar samtidigt, eller när läkaren inte inväntar att patienten har läst klart texten på skärmen) eller be om upprepning eller ytterligare information.

Forskning har visat att vårdpersonal ofta har andra förväntningar på tolkens uppgifter och roll (än att denne ”bara” ska tolka), och vill att tolken även agerar som

kulturmäklare, själv förklarar, ställer frågor eller betonar vikten av information (se till exempel Bischoff, Kurth & Henley 2012; Granhagen Jungner et al. 2015; Tipton & Furmanek 2016; Angelelli 2019). Ett sådant agerande kan dock påverka förtroendet för tolken menligt. Problematiken i denna syn på tolken avseende tolkens neutralitet och opartiskhet har diskuterats bland annat av Felberg och Skaaden (2012) och Skaaden (2017). Till exempel har det uppmärksammats att när tolken blir en huvudperson, förlorar vårdpersonalen kontrollen över samtalet. I värsta fall kan tolkar då komma i vägen för samtalsparterna.

Något annat som lyfts fram de senaste åren är vikten av *rapport-building talk*, det vill säga bekräftande responser i tolkade samtal. Man har visat i forskningen att tolkar ofta anammar vårdens läkarcentrerade och biomedicinska syn och styr interaktionen enligt vårdens förväntningar, medan de ignorerar yttranden som främst syftar till att bygga en bra relation mellan alla deltagare. Detta kan leda till att den hörselskadade tolkanvändaren inte känner sig uppmärksammad (Hsieh 2015:181).

Det är vidare viktigt att skrivtolken reagerar flexibelt i de olika tolkningssituationer som präglar hälso- och sjukvården, men att tolken också är medveten om sin egen möjlighet att påverka dessa. Vid en kroppsundersökning, till exempel, kan skrivtolken be läkaren att ge all muntlig information före undersökningen, sedan genomföra densamma utan att använda något tal, och därefter återkomma till platsen där tolkad information åter ges till patienten gällande den undersökning som just genomförts. Härigenom kan all muntlig information simultantolkas effektivt av skrivtolken och den primära tolkanvändaren kan lägga stor uppmärksamhet på läsning på skärmen.

8.3.2. Rättsväsendet

Tolkning inom rättsväsendet sker till exempel vid polisförhör, domstolsförhandling, besök på fängvårdsanstalt och konsultation hos advokat (jfr Tipton & Furmanek 2016). Användandet av tolk i domstol regleras dels i Förvaltningsprocesslagen (1971:291), dels i Rättegångsbalken. Bestämmelserna omfattar både språktolkar och tolkar för den som till följd av en hörselnedsättning eller tal-svårigheter behöver tolk.

Även vid tolkningssituationer inom rättsväsendet förväntas det att myndighetsrepresentanten bestämmer vem som får tala och hur länge, samt vad som anses vara relevant information. Dessutom följer samtalen fastställda turtagningsregler och styrs av institutionens syften och konventioner (jfr Jönsson 1988:11; se även Linell & Jakobsson; Öhrn & Jönsson 2011; Liu & Hale 2018). Tolkens role space är därför begränsad och tolken har endast liten möjlighet att påverka interaktionen och att relatera till deltagarna (se ovan: Lee & Llewellyn-Jones 2011:6). Tolkens roll är ändå medansvarig för samordning av samtalet (jfr Wadensjö 1995).

I domstolsförhandlingar kan den hörselskadade tolkanvändaren inneha rollen som målsägande, tilltalad, vittne eller åhörare, men kan naturligtvis också tillhöra rättsens personal. Situationen vid huvudförhandlingar är mycket formell. Placeringen är förutbestämd; den tilltalade sitter mitt emot åklagaren och avståndet till övriga personer i rummet är avsevärt mycket större än normalt avstånd mellan parterna i ett vardagligt samtal (jfr Jönsson 1988:14). Var skrivtolken placeras beror på vem eller vilka denne ska tolka för. Det är dock viktigt att tolken sitter på en plats där det går att höra bra och vederbörande kan avbryta smidigt om så behövs.

Domstolsförhandlingar kännetecknas av att mycket olika språkliga register

används. Inlägg av myndighetens representanter innehåller ofta juridiska fack-
termer och följer specifika retoriska mönster, medan inlägg av målsägande och
tilltalade kan befinna sig på en annan stilistisk nivå. Uppläsning av förundersök-
ningsprotokoll och andra dokument kan vid en domstolsförhandling ske i högt
tempo. Om skrivtolken får tillgång till material före förhandlingen kan texten läg-
gas in i förväg. Utan förberedelse kan skrivtolken däremot behöva avbryta och be-
om ett långsammare tempo i uppläsningen så att tolkningen kan bli så fullständig
och exakt som möjligt. Andra utmaningar består i:

- Det kan förekomma kraftuttryck som inte ska tonas ner (se *God tolksed* 2019:3).
- Beskrivningar av hur ett brott har begåtts kan innehålla obehagliga detaljer och vara emotionellt påfrestande för skrivtolken.
- När ett vittne eller brottsoffer pratar för fort är det inte alltid lämpligt att be-
denne att prata långsammare, eftersom det kan få vederbörande att tystna,
vilket kan påverka utgången i rättsprocessen negativt.
- Ibland kan utsagor vara avsiktligt vaga eller tvetydiga, och då bör naturligt-
vis en skrivtolk lika lite som någon annan tolk göra tillägg eller förklara
(jfr Mikkelson 2000:58ff och *God tolksed* 2019:3).

I polisiära sammanhang förekommer skrivtolkning i ett antal olika situationer,
till exempel i samband med brottsanmälan eller förhör (det kan röra sig om att
den hörselskadade tolkanvändaren förhörs som vittne på en olycksplats, som
brottsoffer eller som misstänkt i en brottsutredning). Jämfört med domstols-
förhandlingar är situationen ofta mindre formell. Om ett förhör genomförs på
polisstationen är utrymmet i polisernas tjänsterum inte sällan begränsat och
samtalsparterna sitter nära varandra (Jönsson 1988:15). Möblerna sitter vanligtvis
fast i golvet av säkerhetsskäl och placeringen av skrivtolken och skärmen kan då
inte alltid göras optimal.

Polisförhöret kännetecknas av att polisen försöker utreda vad som hänt när ett
brott begåtts. Det handlar mycket om att minnas; att ”återskapa det förflutna”
(Linell & Jakobsson; Öhrn & Jönsson 2011:365). Som Jönsson (1988:2) påpekar är
ett förhör inte ”en enkel avtappning av information från den hörde” utan förhörs-
ledaren är ”i hög grad aktiv i meningsskapandet, genom att definiera villkoren
för den hördes bidrag och genom att föreslå tolkningar av vad den hörde, eller de
båda tillsammans, säger”.

Det är inte alltid möjligt att förbereda sig väl inför ett skrivtolkuppdrag av detta
slag. Alla poliser är inte beredda att delge information i förväg eftersom man inte
alltid är medveten om skrivtolkens tystnadsplikt. Desto viktigare är då att tolken
ringer upp personen som beställt tolk och frågar om denne använt tolk tidigare,
berättar hur skrivtolkning går till och lämnar utrymme för frågor samt skapar sig
en möjlighet att få förberedande information inför tolkningen.⁴

4 Kinnunen och Vik-Tuovinen (2013) diskuterar några anledningar till varför det kan vara svårt
för tolkar i rättsväsendet att få information i förväg. Bland annat nämner de att många domare
menar att det finns en risk att tolkar bildar sig en mental bild av fallet i förväg, medan det som
utgör det egentliga materialet för domstolsbeslutet är den muntliga förhandlingen.

Polisen använder olika förhörstekniker, till exempel kognitiv intervju, samtalsenligt PEACE-modellen (vilket står för *planning and preparation (P)*, *engage and explain (E)*, *account (A)*, *closure (C)* och *evaluation (E)*), eller SUE-tekniken (*Strategic Use of Evidence*) (jfr Granhag, Strömwall & Cancino Montecinos 2013). Tekniken styr polisens utfrågningsstrategier under förhöret. Att avbryta kan få menlig inverkan på relationen mellan polisen och den som förhörs. Det är viktigt att tolken är medveten om de olika strategier som polisen använder sig av, så att förhöret kan framskrida utan hinder (se även Tipton & Furmanek 2016:53; Böser 2013).

8.3.3. Andra myndigheter

Inom socialtjänsten, arbetsförmedlingen och andra myndigheter används vid institutionella samtal ofta en specifik terminologi, och samtalet följer respektive myndighets olika handlingsplaner och ärendemallar. Myndighetens representanter brukar ta mycket hänsyn till skrivtolkanvändare och skrivtolk, och för tolken går det ofta lätt att avbryta och ställa frågor. Ibland kan det dock uppstå konflikt mellan myndighetsföreträdare och tolkanvändare, som kan bli emotionellt påfrestande för tolken.

För att undvika konflikter är god kontakt mellan alla inblandade viktigt. En god kontakt ger större trygghet i situationen, i synnerhet när ärendet berör känsliga ämnen. Detta gäller informationsutbyte och förberedelse innan uppdraget startar, men även kontinuitet, det vill säga att samma tolk återkommer till möten.

8.3.4. Utbildningssektorn

Tolkning i utbildningssammanhang för personer med hörselnedsättning har undersökts mest i samband med teckenspråkstolkning, där tolkarnas roll har beskrivits som *interpreter-tutor* (tolk-lärare), *classroom aide* (assistent) och *liaison officer* (medlare) och där de ibland anses ingå i ”a wider educational team” (Tipton & Furmanek 2015:167).

Skrivtolkning sker inom en mängd olika skolformer, såsom grundskola, särskola, gymnasieskola, universitet och yrkesutbildning. Typiska scenarier för skrivtolkning i skolan omfattar tolkning i klassrum, labbsalar, slöjdsalar, aulor, grupprum och så vidare. Skrivtolken ingår i personalgruppen, och nära samarbete med läraren förväntas. Vid gott samarbete är det vanligtvis lätt att som tolk be om upprepningar eller förklaringar när man inte uppfattat innehållet. Alla deltagare brukar ganska snabbt bli vana vid att tolk finns i klassrummet.

Vid högskolor och universitet är det mest föreläsningar och seminarier som skrivtolkas. För diskussion kring skrivtolkning av föreläsningar hänvisas till kapitel 7. Vid seminarier är det viktigt att den primära tolkanvändaren får tillräckligt med tid för att kunna läsa och sedan svara när läraren ställer en fråga (se avsnitt 8.2.).

8.3.5. Arbetslivet

Tolkning på arbetsplatser sker inte sällan i samband med introduktioner till nya arbetsuppgifter eller nya arbetssätt. Samtalet styrs av användarnas behov att förstå instruktioner eller att ge instruktioner på det mest effektiva sättet. Eftersom det ofta förekommer fackuttryck som alla användare är förtrogna med, men som tolken kanske inte har kunskap om, kan tolken behöva avbryta för att skriva så korrekt och fullständigt som möjligt.

Något som kan förekomma i alla skrivtolkningsituationer, men är vanligt förekommande just vid introduktioner på arbetsplatser, är att pekningar och beskrivningar av föremål eller händelser ofta i tal uttrycks med deiktiska uttryck som till exempel ”den här” eller ”tryck där”. Skriver man som tolk endast ”den här” så är det lätt att tolkanvändaren, som ofta har blicken konsekvent fäst vid texten, går miste om den visuellt givna informationen. En strategi är i sådana fall att förtydliga och byta ut ”den här” mot vad som faktiskt menas, till exempel ”knappen till höger”.

8.4. Slutsats

Våra exempel ovan har förhoppningsvis tydliggjort att olika samtalssituationer ställer en mängd olika krav på skrivtolken. Tolkanvändarnas behov och förväntningar kan skilja sig mycket åt mellan de olika verksamhetsområden vi tagit upp ovan. Det ankommer på skrivtolken att försöka förhålla sig flexibel och sträva efter att anpassa sig till varje ny kommunikationssituation. Varje ny situation kräver att skrivtolken analyserar de kommunikationsbehov och villkor som råder för att kunna tillfredsställa tolkanvändarnas behov.

Referenser

- Angelelli, Claudia (2019). *Healthcare Interpreting Explained*. London/New York: Routledge.
- Bischoff, Alexander, Kurth, Elisabeth & Henley, Alix (2012). ”Staying in the middle. A qualitative study of health-care interpreters’ perceptions of their work.” *Interpreting* 14 (1), 1–22.
- Böser, Ursula (2013). ”‘So tell me what happened!’ Interpreting the free recall segment of the investigative interview.” *Translation and Interpreting Studies* 8 (1), 112–136.
- Felberg, Tatjana R., & Skaaden, Hanne (2012). ”The (de)construction of culture in interpreter-mediated medical discourse.” *Linguistica Antverpiensia, New Series - Themes in Translation Studies* 11, 95–112.
- Fioretos, Ingrid, Gustafsson, Kristina & Norström, Eva (2014). *Tolkade möten. Tolkingens betydelse för rättssäkerhet och integration*. Lund: Studentlitteratur.
- Goffman, Erving (1981). *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Granhag, Pär Anders, Strömvall, Leif A., & Cancino Montecinos, Sebastian (2013). *Polisens förhör med misstänkta. Svensk utbildning i internationell belysning*. (Rikspolisstyrelsens utvärderingsfunktion, Rapport 2013:7). Rikspolisstyrelsen.
- Granhagen Jungner, Johanna, Tiselius, Elisabet, Lützen, Kim, Blomgren, Klas & Pergert, Pernilla (2015). ”Creating a Meeting Point of Understanding: Interpreters’ Experiences in Swedish Childhood Cancer Care.” *Journal of Pediatric Oncology Nursing*, 1–9.
- Hansen, Jessica Pedersen Belisle (2018). ”Talking som felles aktivitet. Med lupe på kommunikative ståsted i tolkede sykehussamtaler.” I: Haualand, Hilde, Nilsson, Anna-Lena, & Raanes, Eli (red.) *Talking. Språkarbeid og profesjonsutøvelse*. Oslo: Gyldendal, 123–142.
- Hsieh, Elaine (2015). ”Healthcare Interpreting.” I: Pöchhacker, Franz (red.) *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London/New York: Routledge, 177–182.
- Jönsson, Linda (1988). *Polisförhöret som kommunikationssituation*. (Studies in Communication, 23). Linköping: Universitetet i Linköping.

Kammarkollegiet (2019). *God tolksed: Kammarkollegiets råd till auktoriserade tolkar*. Stockholm: Kammarkollegiet.

Kinnunen, Tuija, & Vik-Tuovinen, Gun-Viol (2013). "Familiarity with case material - threat to impartiality or necessary precondition for quality in court interpreting in criminal trials?" I: García Becerra, Olalla, Pradas Macias, Macarena & Barranco-Droege, Rafael (red.) *Quality in Interpreting: Widening the Scope*. Volume 1 Granada: Comares, 245–266.

Lee, Robert G. & Llewellyn-Jones, Peter (2011). "Re-visiting Role: Arguing for a multi-dimensional analysis of interpreter behaviour." *Proceedings from Supporting Deaf People Online Conference 2011*. Hämtad från: <http://www.online-conference.net/previous.htm>.

Linell, Per, Jakobsson Öhrn, Harriet & Jönsson, Linda (2011). "Minnas eller inte minnas. Om polisförhöret som en institutionaliserad ram för minnandet." I: Säljö, Roger (red.) *Lärande och minnande som social praktik*. Stockholm: Norstedts, 365–386.

Liu, Xin & Hale, Sandra (2017). "Facework strategies in interpreter-mediated cross-examinations: a corpus-assisted approach." *The Interpreters' Newsletter* 22 57–77.

Llewellyn-Jones, Peter & Lee, Robert G. (2013). "Getting to the Core of Role: Defining Interpreters' Role Space." *International Journal of Interpreter Education* 5 (2), 54–72.

Llewellyn-Jones, Peter & Lee, Robert G. (2014). *Redefining the Role of the Community Interpreter: The Concept of Role-Space*. Lincoln: SLI Press.

Mikkelsen, Holly (2000). *Introduction to Court Interpreting*. Manchester/Norhampton MA: St Jerome.

Norberg, Ulf & Stachl-Peier, Ursula (2018). "Skrivtolkning – muntlighet under skriftspråklig flagg." I: Haualand, Hilde, Nilsson, Anna-Lena & Raanes, Eli (red.) *Talking. Språkarbeid og profesjonsutøvelse*. Oslo: Gyldendal, 159–179.

Pöllabauer, Sonja (2015). "Role." I: Pöchhacker, Franz, Grbic, Nadja, Mead, Peter, Setton, Robin (red.) *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London/New York: Routledge, 355–360.

Roy, Cynthia (2000). *Interpreting as a Discourse Process*. New York/Oxford: Oxford University Press.

Skaaden, Hanne (2017). *Den tvåpartiska tolken: Lärobok i tolkning*. (Översättning: Ingrid Almqvist) Nacka: Sköna konstner.

Socialdepartementet (2016). *Tolktjänst för vardagstolkning*. Ds 2016:7. Stockholm: Regeringskansliet.

Tipton, Rebecca & Furmanek, Olgerda (2016). *Dialogue Interpreting: A guide to interpreting in public services and the community*. London/New York: Routledge.

Tiselius, Elisabet (2014). "Maktforhold i tolk-medierte institusjonelle samtaler." I: *Impuls: Tidskrift for psykologi*, 1 35–40.

Tiselius, Elisabet (2018). "Modeller för processer i tolkning." I: Haualand, Hilde, Nilsson, Anna-Lena & Raanes, Eli (red.) *Talking: Språkarbeid og profesjonsutøvelse*. Oslo: Gyldendal, 38–60.

Vermeiren, Hildegard (2018). *Handboek Tolken en multimodaliteit. Tolken voor bijzondere doelgroepen: personen met een sensorische beperking of personen die moeilijk begrijpen*. Gent: Universiteit Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte - Vakgroep Vertalen, Tolken en Communicatie.

Wadensjö, Cecilia (1995). "Dialogue Interpreting and the Distribution of Responsibility." *Hermes* 14, 111–129.

- Wadensjö, Cecilia (1998). *Interpreting as interaction*. London: Longman.
- Wadensjö, Cecilia (2008). "In and Off the Show: Co-constructing 'invisibility' in an Interpreter-Mediated Talk Show Interview." *Meta: Translators' Journal* 53 (1), 184–203.
- Wadensjö, Cecilia (2018). *Kontakt genom Tolk*. Stockholm: Dialogos.

9. Tolketik vid skrivtolkning

Författare: Ursula Stachl-Peier

Några aspekter av tolketik har redan tagits upp i kapitel 6, 7 och 8, men i det här kapitlet fördjupar vi oss i ämnet. Efter en kort historisk överblick ska vi redogöra för olika yrkesetiska föreskrifter. Vi diskuterar därefter varför den deontologiska etiken, som bygger på normativa handlingsregler, ibland är svår att följa. I stället kan anammandet av en teleologisk etik, i vilken en handling i stället bedöms efter sin konsekvens, hjälpa skrivtolkar att hitta den lösning som är mest lämplig i den givna situationen.

I boken *Ethics in Public Service Interpreting* (2020) ger den norske tolkningsforskaren Patrick Stefan Kermit en historisk överblick över olika perspektiv på tolketik och tecknar utvecklingen av etiska förhållningssätt bland norska teckenspråkstolkar. De första, ”icke-professionella”, tolkarna agerade ofta som medhjälpare och ombud som förde den döva personens talan. Den första generationen av professionella tolkar ville distansera sig så långt som möjligt från denna syn genom att man framhävde att döva hade rätt till ett självständigt liv och till att bestämma över sig själva. Tolken skulle ”enbart” tolka och inte utföra några andra uppgifter. Detta kunde dock leda till ganska bisarra situationer. Ett exempel återges av Kermit (2020:20): En äldre kvinna skulle på läkarbesök på ett stort sjukhus. I ingångshallen stötte hon på tolken och frågade om denna visste vägen till vårdavdelningen. Hon fick ett kort nej med förklaringen: ”Jag är din opartiska tolk och utför inga andra uppgifter utöver tolkning. Därför kan jag inte visa dig vägen.” (Se även kapitel 8 där vi diskuterar utförligare de olika roller som en tolk kan inta i en tolksituation.)

Idag har väl de flesta insett att sådana ”etiska problem” kan lösas med lite sunt förnuft. Däremot kan det vara svårt att verkligen veta vad regelverket omfattar. Kammarkollegiets tolföreskrifter för auktoriserade tolkar (2016) som enligt *Föreningen för skriv- och TSS-tolkar* anses gälla även för svenska skrivtolkar (för vilka auktorisation inte finns¹) – fastslår bland annat följande:

1 Se: <http://skrivochtsstolk.se/attanvandatolk.html>

21 § När en auktoriserad tolk utför ett tolkuppdrag får denna inte företräda den ena parten inför den andra. Denna får under tolkningen inte utföra någon annan uppgift än att tolka.

I kommentaren till detta i *God tolksed* (2019:4) förklaras att en tolk inte får ”ombedd eller oombedd vara medhjälpare [...] genom att ställa frågor eller genom att uppträda som ombud”. Utanför tolksituationen kan det i vissa fall dock vara legitimt att tolken utför andra uppgifter, så länge de inte medför jävsproblem. Denna formulering är vag och lämnar mycket utrymme för olika tolkningar.

Andra paragrafer i Kammarkollegiets tolkföreskrifter anger att den auktoriserade tolken ska ”noggrant överväga om denna är lämplig att utföra uppdraget” (17 §), ”uppträda yrkesmässigt och affärsmässigt korrekt” (18 §) och ”återge all information så exakt som möjligt” (19 §). Vidare får tolken ”inte ge uttryck för sina åsikter och värderingar eller på annat sätt låta dem påverka tolkningen” (20 §) och ”inte utnyttja information som denna fått i samband med ett tolkuppdrag till fördel för sig själv eller någon annan” (23 §).

Övriga viktiga bestämmelser som avser tolkar berör jäv, tystnadsplikt och sekretess. Enligt *God tolksed* (2019:6) bör en tolk avstå från uppdraget om:

- ärendet angår tolken själv eller en nära släkting,
- tolken genom skuldsättning eller av annan anledning är ekonomiskt beroende av någon av parterna, eller
- det i övrigt finns någon särskild omständighet som kan rubba förtroendet för tolkens opartiskhet.

Tystnadsplikt för vissa tolkar och översättare regleras i Lagen om tystnadsplikt för vissa tolkar och översättare (SFS 1975:689) på följande sätt:

Den som fullgör eller har fullgjort uppdrag som tolk eller översättare enligt 1 § får inte obehörigen röja vad han eller hon under uppdraget har fått veta om en enskilds personliga förhållanden eller om yrkeshemlighet, affärsförhållande eller förhållande av betydelse för landets försvar.

För verksamhet vid myndigheter och domstolar gäller även Offentlighets- och sekretesslagen (SFS 2009:400; se *God tolksed* 2019:7). I 2 kap. 1 § slås följande fast:

Förbud att röja eller utnyttja sekretessbelagd uppgift gäller för myndighet där uppgiften är sekretessbelagd samt för person som på grund av anställning eller uppdrag hos myndigheter, på grund av tjänsteplikt eller på annan liknande grund för det allmännas räkning deltar eller har deltagit i myndighetens verksamhet och därvid fått kännedom om uppgiften.

Detta betyder att ingen kommunikation får vidareförmedlas, inget erhållet förberedelsematerial får sparas och den text som skrivtolken producerar ska raderas så fort tolkningen är avslutad.

De ovan citerade paragraferna 17, 18, 20 och 23 i tolkföreskrifterna kan uppfattas som okontroversiella, även om de i själva verket har debatterats av många. Den paragraf som diskuterats allra mest torde vara nummer 19. Detta blir uppenbart i *God tolksed* där man har tillfogat långa kommentarer till denna. Så konstateras bland annat (2019:3):

I tolkens roll ingår inte att bedöma vad som är relevant i sammanhanget av det som parterna säger till varandra. Principen för informationsöverföringen kan sammanfattas med vittnesedens avsnitt att ”intet förtiga, tillägga eller förändra”.

Dessutom anges att ”en fullgod tolkning kräver att budskapet med alla dess nyanser återges så korrekt som möjligt på målspråket”, att tolken, om denna inte hinner med att tolka, ”kan avbryta den talande på lämpligt sätt”, samt att tolken bör ”informera parterna omedelbart” om denna upptäcker att han eller hon har feltolkat eller utelämnat något.

Om tolken måste begära ett klargörande så ska han eller hon informera den andra parten. Om det är så att någon av parterna ”samtalar med en ’utomstående’ bör tolken återge samtalet om det berör det ämne tolkningen avser”.

Liknande regler finns i många andra länder. För konferenstolkning är Code of Professional Ethics ², sammanställd av den internationella organisationen AIIC (Association internationale des interprètes de conférence), mest känd, och internationellt giltig. Utöver tystnadsplikt, professionellt beteende, integritet och lämplighet för uppdraget, bör tolkar enligt detta dokument vidareutbilda sig, stödja kollegor och säkerställa att arbetsförhållanden är acceptabla, så att man kan leverera ”best quality interpretation” (även om man inte definierar vad detta kan vara; se även Mason & Ren 2012).

9.1. Deontologiska kontra teleologiska regler

Yrkesetiska regler är viktiga som ”a manifestation of a common professional ideology” (Wadensjö 2004:120). De skyddar både tolkanvändare från en alltför egenmäktig tolk och tolkar från tolkanvändare som kräver hjälp utöver det som ingår i tolkuppdraget. Skaaden (2018:299) menar att ”en utvidet eller ’flytende’ roll vil gi klientene uklare forventninger og dermed en svekket tillit til tolkeprofesjonen”. Att man skiljer mellan tolk och *cultural mediators*, som Martín och Phe-lan (2009) gör, är viktigt. De flesta tolkar är inte utbildade till *cultural mediators*, vilket även Skaaden påpekar (2018:299).

Det finns dock problem med yrkesetiska regler som är grundade på den *deontologiska* etikens uppfattning att handlingar bör bedömas efter sitt inneboende värde, och att ingen hänsyn tas till konsekvenser av dessa. Det kan nämligen uppstå situationer där reglerna strängt taget blir hinder som försvårar för tolken att uppnå bästa resultat eller till och med kan orsaka skada. Ett sådant exempel beskrevs inledningsvis i det här kapitlet (om personen som skulle till en viss vårdavdelning på sjukhuset). Många tolkar berättar att sådana situationer tvingar dem att ”step out of their role” (Llewellyn-Jones & Lee 2013:55; se även Llewellyn-Jones & Lee 2014; samt kapitel 8 som diskuterar *role space*) och bryta mot reglerna. Detta leder dock ofta till stress och en känsla av otillräcklighet.

Ett alternativt förhållningssätt utgår från den *teleologiska* etiken enligt vilken en handling bedöms efter sin konsekvens. För att hjälpa tolkar att förutspå vilka faktorer som är mest krävande i olika situationer och vad tolken kan göra för att begränsa stressen har de amerikanska tolkningsforskarna Robert Pollard och Robyn Dean (2001) utvecklat ett ramverk, det så kallade *Demand Control-schemat*. Schemat har använts i många år i USA inom utbildningen av teckenspråkstolkar. De senaste åren har det även använts mer och mer inom utbildningen av tolkar inom offentlig sektor. Pollard och Dean definierar fyra kategorier av krav eller

2 https://aiic.org/document/10277/CODE_2022_E&F_final.pdf

utmaningar som påverkar tolken: *environmental demands*, *interpersonal demands*, *paralinguistic demands* och *intrapersonal demands*. Nedan redogör vi för de olika kategorierna.

- **Environmental demands** har att göra med situationen i vilken tolkningen utförs. Speciella utmaningar här kan vara fackterminologin, att förstå de andra aktörernas yrkesroller (till exempel att en sjuksköterska på akuten behöver information snabbt och inte har tid för långa förklaringar eller förberedelser i samband med tolkningen), men även att miljön kan vara bullrig, väldigt varm eller kall eller att det luktar.
- **Interpersonal demands** har att göra med maktasymmetrier, kulturella skillnader och att olika samtalsdeltagare har tillgång till olika mycket information.
- **Paralinguistic demands** har med talarnas språk att göra. Talarna kanske har en stark accent, pratar mycket lågt eller inte i mikrofonen.
- **Intrapersonal demands** är alla ”mänskliga aspekter” som uppstår under en tolksituation. Till exempel att samtalet pågår mycket längre än planerat, att tolken är trött, törstig, hungrig eller exempelvis redan borde vara vid förskolan för att hämta sitt barn.

I varje situation har tolken dock tillgång till olika *controls*, det vill säga färdigheter, strategier eller andra resurser som han eller hon kan använda. Det kan vara utbildning, lång erfarenhet eller noggranna förberedelser där skrivtolken till exempel har lagt in ord i förkortningslistan. Det kan också handla om att använda ett visst ord eller en förklaring, upprepa något eller att prata långsammare. De *controls* som tolken har till förfogande måste alltid bedömas med själva situationen i åtanke och vilka konsekvenser användningen av olika strategier troligen kan få.

9.2. God tolksed och god praktik

Dean och Pollard skisserar ett teleologiskt ramverk för beslutsfattande som styrs av handlingens konsekvens. Ett annat, närbesläktat sätt att uppfatta yrkesetiska regler föreslås av Cecilia Wadensjö (2004). Hon betonar att det finns en skillnad mellan ett yrkes ideologiska normer och dess praktik. Wadensjö argumenterar därför för att reglerna i *God tolksed* borde omformuleras till påminnelser eller rekommendationer för praktiken (2004:120):

Ideology	Practice
– to interpret everything said fully and faithfully,	– to be aware of the dialogical character of understanding,
– to do nothing but interpreting,	– to be aware of how talk in social interaction is normally organised,
– to perform interpreting not in the third person, but in the first person, the “I-form”.	– to be observant of participants’ shifting of <i>footing</i> and aware of how the distribution of responsibility for the content and the progression of interaction can be managed in and by such shifts.

Figur 5. Wadensjös uppställning av skillnader mellan ideologiska normer och deras praktik.

Vad som understryks här är tolkens medansvar som samordnare av interaktionen så att denna kan fungera på bästa sätt (se även kapitel 8).

9.3. Exempel på etiska utmaningar

Nedan presenterar vi fyra exempel på skrivtolkningssituationer med etiska utmaningar. Därefter ger vi förslag till svar, som bygger på utgångspunkter i ovanstående resonemang.

1. En patient berättar i ett samtal med en psykiater om en hemsk upplevelse. Patienten viskar och det är svårt för skrivtolken att förstå honom. Vad göra?
2. Det är föreläsning på en konferens och talaren pratar inte så bra svenska. Om skrivtolken skriver ner ordagrant kan talaren för den primära tolkanvändaren framstå som en person i avsaknad av god språkförmåga. Vad göra?
3. En tilltalad pratar under rättegången bristfällig svenska. Om skrivtolken skriver ner personens tal ordagrant kommer åklagaren, som är den primära tolkanvändaren av skrivtolkningen, möjligtvis att få problem att förstå innebörden. Vad göra?
4. Efter skrivtolkuppdraget ber tolkanvändaren att få skjuts hem av tolken i dennes bil. Vad göra?

Förslag till svar

1. Tolken kan be patienten att prata högre eller upprepa något. Men om ämnet är mycket känsligt för patienten kan det sätta stopp för berättandet. Tolken kan då försöka flytta sig närmare patienten för att höra bättre. Eller så kan tolken informera psykiatern om problemet så att denne kan försöka att hitta den lösning som bäst stödjer patienten.
2. Före föreläsningen presenterar sig tolken för talaren och kan då informera om att hen kommer att meddela tolkanvändaren att svenska inte är talarens modersmål. Föreläsningen kan sedan skrivtolkas på grammatiskt riktig svenska för att underlätta läsbarheten. Felaktigt använda ord eller termer kan dock i vissa fall bibehållas. Om detta hindrar förståelse kan tolkanvändaren be om en förklaring i efterhand.
3. Skrivtolken kan försöka att återge karakteristiska uttryckssätt för att därigenom visa att den tilltalade har bristfälliga språkkunskaper vilka också kan påverka personens förståelse av rättegångens muntliga interaktion. Åklagaren kan därmed anpassa sin språkanvändning till den tilltalade.
4. Det kan under en bilfärd vara svårt att undvika att tolken och tolkanvändaren börjar prata om uppdraget eller personliga detaljer. För att kunna vara opartisk och neutral är det för tolken bäst att inte hamna i situationer där förtroligt samtal kan uppstå, och hen bör därför avböja att ge skjuts.

Referenser

- Dean, Robyn & Pollard, Robert (2011). "Context-based Ethical Reasoning in Interpreting." *The Interpreter and Translator Trainer*, 5(1), 155–182.
- Dean, Robyn & Pollard, Robert (2013). *The Demand Control Schema: Interpreting as a Practice Profession*. North Charleston, SC: CreateSpace Independent Publishing.
- Kermit, Patrick Stefan (2020). "Introduction." I: Phelan, Mary, Rudvin, Mette, Skaaden, Hanne & Kermit, Patrick Stefan (red.) *Ethics in Public Service Interpreting*. London/New York: Routledge, 1–23.
- Llewellyn-Jones, Peter & Lee, Robert G. (2013). "Getting to the Core of Role: Defining Interpreters' Role Space." *International Journal of Interpreter Education*, 5(2), 54–72.
- Llewellyn-Jones, Peter & Lee, Robert G. (2014). *Redefining the Role of the Community Interpreter: The Concept of Role-Space*. Lincoln: SLI Press.
- Martín, Mayte C. & Phelan, Mary (2009). "Interpreters and Cultural Mediators - different but complementary roles." *Translocations: Migrations and Social Change*. (http://doras.dcu.ie/16481/1/Martin_and_Phelan_Translocations.pdf; 24 januari 2020)
- Mason, Ian & Ren, Wen (2012). "Power in face-to-face interpreting events." *Translation and Interpreting Studies*, 7 (2), 233–252.

10. Distanstolkning

Författare: Ursula Stachl-Peier & Maria Laurin

I detta kapitel sammanfattas först utvecklingen av språklig kommunikation på distans i realtid för personer med hörselnedsättning i Sverige, därefter ges en översikt över svenska och europeiska forskningsstudier om distanstolkning. Vi avslutar med några rekommendationer som kan underlätta arbetet och tillförsäkra hög kvalitet när skrivtolkar arbetar på distans.

10.1. Stöd vid telefonering för personer med kommunikationssvårigheter

Kommunikation på distans i realtid var länge inte möjligt för döva och hörsel-skadade. På 1980-talet etablerades Förmedlingscentralen, en tjänst som förmedlade samtal mellan hörande telefonanvändare och hörselnedsatta som hade texttelefon. En förmedlare läste upp den text som skrevs på texttelefon för den hörande telefonanvändaren och skrev ner den hörandes bidrag för användaren av texttelefon. Idag heter tjänsten Texttelefoni.se¹ och utförs på uppdrag av Post- och telestyrelsen (PTS). Den fungerar via mobiltelefon, surfplatta, dator, texttelefon och med en stationär telefon (se även Warnicke 2017:14). Benämningen 'förmedlare' har bibehållits. För att arbeta som förmedlare krävs ingen skrivtolkutbildning.

Även tjänsten Teletal utförs i PTS:s regi och hjälper telefonanvändare med tal-svårigheter eller dem som behöver korta anteckningar som minnesstöd. Utbildningen av så kallade samtalstolkar för Teletal sker "genom en lång introduktion och korta dagsutbildningar bland annat i bemötande, funktionsnedsättningar och skrivteknik" (Teletal 2021).²

1 www.texttelefoni.se

2 <https://teletal.se/sv/anvand-teletal-2/samtalstolkar/> [Tillgänglig: 14 oktober 2021]

Den tredje tjänsten som bedrivs på uppdrag av PTS för att stödja personer som inte kan använda vanliga telefoner är Bildtelefoni.³ Bildtelefoni introducerades i Sverige 1996, efter några års försöksverksamhet i Örebro (Warnicke 2017:14). Tjänsten möjliggör telefonering mellan teckenspråkiga och hörande personer med hjälp av teckenspråkstolk.

Användningen av Texttelefoni, Teletal och Bildtelefoni är kostnadsfri och alla tre tjänsterna är tillgängliga dygnet runt.

10.2. Tolkning på distans – en kort forskningsöversikt

Hur tolkens fysiska frånvaro påverkar samtalet och interaktionen mellan deltagarna har blivit ett alltmer relevant forskningsämne, i takt med en starkt ökande användning av distanstolkning i många länder – accentuerad vid coronapandemins utbrott 2020. Studier av teckenspråkstolkning på distans i Sverige har utförts av Warnicke (2017) som också ger en översikt över studier i USA (se även Warnicke 2018a, 2018b).

Flera omfattande forskningsprojekt med fokus på distanstolkning har genomförts med ekonomiskt stöd från EU:

- *AVIDICUS* (Assessment of Video-Mediated Interpreting in the Criminal Justice System) utvärderade distanstolkning inom rättsväsendet.⁴
- *CO-Minor-IN/QUEST* utarbetade rekommendationer för hur man kan distanstolka för brottsoffer, misstänkta och vittnen under 18 år⁵
- *SHIFT* (SHaping the Interpreters of the Future and Today) utvecklade läromedel för utbildning i distanstolkning.⁶

Andra relevanta studier omfattar undersökningar av telefontolkning i olika sammanhang, såsom hos polisen (Wadensjö 1999; Määttä 2018), i kriminalvården (Fowler 2018), inom hälsovården (Conway & Ryan 2018; Angelelli 2003), vid affärsförhandlingar (Braun & Davitti 2017) och vid konferenser (Moser-Mercer 2003; Roziner & Shlesinger 2010).

Tolkning på distans har naturligtvis vissa fördelar. Forskarna Spinolo, Bertozzi och Russo (2018:12) nämner bland de mest uppenbara att tolktjänsten blir mer tillgänglig i till exempel en nödsituation, såsom vid en olycka, och mer kostnadseffektiv eftersom inga kostnader för reseersättning eller väntetider uppstår. Vidare kan användarnas integritet (exempelvis vid en gynekologisk undersökning) skyddas vid distanstolkning som också kan vara säkrare för tolken (till exempel efter en naturkatastrof eller vid tolkning inom kriminalvården). Men det finns även tydliga nackdelar. Samtliga studier har visat att det blir svårare

3 www.bildtelefoni.net

4 Se <http://wp.videoconference-interpreting.net>, Balogh & Salaets (2018); Braun (2013), (2017); Braun, Davitti & Dicerto (2018).

5 Se www.arts.kuleuven.be/english/rg_interpreting_studies/research-projects/co_minor_in_quest/index.

6 Se www.shiftinorality.eu, Amato, Spinolo & González-Rodríguez (2018).

att skapa en känsla av samhörighet och en närmare kontakt när viktiga visuella, taktila och kinetiska signaler inte kan uppfattas. Det kan även fattas väsentlig information, till exempel när en patients fysiska skada inte visas i den bild som tolken ser, eller när användaren är upprörd och emotionell och bildkvaliteten inte är tillräckligt bra för att visa detta. Detta kan vid distanstolkning leda till osäkerhet, frekventa omformuleringar och upprepningar och det påverkar också turtagningen: tolken får oftare agera som explicit samordnare när deltagarna inte ser varandra (Spinolo, Bertozzi & Russo 2018:7–8, 13; se även Braun & Davitti 2017). Det kan även uppstå en spänning mellan användarnas förväntningar på tolken och vad tolken själv anser vara önskvärd kvalitet eller etiskt beteende. Dessutom saknas det ofta kunskap om de särskilda utmaningarna vid distanstolkning bland användarna, vilket kan leda till stress hos tolken (Warnicke 2017:27; Iglesias Fernández & Ouellet 2018:29). Även tekniska problem kan uppstå som påverkar bild- och ljudkvalitet, vilket också kan vara stressande (se även Halvelka, Iocona, Pöllabauer och Stachl-Peier 2022).

10.3. Tolkning på distans, påplatstolkning och hybridformer

Det finns flera varianter av distanstolkade samtal, såsom hybridformer som innebär att man blandar distans- och påplatstolkning. Tolkanvändarna kan befinna sig på samma plats, men tolken vara på distans. Eller så befinner sig tolkarna på samma ställe som några deltagare, och andra deltagare är med på distans. För att välja den mest effektiva tolkningsformen (distans-, påplats- eller hybridform) har det utarbetats rekommendationer som kan guida tolkanvändare (se även AIIC 2020). Viktiga faktorer är:

- **Hur akut behovet av tolkning är.** Distanstolkning är en bra lösning i situationer som inte går att planera i förväg och även när fysiska möten inte rekommenderas av hälsoskäl.
- **Målgruppen.** Distanstolkning är inte lämplig för alla tolkuppdrag, till exempel inte i situationer med många deltagare, som alla har olika behov.
- **Kommunikationssituationen.** Distanstolkning kräver bra ljud- och bildkvalitet och god samtalsdisciplin samt nödvändig kunskap hos alla berörda om den teknik som används i distanstolkningssituationen.
- **Arbetsområdet.** Det finns mer eller mindre lämpliga arbetsområden för distanstolkning. Iglesias Fernández och Ouellet (2018) har genomfört en enkätstudie med 33 tolkar i Sverige om vilka situationer som passar för telefontolkning. De tolkuppdrag via telefon som tolkarna tyckte var mest krävande föll inom områdena sjukvård, domstol, socialtjänst, migration och polis. Mindre utmanande var telefontolkning i skolsammanhang och hos myndigheter.

10.4. Rekommendationer för skrivtolkning på distans

För att tolkning på distans ska fungera på ett bra och effektivt sätt behöver både tolken och tolkanvändarna ha god kunskap om tolkningssituationen och kunna samverka bra. Detta innebär att tolken får möjlighet att stämma av skrivhastighet och tolkmetod i förväg, att användarna påminns om att de måste tala tydligt

i mikrofonen så att tolken kan höra bra, och att denne kan ställa frågor om något är oklart eller om talaren behöver uppmärksammas på något. Om bild används bör kameran placeras så att tolken får bästa möjliga information om vad som sker i rummet. Som i alla tolkningssituationer behöver tolken förbereda sig på bästa sätt (se kapitel 12). Det är även viktigt i en distanstolkningssituation att tolkarna bestämmer i förväg hur de vill samarbeta, när de vill byta mellan aktiv tolk och stödtolk och hur bytet ska signaleras.

En nackdel med distanstolkning är att det kan vara fysiskt krävande och ge belastningsbesvär. De rekommendationer som har utarbetats för konferens-tolkning (AIIC 2020) och tolkning i offentlig sektor (Amato, Spinolo & González-Rodríguez 2018) gäller även skrivtolkning: det är viktigt att ta paus ofta, ha flera inbokade tolkar som kan turas om, ha ergonomiskt anpassade arbetsplatser, samt ha goda kunskaper om tekniken för att minimera stress när något går fel. Många skrivtolkar har börjat använda två skärmar eller enheter. På den ena enheten har man tolkprogrammet, på den andra ser man mötet med deltagarna.

Det är viktigt att alla samtalsdeltagare följer ovanstående rekommendationer så att skrivtolken kan genomföra tolkningen på bästa sätt för att alla ska kunna känna trygghet i samtalet.

Vid coronapandemins utbrott i Sverige i mars 2020 fick närmast all skrivtolkning mycket snabbt ställa om till distanstolkning. Distanstolkning har därför utvecklats mycket fort under pandemin, och dessa aktuella utvecklingstendenser diskuteras i kapitel 13, tillsammans med övriga aktuella utvecklingslinjer för svensk skrivtolkning.

Referenser

- AIIC (International Association of Conference Interpreters) (2020). *Reference Guide to Remote Simultaneous Interpreting*. (<https://aiic.ch/wp-content/uploads/2020/05/aiic-ch-reference-guide-to-rsi.pdf>, 26 augusti 2020)
- Amato, Amalia, Spinolo, Nicoletta & González-Rodríguez, María Jesús (red.) (2018). *Handbook of Remote Interpreting. SHIFT in Orality ERASMUS+ Project*. DOI: 10.6092/unibo/amsacta/5955.
- Angelelli, Claudia (2003). "The visible co-participant: The interpreter's role in doctor-patient encounters." I: Metzger, Melanie, Collins, Steven, Dively, Valerie & Shaw, Risa (red.) *From topic boundaries to omission. New research on interpretation*. Washington: Gallaudet University Press, 3–26.
- Balogh, Katalin & Salaets, Heidi (2018). *Videoconferencing in Legal Context: A Comparative Study of Simulated and Real-Life Settings*. I: Napier, Jemina, Skinner, Robert & Braun, Sabine (red.) *Here or There. Research on Interpreting via Video Link*. Washington, DC: Gallaudet University, 264–298.
- Braun, Sabine (2013). "Keep your distance? Remote interpreting in legal proceedings. A critical assessment of a growing practice." *Interpreting* 15 (2), 200–228.
- Braun, Sabine (2017). "What a micro-analytical investigation of additions and expansions in remote interpreting can tell us about interpreter's participation in a shared virtual space." *Journal of Pragmatics*, 107, 165–177.
- Braun, Sabine & Davitti, Elena (2017). *Video-Mediated Communication (monolingual)*. In *SHIFT Report 1: Characteristic features of remote discourse* 150–167 (www.shiftinorality.eu)

- Braun, Sabine, Davitti, Elena & Dicerto, Sara (2018). "Video-Mediated Interpreting in Legal Settings: Assessing the Implementation." I: Napier, Jemina, Skinner, Robert & Braun, Sabine (red.) *Here or There. Research on Interpreting via Video Link*. Washington, DC: Gallaudet University, 144–179.
- Conway, Debbie & Ryan, Helen (2018). "Feeling 'Fully Human': Working to Reduce Health Inequalities in Primary Care through Video Interpreting." I: Napier, Jemina, Skinner, Robert & Braun, Sabine (red.) *Here or There. Research on Interpreting via Video Link*. Washington, DC: Gallaudet University, 111–143.
- Fowler, Yvonne (2018). "Interpreted Prison Video Link: The Prisoner's Eye View." I: Napier, Jemina, Skinner, Robert & Braun, Sabine (red.) *Here or There. Research on Interpreting via Video Link*. Washington, DC: Gallaudet University, 183–209.
- Havelka, Ivana, Iacona, Katja, Pöllabauer, Sonja & Stachl-Peier, Ursula (2022). "Distance interpreting in asylum proceedings." I: *Handbook for Interpreters in Asylum Procedures*. Wien: UNHCR Austria, 213–239.
- Iglesias Fernández, Emilia & Ouellet, Marc (2018). "From the phone to the classroom: categories of problems for telephone interpreting training." *The Interpreters' Newsletter 23*, 19–44.
- Koller, Myriam & Pöchhacker, Franz (2018). "'The Work and Skills ...': A Profile of First-Generation Video Remote Interpreters." I: Napier, Jemina, Skinner, Robert, & Braun, Sabine (red.) *Here or There. Research on Interpreting via Video Link*. Washington, DC: Gallaudet University, 89–110.
- Moser-Mercer, Barbara (2005). "Remote interpreting: Issues of multi-sensory integration in a multilingual task." *Meta 50* (2), 727–738.
- Määttä, Simo (2018). "Accuracy in telephone interpreting: the case of French as a lingua franca in Finland." *The Interpreters' Newsletter 23*, 1-17.
- Napier, Jemina, Skinner, Robert & Braun, Sabine (red.) (2018). *Here or There. Research on Interpreting via Video Link*. Washington, DC: Gallaudet University.
- Rosenberg, Brett A. (2007). "A data driven analysis of telephone interpreting". I: Wadensjö, Cecilia, Englund Dimitrova, Birgitta, Nilsson, Anna Lena (red.), *The Critical Link 4: Professionalisation of interpreting in the community. Selected papers from the 4th International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Settings, Stockholm, Sweden, 20-23 May 2004*. (Benjamins Translation Library, 70). Amsterdam: John Benjamins, 65–76.
- Roziner, Ilan & Shlesinger, Miriam (2010). "Much ado about something remote: Stress and performance in remote interpreting." *Interpreting 12* (2), 214–247.
- Spinolo, Nicoletta, Bertozzi, Michela, Russo, Mariachiaro (2018). "Basic tenets and features characterising telephone- and video-based remote communication in dialogue interpreting." I: Amato, Amalia, Spinolo, Nicoletta, & González-Rodríguez, María Jesús (red.) (2018). *Handbook of Remote Interpreting. SHIFT in Orality ERASMUS+ Project*, 12-23. DOI: 10.6092/unibo/amsacta/5955.
- Wadensjö, Cecilia (1999). "Telephone Interpreting & the Synchronization of Talk in Social Interaction." *The Translator 5* (2), 247–264.
- Warnicke, Camilla (2017). *Tolkning via förmedlade samtal via Bildtelefoni. net – interaktion och gemensamt meningsskapande*. (Studies from The Swedish Institute for Disability Research 85). Örebro: Örebro universitet.
- Warnicke, Camilla (2018a). "Förmedlade samtal via bildtelefoni." I: Hauland, Hilde, Nilsson, Anna-Lena & Raanes, Eli (red.) *Talking. Språkarbeid og profesjonsutøvelse*. Oslo: Gyldendal, 148–158.

Warnicke, Camilla (2018b). "Co-Creating Communicative Projects within the Swedish Video-Relay Service." I: Napier, Jemina, Skinner, Robert & Braun, Sabine (red.) *Here or There. Research on Interpreting via Video Link*. Washington, DC: Gallaudet University, 210–229.

11. Utrustning för skrivtolkning

Författare: Victoria Öjefors Quinn, Ursula Stachl-Peier & Ulf Norberg

I det här kapitlet beskriver vi skrivtolkens utrustning och hur den kan anpassas till olika tolkuppdrag. Vi fokuserar på situationen år 2021 när de flesta skrivtolkar använder dator med *qwerty-tangentbord*. *Veyboard* eller *Velotype*, som lärdes ut fram till 2010 i Sverige och fortfarande används av ett antal skrivtolkar, kommer inte att beskrivas här.¹ Vi kommer inte heller att behandla utrustning för återtalt, det vill säga skrivtolkningsmetoden då tolken upprepar med sin röst vad en talare precis sagt, samt lägger till interpunktion med mera, varvid detta konverteras av en så kallad taligenkännare till text. Metoden används redan i flera länder men ännu inte i Sverige (se kapitel 13 och Nofftz 2014).

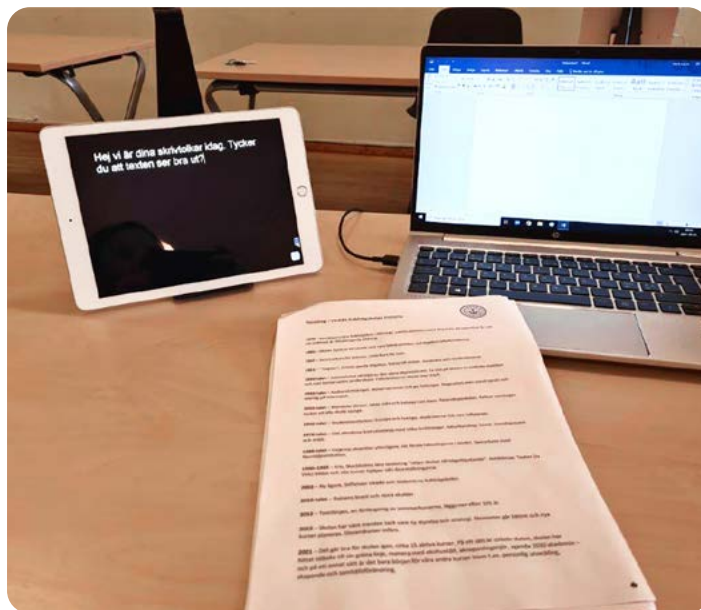
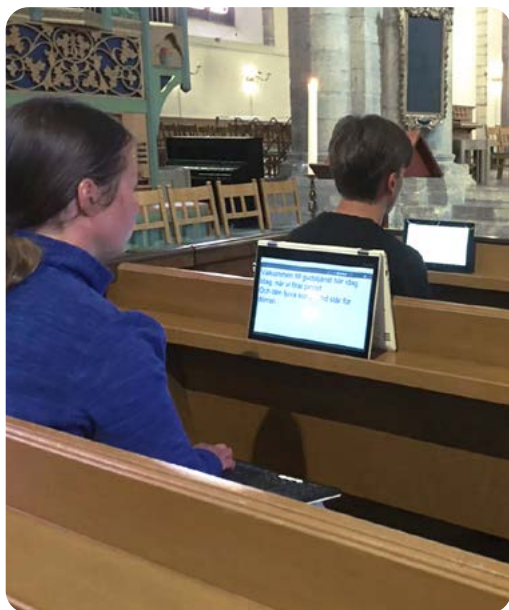
11.1. Grundutrustning

Till skrivtolkens grundutrustning hör bärbar dator med installerat tolkningsprogram, externt tangentbord, skärmar, projektor med duk samt bärbart bord med platta. Valet av utrustning styrs av tolkuppdraget och situationen i vilken tolken ska arbeta. Det krävs olika utrustning för olika uppdrag, såsom en föreläsning inomhus för en större grupp tolkanvändare, eller en tandläkarundersökning, eller tolkning i en kyrka under ett dop, eller utomhus under en guidad visning.

11.2. Dator

Till 2020 utfördes de flesta tolkuppdrag i Sverige på plats. För påplatsuppdrag är det viktigt att den bärbara datorn är lätt och har en passande storlek. Den bör också klara väta för att möjliggöra utomhusuppdrag. Modeller som har en roterbar eller löstagbar skärm kan vara praktiska i situationer då tolk och tolkanvändare inte kan sitta eller stå bredvid varandra och datorn inte kan kopplas till en annan skärm. För lättare uppkoppling till externa enheter kan det vara bra att ha med en dockningsstation som ger tillgång till fler USB-portar.

¹ För aktuell utveckling på veyboardområdet, se till exempel LTA-projektet: https://ltaproject.eu/?page_id=65).

Till vänster: Så här kan det se ut när en aktivitet i kyrkan skrivtolkas. Användaren sitter framför skrivtolken och läser på sin skärm. Bilden till höger visar hur det kan se ut precis i början av ett uppdrag när tolkarna säkerställer att tolkanvändaren är nöjd med textstorlek och andra inställningar.

Vid distanstolkade möten kan även en stationär dator användas. Den kan lätt kopplas till flera skärmar (en för tolken och en för att visa deltagarna) och även till ett ergonomiskt utformat tangentbord.

11.3. Tangentbord

Vid kortare påplatsuppdrag där enbart en skrivtolk medverkar är det vanligt att hen arbetar med den bärbara datorns tangentbord. Vid längre uppdrag som genomförs av mer än en tolk används oftast ett externt (trådlöst) tangentbord, liksom vid distanstolkning.

Tangentbordets utformning är självklart av största betydelse. Parametrar att beakta är tangenternas storlekar och avståndet mellan dem, tangentnedslagets hårdhet och om tangentbordet är ergonomiskt böjt eller rakt.

11.4. Övrig utrustning

Idag läser tolkanvändare ofta från egen skärm, så som mobil eller läsplatta, men för att vara säkra på att man samtidigt kan tolka för flera tolkanvändare utan egna skärmar, är det bra att ha tillgång till åtminstone ett par externa sådana, vilka lätt kan packas ihop och transporteras. För till exempel tandläkarbesök kan det vara bra att ha med en extra läsplatta eller smartphone för användaren. Vad gäller skärmstorlek kan man ha i beaktande att den spelar mindre roll. Däremot är textstorleken avgörande.

Projektor med duk kommer till användning vid skrivtolkning i mötessammanhang då många tolkanvändare ska ha samtidig tillgång till tolkningen. Även om projektor och duk ofta kan tillhandahållas på plats, är så inte alltid fallet.

11.5. Tolkningsprogram

Tolkningsprogrammets viktigaste funktion är att möjliggöra snabb skrivning med hjälp av effektiv förkortningshantering. Populära program på marknaden idag är Prototype, Text on top och Lumitype.

11.6. Förvaring och transport

Slutligen behöver naturligtvis utrustningen förvaras väl, och kunna transporteras smidigt. För att flytta den mer utrymmeskrävande utrustningen (större skärmar med mera) är förstås rullväskor, dramatenvagnar, men också ryggsäckar, möjliga val.

Referenser

Nofftz, Birgit (2014). *Written Interpreting in Individual Countries*. Hämtad 12 januari 2018 från <https://efhoh.org/wp-content/uploads/2017/04/Birgit-Nofftz-Germany-2014-Speech-to-Text.pdf>

12. Förberedelser, arbete med förkortningar och samarbete

Författare: Ursula Stachl-Peier, Ulf Norberg, Maria Laurin & Jenny Therén

I det här kapitlet beskriver vi viktiga delar av skrivtolkens arbetsprocess. Vi tar först upp förberedelser inför skrivtolkningsuppdrag. Därefter beskriver vi arbetet med särskilda förkortningar för långa ord och fraser. Förkortningar är centralt inom skrivtolkning av den enkla anledningen att tal oftast går snabbare att producera än skrift, och att skrivandet vid skrivtolkning därför ofta måste accelereras. Till sist tar vi upp olika aspekter av samarbetet skrivtolkkollegor emellan.

12.1. Förberedelser

Förberedelsefasen inför ett tolkuppdrag är central för att bra tolkningskvalitet ska kunna levereras. Tolkningsforskningen har visat att noggranna förberedelser också kan minska stressen under tolkuppdraget (jfr Gile 2002; Dean & Pollard 2013; Kalina 2015; Díaz-Galaz, Padilla & Bajo 2015). Det blir exempelvis lättare att utveckla strategier för att förutse deltagarnas resonemang, förstå underförstådda budskap och följa snabba ordväxlingar. Som väl förberedd får tolken dessutom mer tid och energi över för att analysera samspelet mellan parterna, anpassa tolkningsnivå och strategier, och att monitorera den producerade texten.

Effektiva förberedelser innefattar att man som tolk läser in sig väl på ämnet, går igenom material som har ställts till ens förfogande, skapar förkortningar och lär sig terminologin. Vidare att man tar kontakt med uppdragsgivare för att få del av relevant information om uppdraget, inklusive uppgifter om vilka personer som kommer att delta, och deras bakgrund.

Att få material i förväg är av stor betydelse av flera anledningar, bland annat för att man som skrivtolk ska kunna lägga in de texter som ska läsas upp (eller

sjungas) som *Förinskriven text*. Det kan till exempel röra sig om förundersökningsprotokoll i en domstolsförhandling, långa citat från en Powerpointpresentation under en föreläsning vid universitetet, en dikt vid en avtackning, dagordningen vid ett föreningsmöte, trosbekännelsen vid en gudstjänst eller sångtexter för allsång vid ett bröllop. Särskilt viktigt att lägga in texter är det naturligtvis när dessa inte är på svenska. När texten är förinskriven och enkelt kan ”rullas fram”, reduceras eftersläpning och det underlättas för tolkanvändaren att till exempel be eller sjunga samtidigt som alla andra.

12.2. Arbete med förkortningar

I allmänspråket avser ordet ’förkortning’ naturligtvis kortformer av ord, som ”t.ex.”, ”m.m.” och ”m.fl.”. I skrivtolkning däremot fokuseras när man talar om förkortningar på de kortformer för långa ord, fraser och uttryck som av skrivtolkprogrammet genereras till hela ord, fraser och uttryck, när tolken trycker på mellanslagstangenten efter att ha skrivit in förkortningen (*autocompleted abbreviations*).¹ Till exempel är förkortningen ”tasm” bland svenska skrivtolkar vedertagen för det i många sammanhang använda uttrycket ”tack så mycket”. Användningen av denna typ av förkortningar är en central del av dagens svenska skrivtolkning, eftersom det möjliggör betydligt snabbare skrivning både med qwerty- och Velotype-tangentbord. Många skrivtolkar har därför memorerat in ett stort antal förkortningar; enbart yrkesföreningen Föreningen för skriv- och TSS-tolkars standardordlista innehåller cirka 1 600 förkortningar (2021). Dock finns det inte något standardiserat, nationellt förkortningssystem i Sverige, utan olika tolkcentraler och tolkbolag och även enskilda skrivtolkar arbetar med egna system, som dock påminner om varandra.² Ibland förekommer organiserat arbete med förkortningslistor på verksamhetsnivå. Viktigt för den enskilda skrivtolken är att bygga upp sin förkortningsordlista med konsekvens, för att därigenom underlätta inläringen av förkortningarna.³

De många olika förkortningssystemen inom svensk skrivtolkning kan placeras längs en skala med två poler. Vid den ena polen finns system som brukar kallas för *två-två* och som till del har sin bakgrund i Velotype-tangentbordets konstruktion. Dessa system används framför allt av Velotype-användare, men även av tolkar med qwerty-tangentbord. Principen för två-två-systemen är enkel: utifrån ett ord eller en fras väljs två par begynnelsebokstäver bland morfemen i ett ord eller bland orden i en fras; vanligtvis ingår ordets eller frasens två första bokstäver. Några exempel på förkortningar skapade utifrån denna princip:

kursdeltagare	kude
hörselvård	hövå

Även för- och efternamn brukas förkortas med två-två-metoden; till exempel ”Sven Karlsson” blir ”svka”.

1 Skrivtolk Mikael Altemark har bidragit med viktig information om förkortningsanvändning till det här kapitlet, och författarna önskar tacka honom varmt.

2 Edland (2019) beskriver en liknande situation i Norge, och menar att det finns ”standard, private, temaspesifikke og oppdragsspesifikke autokorrekturer” (s. 10).

3 På skrivtolkutbildningen vid Södertörns folkhögskola pekar man på hur viktigt det är att varje studerande arbetar självständigt med att bygga upp ett eget system av förkortningar som kan anpassas till den kutym som råder på den framtida arbetsplatsen (se vidare kap. 3).

Den främsta fördelen med den här principen är dess låga tröskel för inläring. Förkortningarna blir ofta av typen konsonant-vokal-konsonant-vokal, och kan närmast ses som bokstavskombinationer eller ”ord” som låter naturliga enligt svenska ordbildningsregler.⁴ Förkortningen blir också lätt att visa och uppfatta mellan den aktiva tolken och stödtolken.

Vid den andra polen på skalan av förkortningssystem ligger de som fokuserar på så kallade ”ordstammar” (ej nödvändigtvis motsvarande rotmorfem i lingvistisk betydelse, utan de delar av ord som är gemensamma för många ord). I följande exempel delar orden det avslutande elementet ”-het” som då står oförkortat här: delaktighet=dhet, möjlighet=mhet, myndighet=myhet, tacksamhet=thet, verksamhet=vhet.

Dessa system kännetecknas även av att man använder sig av så kallade ”starka konsonanter”, det vill säga ”markanta” konsonanter som i sig själva (utan vokaler) kan ge eller antyda ords eller uttrycks betydelse; inledande konsonanter ingår vanligen. Några exempel: tsm=tillsammans, hjvk=hjärtligt välkommen, ndg=när det gäller.

Dessa ”ordstams-” och konsonantfokuserande system är de vanligare i svensk skrivtolkning idag, och används allra mest av tolkar som skriver på qwerty-tangentbord. Dessa system är mindre standardiserade än två-två, och därför inte lika överförbara mellan tolkar, och för med sig längre tid för inläring. Den främsta fördelen är flexibiliteten; till exempel underlättas hanteringen av sammansatta ord, fasta uttryck, och även böjning, genom att förkortningar för ändelser lätt kan läggas till. Exempel på detta:

hörapparatsutprovning	hupg
hörapparatsutprovningen	hupn
hörapparatsutprovningar	hupr
hörapparatsutprovningarna	hupa

För att jämföra de här beskrivna förkortningssystemen, kan vi exemplifiera med ordet ”arbetslöshetsförsäkring”. Med två-två-principen skulle ordet förkortas ”arfö”, med de två begynnelsebokstäverna från vardera av ordets två huvuddelar, och den förkortningen torde de flesta Velotype-användare nyttja, medan den vanligaste förkortningen för användare som ansluter sig till ordstams- och konsonantsystemen torde vara ”alf”, där efter den inledande bokstaven de två mest centrala konsonanterna i ordet tas med.

Egennamn (personnamn, ortnamn etcetera) som förväntas förekomma under ett tolkuppdrag är det vanligtvis särskilt viktigt att lägga in förkortningar för, eftersom de har varierad stavning och kan vara svåra att uppfatta i tal. Speciellt angeläget kan det vara att lägga in förkortningar av namn på personer som förväntas tala frekvent, så att information om dessa lätt kan ges även i snabba ordväxlingar. Många skrivtolkar skriver ner förkortningar för talare, en såkallad ’namnkarta’, på block, whiteboardtavla eller liknande, framför allt för de personer som talar mest, när tolkningssituationen är till exempel ett föreningsmöte eller ett samtal kring ett fikabord på ett 50-årskalas, och delar dessa med sin stödtolk.

4 Dock blir det här viktigt att inte välja förkortningar som överensstämmer med existerande svenska ord, eftersom det då inte går att få autokompletterade ord.

Avslutningsvis följer här några råd om förkortningsanvändning:

- När man förbereder sig för ett tolkuppdrag för vilket det behövs nya och mycket specifika termer kan det vara effektivt att inte lägga alltför mycket tid och kraft på att skapa helt entydiga och väl lämpade förkortningar. I stället kan man föra upp de nya förkortningarna i en speciell kategori som kan raderas efter uppdraget.
- Att använda ämnesspecifika förkortningar och välkända akronymer kan underlätta informationssökandet och samarbetet med stödtolken. Förkortningslistan kan vara uppställd i bokstavsordning eller ordnad efter teman eller dagordningen för ett möte.
- Ibland kan användningen av förkortningar underlättas om man har det material som ställts till förfogande utskrivet och lagt bredvid sig (med angivna förkortningar). Vid till exempel en Powerpointpresentation kan tolken då vid varje slide ha just de förkortningar inskrivna som tillhör den sliden. På en utskriven dagordning vid ett föreningsmöte kan tolken skriva ner förkortningarna vid varje punkt. Vid fall då *Förinskriven text* används (se ovan), är det ofta lämpligt att ha kortkommandona för det förinskrivna på ett papper, och när ett framförande är färdigt lägger man papperet så att säga till handlingarna och minskar hela tiden sin pappershöj. Naturligtvis kan man också ha texter på en surfplatta i stället för på papper.

12.3. Samarbete med skrivtolkkollega

Vikten av bra samarbete mellan den aktiva tolken och stödtolken har undersökts av Kalina (2015) och Albl-Mikasa (2012) gällande konferenstolkning, och av Russell (2008), Hoza (2010) och Olsen (2019) rörande teckenspråkstolkning. Alla har framhävt förmågan att arbeta i team som en central kompetens.

Aktiv kommunikation inom tolkparet är viktigt inte bara under själva tolkningen. Före tolktillfället bör man ta reda på varje tolks styrkor, svagheter och olika preferenser vad gäller bildandet av (tillfälliga) förkortningar och användningen av en förkortningslista som man inte har skapat själv, samt hur stödtolkning ska ges. Många tolkar känner sig trygga om stödtolken är uppmärksam under tolkningen och skriver ner till exempel siffror, ord som skrivits fel, fasta uttryck, centrala termer och frekvent förekommande ord som kan behöva förkortning. En effektiv stödtolk assisterar även med det praktiska, och håller till exempel i skärmen vid tandvårdsbesök om tolkanvändaren inte kan hålla själv, eller påminner tolkanvändaren om att titta på skärmen. Efter tolktillfället kan en summering av hur tolkningen upplevdes göras för att lägga grunden till utvecklingen av effektivt samarbete i framtiden.

12.4. Slutsats

Förberedelse, arbete med förkortningar och samarbete med tolkkollega utgör alla viktiga komponenter av skrivtolkars arbetsprocess, innefattande både dess kognitiva och sociala sida.

För att sammanfatta problematiken vid förkortningsanvändning handlar denna grundläggande sett om två frågor: dels om att välja ut vilka ord och uttryck som ska förkortas, dels om hur de ska förkortas. Gällande den första frågan

bör förstås i första hand mycket frekventa långa ord och uttryck väljas, i någon mån även sådana som innehåller ovanliga bokstavskombinationer, vilka kan förlänga nedskrivningstiden. Beträffande den andra frågan (hur ord och uttryck ska förkortas), är aspekterna att beakta fler. Man bör välja förkortningar som är lätta att minnas, lätta att skriva på det tangentbord man arbetar på, och som blir konsekventa enligt det förkortningssystem man arbetar inom. Vidare bör man välja förkortningar som innebär så få tangentbordsnedslag som möjligt, och som inte sammanfaller med existerande ord i svenskan. Det sistnämnda får ses som ett absolut kriterium, men beträffande flera av de andra är de (delvis) varandra kontradiktoriska (till exempel är de förkortningar som är lätta att minnas inte alltid särskilt korta), och man behöver då göra en kompromiss, där man beaktar varje kriteriums betydelse.

Vilket förkortningssystem man än använder så är det viktigt att förkortningen kan framkallas mycket snabbt. Tvingas man fundera efter rätt förkortning tar detta energi och det är hög risk att innehåll bortfaller.

Referenser

- Albl-Mikasa, Michaela (2012). "The importance of being not too earnest. A process- and experience based model of interpreter competence." I: Ahrens, Barbara, Albl-Mikasa, Michaela, Sasse, Claudia (red.) *Dolmetschqualität in Praxis, Lehre und Forschung. Festschrift für Sylvia Kalina*. Tübingen: Narr, 59–92.
- Dean, Robyn & Pollard, Robert (2013). *The Demand Control Schema: Interpreting as a Practice Profession*. North Charleston, SC: CreateSpace Independent Publishing.
- Díaz-Galaz, Stephanie, Padilla, Presentación & Bajo, María Teresa (2015). "The role of advance preparation in simultaneous interpreting. A comparison of professional interpreters and interpreting students." *Interpreting* 17(1), 1–25.
- Edland, Helge (2020). "Hva er det med denne forberedte muntligheten?". *Sjanger-spesifikke utfordringer ved skriveolking av akademiske forelesninger*. Masteroppsats. Stavanger: Universitetet i Stavanger.
- Gile, Daniel (2002). "The interpreter's preparation for technical conferences: Methodological questions in investigating the topic." *Conference Interpretation and Translation* 4(2), 7–27.
- Hoza, Jack (2010). *Team interpreting as collaboration and interdependence*. Alexandria, VA: Registry of Interpreters for the Deaf.
- Kalina, Sylvia (2015). "Preparation." I: Pöchhacker, Franz (red.) *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London/New York: Routledge, 317–319.
- Olsen, Elisabet Trengereid (2019). "Cooperation as a Coping Mechanism When Interpreting between Deaf Refugees and Hearing Professional." *International Journal of Interpreter Education* 11(2), 16–27.
- Russell, Debra (2008). "Interpreter Preparation Conversations: Multiple Perspectives." I: Russell, Debra & Hale, Sandra (red.) *Interpreting in Legal Settings*. Washington DC: Gallaudet University Press, 123–147.

13. Tendenser inom svensk skrivtolkning och framtida utvecklingslinjer

Författare: Ulf Norberg, Ursula Stachl-Peier, Maria Laurin, Jenny Therén & Victoria Öjefors Quinn

I det här avslutande kapitlet ska några aktuella tendenser och framtida utvecklingslinjer för skrivtolkning i Sverige beskrivas. Framställningen bygger både på författarnas erfarenheter som aktiva skrivtolkar idag och som forskare inom området.

När detta skrivs – under andra halvåret år 2021 – befinner sig Sverige fortfarande i coronapandemin; dess utbrott i mars 2020 förde med sig ett stort genombrott för distanstolkning på skrivtolkningens område. Under en mycket kort tidsperiod (våren 2020) ställde i princip all skrivtolkning i Sverige om, från att ha bedrivits på plats till att bedrivs på distans. I vilken grad detta sakernas tillstånd kommer att bli bestående är för tillfället inte möjligt att uttala sig om.

Utöver denna stora förändring, utvecklas svensk skrivtolkning för tillfället snabbt också i andra riktningar, och vi ska i det följande beskriva fyra viktiga tendenser. Den första handlar just om att distanstolkning under 2020–2021 utvecklats mycket på många sätt, och skrivtolkning därigenom kommit att användas i nya sammanhang (avsnitt 2.1.). Den andra tendensen handlar om att tolkanvändarnas förväntningar på skrivtolkning tycks hålla på att förändras, och att nya tolkanvändargrupper kommer in (avsnitt 2.2.). En tredje tendens är att textning för personer med hörselnedsättning ökar på olika håll i samhället och här ser vi möjligheter till en breddad yrkesroll för skrivtolkar (avsnitt 2.3.). Den fjärde tendensen handlar om teknologisk utveckling: projekt pågår om att utveckla så kallat återtial till skrivtolkningsmetod och det görs även försök med automatiserad textning (avsnitt 2.4.).

13.1. Fyra aktuella utvecklingstendenser

13.1.1. Distanstolkning på nya sätt, i nya sammanhang

Distanstolkning innebär naturligtvis även när det gäller skrivtolkning särskilda möjligheter och problem. Från mitten av mars 2020, när alltså huvudparten av svensk skrivtolkning ställde om, har en tid av snabb utveckling följt, då olika hybridformer av distans- och påplatstolkning provats ut:

- tolkanvändarna befinner sig på samma ställe, men tolken/tolkarna är på distans, antingen befinnande sig på samma ställe, eller olika ställen
- alla befinner sig på olika ställen.

Allt från olika hybridlösningar mellan distans- och påplatstolkning, till renodlad distanstolkning har alltså testats, och olika erfarenheter naturligtvis gjorts. En viktig faktor är användarvänligheten hos videokonferensprogrammet, det vill säga om funktionen undertext finns inbyggd i själva programmet och endast behöver aktiveras utifrån olika inställningar, eller om tolkanvändaren själv behöver ladda ner ett program för att få mötet undertextat.

En annan faktor är att tolken vid distanstolkning har sämre visuell kontakt med tolkanvändare och tolkkollegor, och att eftersläpning av både ljud och bild kan försvåra identifiering av deltagare och av direktinteraktionen. Detta kan leda till att tolken missar mimik, pekningar och andra gester, samt andra kroppsrörelser som kan signalera språklig betydelse, till exempel ironi. Resultatet kan bli fler omfrågningar. Dessutom försvåras tolkens möjligheter att avbryta talaren, till exempel när det gäller att tajma förfrågningar om upprepningar och dylikt.

Distanstolkningens framtid är svår att förutspå. Avgörande faktorer torde vara hur långt från användarna tolkarna bor, vilken tolksituation som är aktuell samt tolkanvändarnas preferenser (för en vidare diskussion om distanstolkning, se kapitel 10).

13.1.2. Nya förväntningar hos tolkanvändarna, nya tolkanvändargrupper

Medan uppdragen för skrivtolkar för 20–30 år sedan till stor del bestod av sjukvårds- och föreningsmötestolkningar för vuxendöva, så är både uppdrag och målgrupper vidgade idag. Utvecklingen torde fortsätta framöver genom att skrivtolkanvändning successivt ökar i skolor, högre utbildning och arbetslivet. Skrivtolkar ställs här inför nya utmaningar med högt taltempo och ny terminologi.

Dessutom är det inte längre enbart vuxendöva som beställer skrivtolkning. Framför allt barndomsdöva har börjat använda skrivtolkning vid föreläsningar och i utbildningssammanhang (se vidare kapitel 6 och 7), men även dövblinda, CI-opererade och intellektuellt funktionsvarierade beställer skrivtolkning. På grund av detta efterfrågas allt fler olika skrivtolkningsmetoder, från mycket källtext-trogen tolkning till tolkning som är anpassad till mottagarnas olika behov. Detta är också en tendens som tycks fortsätta framöver.

En annan utveckling som ser ut att fortsätta är närmare samarbete mellan skriv-, teckenspråks- och dövblindtolkning. Skrivtolkutbildningen vid Södertörns

folkhögskola integrerar redan nu moment från teckenspråks- och dövblindtolkning, och har dessutom initierat ett samarbete med Förbundet Sveriges dövsblinda (FSDB) och Föreningen för skriv- och TSS-tolkare (FST) där socialhaptisk kommunikation utvecklas i skrift med symboler (ett exempel: ”***” betyder ”tolken frågar om”). Det pågår även försök med att utveckla skärmars funktionalitet för att kunna anpassas bättre för personer med synrester, till exempel genom textstorlek och kontrast. Integreringen av yrken och utbildningar kan förväntas öka i framtiden.

13.1.3. Breddad yrkesroll genom textningens nya användningsområden i samhället

Textad kommunikation har i stort ökat enormt i samhället på senare år med hjälp av nya teknologier (inkluderande sms, bloggar, chatt, sociala medier etcetera) och berör alla medborgare. Därutöver har textning av muntlig kommunikation för personer med hörselnedsättning och andra blivit allt vanligare på grund av ny lagstiftning med ökade tillgänglighetskrav.

På tv-området har andelen textade program, inklusive direktsändningar, ökat kraftigt. Gällande biovisningar är det sedan 2015 obligatoriskt med textning även av filmer där man talar svenska. Ett område där man inte har kommit så långt gällande textning är radio. Än så länge förlitar man sig här mest på ideella insatser. 2019 började man skrivtolka många av Sveriges Radios Sommarprogram, på efterfrågan och initiativ av tolkanvändare. Radioprogram som utgår från manuskript skulle lätt kunna tillgängliggöras i textform.

Den nya lagen om tillgänglighet till digital offentlig service, som antogs 2018 och sedan implementerades 2019–2021, innebär att det nu finns lagkrav på att allt muntligt innehåll på webbplatser som finansieras av det allmänna (det vill säga myndigheters, regioners och kommuners webbplatser) måste förses med text – detta gäller både videor och ljudinspelningar.

Även inom näringslivet har skrivtolkning ökat. Numer textas allt fler videor och annan muntlig, extern kommunikation, till exempel koncernchefers anföranden och företagspresentationer. Dessutom har hemarbetandet under coronapandemin lett till att arbetsmöten nu skrivtolkas.

Ett ytterligare område där skrivtolkning har ökat är konferensverksamheten. Eftersom många konferenser och seminarier nu hålls på videokonferensplattformar får skrivtolkning också här en allt viktigare plats.

Alla dessa beskrivna tendenser kan sägas ge textning och skrivtolkning en starkare ställning i samhället och skapar nya arbetsmöjligheter. Dessutom kan i framtiden skrivtolkning på andra språk än svenska förväntas öka, liksom mellanspråklig skrivtolkning, det vill säga med översättning (för forskning om det sistnämnda, se kapitel 4).

13.1.4. Teknologisk utveckling: återtal och automatiserad textning

Återtal (*respeaking*) är den metod för att återge tal med text som ökat mest internationellt under de senaste åren, och dess framväxt har också följts av mycket forskning i olika länder kring dess användning, framför allt i direkttextningssituationer. I Sverige har man precis börjat experimentera med återtal som metod för direkttextning och skrivtolkning, men det har ännu inte implementerats.

Återtalt innebär att tolken upprepar (återtalar) med sin röst vad en talare precis sagt, samt lägger till interpunktion med mera, vilket konverteras av taligenkänningsmjukvaran till text. Återtaltolken tar liksom andra skrivtolkar bort många av det muntliga språkets kännetecken, som till exempel upprepningar och felstarter, och anpassar sitt tal till skriftspråkets normer. Återtalt praktiseras i olika länder för närvarande mest vid konferenser, i utbildningssammanhang och vid direkttextning. Användningen ökar internationellt även i mer ”typiska” skrivtolkningssituationer. Framför allt är det vid tolkning på distans som återtalt lättare kan sättas in, då är risken mindre att återtaltolken stör kommunikationen. Vid påplatstolkning är återtalt däremot förbundet med flera nackdelar, till exempel att den återtalande vanligtvis bär en åtsittande mask för att inte med sitt tal störa andra samtalsdeltagare. Masken gör det också svårare att kommunicera med tolkanvändare och tolkkollegor. Här behövs mer forskning.

I Sverige har nödvändig mjukvara för att introducera återtalt hittills saknats, varför återtalt ännu inte satts in vare sig som skrivtolknings- eller direkttextningsmetod.¹ Dock pågår på skrivtolkningsområdet utvecklingsprojektet ”Tal-till-text. Ökad tillgänglighet för studenter med funktionsnedsättning genom taligenkänning” under ledning av Jens Edlund vid KTH, vilket finansierades av Post- och telestyrelsen 2019–2022. Målet är här att skapa både mjukvara och interaktionsdesign för att möjliggöra introducering av återtalt som skrivtolkningsmetod vid föreläsningar inom högskolan.

Automatisk textning av taligenkänningsmjukvara utan det mellanliggande ledet av en återtaltare har internationellt börjat användas på olika håll, framför allt vid rutinartade situationer med enkel terminologi, men även i samband med till exempel Youtube-filmer. Problemet är att det handlar om en textproduktion som inte är anpassad för en viss målgrupp och situation. Här kunde en framtidsmöjlighet vara ett ökat människa–maskin-samarbete, där skrivtolkar efterredigerar texten.

13.2. Avslutning

Skrivtolkning i Sverige började för cirka 40 år sedan som tolkning för vuxendöva personer som varken hade tillgång till tal eller teckenspråk. Därefter har denna verksamhet genomgått en betydande utveckling på olika plan vad gäller teknologiska och utbildningsmässiga aspekter samt yrkesroll med mera (se kapitel 2). För att skrivtolkning ska vara en relevant och angelägen verksamhet även i ett framtida, än mer digitalt, samhälle, krävs det sannolikt att man noggrant både inom utbildningen och tillsammans med användare och arbetsgivare funderar på vad man vill ha i fokus för utvecklingen.

Viktigt framöver är därtill ett välfungerande samarbete med representanter för de närmaste systerdisciplinerna, nämligen teckenspråkstolkning och dövblindtolkning. Att verkligen titta på den enskilda individens behov när det gäller att bestämma tolkningsmetod, och eventuell kombination av sådana, bör vara utgångspunkten.

Den nya tekniken och distanstolkningen kan också bidra till att tolkbehov lättare kan täckas. Tolkbristen som ibland varit stor i vissa regioner, eller vid vissa tidpunkter då många samtidigt önskat tolk, kan då förhoppningsvis minska framöver.

¹ Dock pågår för närvarande (2022) försök vid SVT med användning av återtalt.

Idag befinner vi oss i ett skede där vi tydligare kan se hur skrivtolkning kan fungera så bra som möjligt för olika grupper i olika situationer. I den här boken har vi velat ge ytterligare ett bidrag genom att diskutera tolkningsforskning på olika områden (konferenstolkning, tolkning inom offentlig sektor, teckenspråkstolkning) för att ge en mer nyanserad bild av skrivtolkning. Att den nya tekniken sätts in i humanismens tjänst på en väg mot ökad tillgänglighet och delaktighet får bli denna boks avslutande framtidsvision.

Röster från samhället

Inledning

I denna andra del av rapporten ger vi plats för ett antal intressenter på verksamhetsfältet skrivtolkning, som får ge uttryck för sina åsikter, positioner, ställningstaganden och önskemål. Vissa skriver ur en personlig synvinkel, och berättar om egna erfarenheter, medan andra är representanter för myndigheter och organisationer. En del har fokuserat sina texter på svar kring följande två frågor:

- *Varför är det viktigt med skrivtolkning?*
- *Vad gör du/ni för att utveckla skrivtolkningsområdet?*

Även följande fråga ställdes i några fall:

- *Vad är din/er erfarenhet av skrivtolkning?*

Texterna i det följande är skrivna av:

- Ulla Andreasson, skrivtolkanvändare
- Torbjörn Svensson, dövblind skrivtolkanvändare
- Maria Jonsson, skriv- och TSS-tolk, Region Norrbotten
- Malin Hermansson, vuxendövtolk och direkttextare vid Sveriges Television
- Emmanuel Galaup, utredare, Myndigheten för delaktighet
- Evelina Alenäs, ordförande Föreningen för skriv- och TSS-tolkar
- Jenny Ek, kommunikatör, Sveriges Dövas Riksförbund
- Sveriges Dövas Ungdomsförbunds styrelse genom ordförande Juni Sowell

- Tord Rådahl, Niclas Ceder och Oscar Thorin, Sektionen för utbildningstolkning, Stockholms universitet
- Tolkchefer vid olika regioners tolkcentraler (Gotland, Jönköping, Västerbotten, Västernorrland)
- Mattias Lundekvam, ordförande Hörselskadades Riksförbund

Ulla Andreasson

Här beskriver jag mina erfarenheter av skrivtolkning framför allt vid digitala möten. Eftersom jag har en grav hörselnedsättning tar jag ofta hjälp av skrivtolkning i olika sammanhang. Jag är aktiv i många föreningar och sitter i flera styrelser, bland annat som ordförande.

Skrivtolkning fysiskt på plats är till otroligt stor hjälp men jag upplever att jag har svårt att hinna göra minnesanteckningar, när jag med blicken både ska följa dem som talar runt mötesbordet, och dessutom hinna läsa texten på tolkskärmen.

Skrivtolkning vid digitala möten kan jag enbart beskriva med superlativer. Det som jag upplever extra positivt är att jag kan låta blicken hela tiden ligga på min datorskärm och att jag utan problem samtidigt kan göra minnesanteckningar. Allt ligger samtidigt i mitt synfält utan att jag behöver röra på huvudet. På min skärm ser jag de olika mötesdeltagarna i närbild, längst ner på skärmen den tolkade texten och på mitt bord ligger anteckningsblocket där jag gör mina egna anteckningar.

Skrivtolkning är till ovärderlig hjälp, speciellt vid digitala möten. Jag känner stor tacksamhet att kunna delta i mötena utan att missa någon information.

Torbjörn Svensson

Skrivtolkning var för mig vägen in till delaktighet. För där befann jag mig, mitt i livet och nydiagnostiserad med dövblindhet och i en helt ny kommunikativ situation. Jag var helt enkelt på väg bort från den värld alla andra lever i på grund av att min syn och hörsel dalade. Så hände något. I min nya situation var jag i starkt behov av att träffa andra i samma situation, så jag googlade och hittade något som heter Förbundet Sveriges Dövblinda. Jag såg då att de anordnade olika träffar för personer med dövblindhet, och givetvis ville jag bege mig till en sådan träff och där få möta andra i samma situation som jag. Dövblindas dag i Göteborg dök upp i mitt sökande, och jag bestämde mig för att åka dit.

Vad jag inte visste då var att det fanns något som hette dövblindtolk, teckenspråktolk och skrivtolk. Men väl på plats så upptäckte jag att det fanns svartklädda människor där som inte hade dövblindhet, och jag blev väldigt förvirrad över vad dessa människor var för några. Men nåväl, jag hittade andra människor där som hade dövblindhet och fick glädjande nog en väldigt bra start in i den nya världen. Under Dövblindas dag så anordnades det föreläsningar och uppträdanden, och där i publiken satt jag och hängde inte med för fem öre i vad som hände. Men så uppfattade jag en liten skärm vid sidan av mig, där jag såg vita ord dyka upp. Rätt snabbt förstod jag att det som dök upp på skärmen var det som hände i lokalen, och jag blev väldigt starkt påverkad av upplevelsen. Efter

den dagen så blev min positiva upplevelse en stark drivkraft att vara delaktig, och jag förstod vikten av att ha rätt stöd – oavsett om det är en skrivtolk, teckenspråkstolk eller dövblindtolk. För att kommunicera är ett grundläggande behov, en rättighet och framför allt det som gör oss mänskliga.

Maria Jonsson

Varför är det viktigt med skrivtolkning?

Skrivtolkning är inte så vanligt förekommande som vi skrivtolkar tycker att det borde vara. Med det menar jag att vi kämpar för att vi vill nå ut till fler med kunskap och information om att detta finns att använda. Många som skulle vara hjälpta av skrivtolkning vet inte om att det finns. Där känner vi oss frustrerade, för vi vet av tolkanvändare att det kan göra livet enklare för den enskilde.

Tolkning är viktigt för att den som är hörselskadad eller döv ska kunna vara med i samtalet med precis samma förutsättningar som de som hör. Alltså, du får det talade till dig neutralt – på det sätt som det sägs. Orden blir inte vinklade utan du tar själv ställning till vad du tycker om det sagda och får därmed lägga in dina egna värderingar i det. Med tolk ser du vad de andra sagt och kan i stället engagera dig i samtalet och vara en del av det när ni utbyter tankar med varandra.

Jag som skrivtolk hoppas att du som tolkanvändare tack vare skrivtolkning inte känner dig utanför, utan kan delta i samtalet på samma villkor som de hörande.

Vad gör din organisation för att utveckla skrivtolkning?

Jag tror att det är enorm variation mellan tolkcentralerna i hur man tänker kring detta. Mycket beror nog på hur insatt chefen är i skrivtolkning. De chefer som inte är insatta i vår tolkmetod tror att det är helt jämförbart med teckenspråkstolkning och då halkar utvecklingen av skrivtolkning efter. Det blir mer utvecklande på en tolkcentral som har flera skrivtolkar, så man kan bolla tankar och idéer med varandra – det är ju på så sätt vi går framåt.

Malin Hermansson

”Du som är så snabb, varför jobbar inte du på tv?” Den frågan tror jag de flesta skrivtolkar har fått. Förvåningen brukar bli ganska stor då mitt svar blir: ”Jag gör faktiskt det.” Det är lätt att tro att skrivtolkning och direkttextning i tv är samma sak, men jag ser både skillnader och likheter mellan mina båda jobb. I grunden handlar det förstås i båda fallen om att skriva snabbt på tangentbord, ha god språkkänsla och vara snabb i tanken, men sedan ser förutsättningarna olika ut. Det kan göra att den textning som produceras också upplevs olika av den som läser den.

Förberedelser

En fördel när jag är ute på skrivtolkuppdrag är att jag oftast kan förbereda mig på de ämnen som ska tas upp. Jag kan ha direktkontakt med eventuella talare och deltagare och många gånger får vi förberedelsematerial.

Som direkttextare sitter man i ett eget rum, avskärmat från studion och andra inspelningsplatser. Man har ingen kontakt med till exempel gäster under ett morgonprogram och bredden på ämnen är stor. Det kan pratas om allt från Afrikas

premiärministrar till akvariefiskar. Hur påläst jag än är så dyker det alltid upp något nytt och svårstavat. Jag kan också tro att jag har allt klart och känner mig redo för sändning, men plötsligt kastar de om i ordningen och lägger in helt nya moment som jag inte har hunnit förbereda.

Tekniken

Som skrivtolk bär jag runt utrustningen och försöker alltid hitta den bästa placeringen i varje tolksituation. Jag ser direkt om tolkanvändarnas teknik strular och kan själv felsöka.

Som direkttextare får jag utrustningen serverad, som i och för sig kan vara väldigt skönt, men hos de stora tv-kanalerna är jag en del i ett komplicerat teknikflöde där mycket kan gå fel. Där finns inmatningsprogram, nyhetsnätverk och sändningskedjor, och självklart uppkommer ibland fel och krascher som kräver åtgärder av helt andra personer än textarna. Till det kommer också tekniken hemma hos tusentals tittare, vilken kan orsaka både fördröjningar, störningar och osynk.

Tempot

Generellt skulle jag säga att tempot på tv är högre. Mycket ska sägas på kort tid. Som direkttextare har jag bara två rader att skriva i och det kräver en hel del simultan redigering för att tittarna ska hinna läsa – och samtidigt titta på det som händer i bild. Det är speciellt viktigt vid textning av förinspelade program, där det finns strikta redigeringsregler för bästa möjliga läsbarhet och för att inte texten snabbt ska ”fladdra förbi”.

Som skrivtolk kan det vara riktigt svårt att hänga med när en talare läser innantill ur till exempel ett manus, en dikt eller en rapport. Men så är det också ofta för direkttextare, eftersom många nyhetsinslag är snabba inläsningar av viktig information. För en direkttextare finns heller aldrig möjlighet att avbryta, fråga om eller be om långsammare tal, men det kan man alltid göra i en tolksituation. En van tolkanvändare är dessutom väldigt medveten om just detta.

Bilder

Som direkttextare måste jag hela tiden förhålla mig till vad som händer i bild. Samtidigt som jag skriver måste jag se till att min text inte täcker viktig information som läggs ut som grafik i bilden. När det gäller till exempel vissa sport-sändningar brukar vi vara väldigt sparsamma med att texta eftersom det då täcker mycket av det som händer. Jag tror att tittarna har olika förväntningar när det gäller det här – en del vill att man ska skriva allt hela tiden, medan andra vill hinna både se bilder och läsa texten. I en tolksituation visas ofta bilder på en egen skärm som gör att tolkanvändaren kan titta på båda eftersom skrivtolkningen ligger kvar längre på en egen skärm.

Hörbarhet och fel

Som skrivtolk kan det ibland vara svårt att höra, men eftersom vi ofta jobbar i par kan man hjälpas åt att lyssna och fylla i åt varandra – och som sagt, man kan hejda talaren och be dem ta det igen. Som direkttextare jobbar jag oftare ensam med en sändning, sitter med hörlurar på och kan inte kommunicera med talaren.

Hör jag fel, går felen rakt ut i tv-rutan. Ibland har jag haft tillgång till manus från en programledare, men det är inte alls säkert att de följer det och säger precis som de tänkt sig. Både som skrivtolk och som direkttextare händer det förstås också att man gör rena skrivfel eller trycker ner fel tangenter.

Jag upplever också att det är högre krav på direkttextningen i tv än på tolkad text. Tv-tittare är vana vid en korrekt och väl avvägd text. Direkttextningen avviker då från normen med felstavningar, eftersläpning och så vidare. Vid tolkning är utgångsläget bättre, och fascinationen större över att ”vi kan skriva i talhastighet”, eftersom ingen jämförelse kan göras. Vid skrivtolkning visas också texten ofta över hela skärmen, vilket gör att tolkanvändaren kan gå tillbaka och läsa. Även tolken har möjlighet att gå tillbaka och rätta eventuella fel. Den möjligheten är liten vid direkttextning på två rader.

Slutord

Även om det finns vissa skillnader mellan mina två yrkesroller så tycker jag att de kompletterar varandra bra. Det som är roligast när jag är ute och skrivtolkar är mötet med människorna. I de situationerna kan också allt hända och ingenting behöver bli som man trodde.

Det är av största vikt att man som skrivtolk förhåller sig till tolketiken och är flexibel efter situationen och kan anpassa sig efter ändrade förutsättningar. Det är en utmaning och något som gör att jobbet ständigt är utvecklande.

Emmanuel Galaup

Varför är det viktigt med skrivtolkning?

Skrivtolkning är en av flera lösningar som möjliggör eller underlättar kommunikation och tillgång till information för många i samhället. När man gör det möjligt att texta möten, konferenser eller andra evenemang skapar man tillgänglighet för en stor grupp människor i samhället. Vi tänker främst på personer med hörselnedsättning eller personer med kognitiv nedsättning, men egentligen kan alla ha glädje av skrivtolkning för att ta del av, förstå och minnas information eller ett budskap i ett samtal. Att kunna erbjuda skrivtolkning inom alla samhällsområden är ett sätt för vårt samhälle att vara tillgängligt och skapa förutsättningar för delaktighet.

Vad gör din organisation för att utveckla skrivtolkningsområdet?

Myndigheten för delaktighet (MFD) är en kunskapsmyndighet som arbetar med att främja genomförandet av funktionshinderspolitiken på alla nivåer i samhället. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är utgångspunkten för vårt arbete.

MFD har under åren haft olika regeringsuppdrag som har berört skrivtolkning. Under 2016 och 2017 har ett arbete utförts inom regeringsuppdraget att skapa en nationell digital plattform (en webbplats och en Facebookgrupp) med information och möjlighet till kunskapsutbyte kring ämnet delaktig kommunikation. Sedan år 2018 och fram till år 2021 pågick ett regeringsuppdrag att informera om tolktjänst i arbetslivet. Inom detta uppdrag har vi skapat informationsmaterial riktat mot arbetsgivare där vi informerar om möjligheter att använda olika tolkmetoder för kommunikation på en arbetsplats. Syftet är att fler ska känna till

skrivtolkningens fördelar och möjligheter för en mer inkluderande och tillgänglig arbetsmiljö.

MFD följer också med stort intresse alla innovationer som sker inom tolknings-teknologi, bland annat när det gäller skrivtolkning med återtalar teknik. Vi märker att fler aktörer inom tolktjänsten utvecklar olika verktyg och lösningar för skrivtolkning på distans. Covid-19-krisen har utan tvekan visat på fler möjligheter och fördelar med skrivtolkning på distans.

Evelina Alenäs

Skrivtolk är ett yrke i ständig utveckling. Sedan mitten av 1980-talet har skrivtolkutbildningen förändrats i både tid, studieort och innehåll. Vissa som går skrivtolkutbildningen möter tolkvärlden för första gången medan andra är teckenspråkstolkare i grunden. Tolkanvändargruppen har breddats vilket har ökat både variationen av tolkuppdrag och efterfrågan på specialkompetens hos oss skrivtolkar.

Förkortningsarbetet har fått ett uppsving vilket möjliggjort en förbättring i arbetsmiljön, distanstolkningen ökar i omfattning och tekniken vi arbetar med utvecklas ständigt. Yrkesföreningen har bytt namn i takt med yrkets utveckling (tidigare hette den Sveriges vuxendövtolkars förening, SVUF) och medlemsantalet har varierat kraftigt genom åren. Samtidigt ställs föreningen inför allt större och svårare frågor att arbeta med när regionerna tvingas till sparbetning.

Den kompetenta och ambitiösa skrivtolken kopplar upp tolkutrustningen och möjliggör kommunikation på ett, för de flesta, fascinerande sätt. Men tyvärr har nog skrivtolkar, medvetet eller omedvetet, ofta bara förklarat det hela med att ”vi skriver snabbt ...”. Att skrivtolkning egentligen är så mycket mer har vi skrivtolkar alltid vetat, men vi har saknat en samlad bild av hur komplex skrivtolkningen faktiskt är.

Det man inte har begrepp för är svårt att prata om. För att fortsätta utveckla skrivtolkningen behöver vi skrivtolkar ett gemensamt språk och en väl underbyggd förståelse för vad det är vi gör och varför. Forskningsbaserad litteratur om skrivtolkning har av just den anledningen länge efterfrågats av både yrkeskår och utbildningsanordnare. Med evidensbaserad forskning i ryggen ges skrivtolkningen en annan sorts legitimitet och yrket kan nå en högre status. Den bekräftar den starka känsla av yrkes stolthet som redan finns i yrkeskåren.

Föreningen för skriv- och TSS-tolkare (FST) har som nationell yrkesförening en given roll som ambassadör och representant för skrivtolkyrket. FST vill även vara en sammanhållande och pådrivande kraft i skrivtolkvärlden. I en framtid där efterfrågan på skrivtolkning väntas öka och där tolkuppdragen blir både fler och mer avancerade, är en välutbildad och samstämmig tolkkår garanten för en professionell och högkvalitativ skrivtolkning. Allt föreningen gör kan ses som ett steg i att professionalisera yrket och höja dess status. Genom att skrivtolkar och därmed våra medlemmar stärks, kan även vi som förening stå starka inför framtiden. Det är en både efterlängtd och välbehövlig utveckling.

Jenny Ek

Vad är er erfarenhet av skrivtolkning?

På individuellt plan har vi varierande erfarenheter av skrivtolkning. Som förbund arbetar vi primärt med frågor kring teckenspråkstolkning, eftersom vi har ”syskonorganisationer” som prioriterar och arbetar mer med skrivtolkning.

Varför är det viktigt med skrivtolkning?

Det viktigaste för oss och våra medlemmar är tillgänglighet och valfrihet. Med det menar vi att tjänsten skrivtolkning liksom teckenspråkstolkning ska erbjudas och fungera väl utifrån våra premisser och önskemål. Vi är olika och har olika behov och önskemål, med konsekvensen att vi gör olika val beroende på situationer. De som vill använda skrivtolkning och föredrar det ska få göra det. Vi kan föredra teckenspråkstolkning och/eller skrivtolkning men också döv teckenspråkstolk, internationell teckentolk eller en kombination av tolktyper och metoder.

Vad gör din organisation för att utveckla skrivtolkning?

Se vårt svar på första frågan. Vi har organisationer som utgör våra nära samarbetspartner vilka är motorn kring skrivtolkning, bevakning, utveckling med mera liksom vi är motorn i teckenspråkstolkning. Sedan har vi medlemmar som är från alla kategorier, döva, vuxendöva, dövblinda och så vidare, som väljer utifrån situation och behov.

Sveriges Dövas Ungdomsförbund

Vad är er erfarenhet av skrivtolkning?

Skrivtolkning som tolkmetod upplevs ofta primärt vara för personer som hör lite och kan prata, det gör den ofta anpassad efter en sådan sorts användare. För döva teckenspråksanvändare blir däremot villkoren under skrivtolkning annorlunda eftersom det i första hand blir en envägskommunikation. Användare får ta del av vad som sägs men har inte möjlighet att säga något själv. Det gör det svårt att driva diskussionen och man kan behöva komplettera skrivtolkning med en teckenspråkstolk för att skapa en tvåvägskommunikation, även om det inte alltid är möjligt.

Vi ser fördelar när skrivtolkar behärskar både skrivtolkning och teckenspråk (-stolkning) eftersom det underlättar tolksituationer (som inte sker på distans), exempelvis krävs det då inte en extra teckenspråkstolk. En annan situation som underlättas är vid avslutning av tolkuppdrag, när tolken har plockat ihop utrustningen och någon kommer på att hen vill säga något mer. Det är då lättare att använda teckenspråk än att ta upp all utrustning en gång till.

Vår erfarenhet av skrivtolkning är främst från användning vid högre studier, där det används talad svenska eller engelska. Det finns fördelar med skrivtolkning som tolkmetod när man vill veta vilka begrepp som talaren använder, det kan underlätta när man lär sig en vis terminologi eller när man vill spegla hen man pratar med. Vid exempelvis en anställningsintervju kan skrivtolkning föra med sig en viss lösning bara genom skrivtolkens närvaro, eftersom det syns tydligt att man kan kommunicera med döva genom skrift. För personer som inte tidigare haft kontakt med döva och/eller använt tolk kommer oftast en skrivtolk att upplevas närmare det bekanta, jämfört med en teckenspråkstolk som talar ett annat språk. Förutsatt att användaren kan och är bekväm med att använda talspråk,

skapar skrivtolkning en situation där det enbart används svenska (i olika former) och användaren kan därmed upplevas mindre annorlunda.

Skrivtolkning kan dessutom öppna möjligheter till språkutveckling och språkbud, vilket är bra när det talas engelska. Vid högre studier där fördjupade kurser är på engelska blir oftast skrivtolkning det naturliga valet, dels eftersom det blir mindre förvirring för användaren när det inte är så många språk inblandade, dels eftersom det kan vara svårt att få teckenspråkstolk som behärskar att tolka mellan engelska och svenskt teckenspråk.

Vår erfarenhet av skrivtolkning är däremot att dialoger och samtal ofta blir kantstötta; tolkningen ligger alltid efter talspråket och stundom hinner inte tolkar med i taltempot. Det gör det svårt och ibland omöjligt för användaren att hänga med i konversationer. Ibland när frågor ställs direkt till användaren kan det bli olyckligt om tolkningen ligger så pass långt efter att svaret dröjer flera sekunder. Många människor blir otåliga och det skapas obekväma tystnader, trots att alla bör se och höra att tolken skriver och användaren inte fått veta vad som sägs. En sådan situation inträffar inte på samma sätt med en teckenspråkstolk eftersom det blir påtagligare att tolkningen inte är klar.

Vid samtal i grupp upplevs att skrivtolkning inte ger en samtalskänsla, och som användare kan det bli påtagligt att man inte är med i gruppen på samma villkor. På grund av att man sitter och läser vad de andra skriver blir utgångsläget passivt. I diskussioner blir det svårt att få en chans att avbryta eftersom tolkningen ligger någon sekund efter vad som sägs, dessutom blir man oftast överröstad om man enbart skriver. Det krävs en teckenspråkstolk som är rösten till användaren eller att gruppen är noga med att släppa in användaren i samtalet. Detta eftersom många hörandes samtalskultur inte är anpassningsbar till skrivtolkning.

Skrivtolkning har vissa begränsningar vilket gör tolkmetoden inte alltid användarvänlig. Uppkommer exempelvis luckor i tolkningen på grund av att tolkarna inte hunnit med i taltempot, är det svårt att som användare fråga vad som sagts utan att det blir ännu större störningar i tolkningen. Tolsituationen blir dessutom oftast låst och platsbunden eftersom det krävs en viss flexibilitet hos tolken och utrustningen för att använda skrivtolkning under exempelvis utomhuspromenader och guidade turer i olika lokaler. Det finns många gånger en övertro på att tekniken ska fungera och vid missöden går användaren ofta miste om hela tolkningen. Runt om i Sverige varierar det ganska stort hur tolkningen ser ut rent praktiskt och vilka krav som ställs på oss som tolkanvändare. På vissa platser behöver användaren se till att tekniken fungerar för att skrivtolkningen ska kunna genomföras, medan på andra platser är det skrivtolkarnas ansvar. Att användaren själv måste ansvara för tekniken vid exempelvis en distanstolkning gör att användaren ofta känner sig stressad eftersom hen står ensam att lösa problem som kan uppstå. Det hela gör att skrivtolkning kan upplevas som riskfyllt att använda, om man aldrig vet ifall tekniken kommer att fungera i tolsituationen.

Skrivtolkar har däremot möjligheter att anpassa sig efter användaren. Skrivtolkar har ofta en yrkesprofessionell relation till sina användare, och de har som rutin att se om användaren vill ha annan bakgrundsfärg, textfärg eller textstorlek. Det blir dock inte så mycket dialog mellan användare och skrivtolkar mer än ett hej, önskemål om texten och hejdå. Således vet sällan skrivtolkar om användaren föredrar att de skriver på ett särskilt sätt, exempelvis lägger till smileys för att skildra ironi och liknande (något som ofta är svårt att uppfatta i text). Slutligen är

skrivtolkning som tolkmetod ganska anonym och skrivtolken försvinner till viss del i tolksituationen, eftersom man inte behöver se på dem hela tiden som man exempelvis gör med en teckenspråkstolk.

Varför är det viktigt med skrivtolkning?

Det är viktigt att skrivtolkar är utbildade och har kompetens för att skrivtolka eftersom det påverkar kvaliteten på tolkningen. En bra skrivtolkning är viktig för döva teckenspråkiga i och med att de då har möjligheten att använda skrivtolkning vid högre studier för att direkt få rätt terminologi, vilket kan upplevs lättare än alternativet att en teckenspråkstolk gör en tolkning av terminologin på teckenspråk. Skrivtolkning ger också en chans till språkutveckling och bidrar till en känsla av vilket språk som talas i rummet, exempelvis om det är en föreläsning på engelska. Skrivtolkning är också en viktig tolkmetod för många vuxendöva i och med att de genom skrivtolkning får en tolkning på sitt förstaspråk och det kan minimera risk för missförstånd.

Vad gör din organisation för att utveckla skrivtolkning?

Döva är tvåspråkiga och behärskar teckenspråk och skriven svenska och Sveriges Dövas Ungdomsförbund anser inte att språken står i strid med varandra. De flesta döva väljer mellan att använda teckenspråkstolkning eller skrivtolkning beroende på situation och personliga preferenser. Vi som organisation arbetar däremot inte aktivt med att utveckla skrivtolkning eftersom vi fokuserar och vill främja teckenspråkets ställning.

Tord Rådahl, Niclas Ceder och Oskar Thorin

Varför är det viktigt med skrivtolkning?

Skrivtolkning är ett naturligt val för den som har nedsatt hörsel och har svårt att uppfatta tal. Majoriteten av skrivtolkningsanvändare är människor som förlorat hela eller delar av sin hörsel i vuxen ålder. Skrivtolkning är ett textbaserat alternativ till teckenspråkstolkning där tolkningen projiceras på en liten läsplatta, med anpassningsbar textstorlek och färg.

Fördelarna med skrivtolkning är många men framför allt är det tillgängligt för vem som helst; man behöver inte ha några förkunskaper som vid teckenspråkstolkning. Dessutom sker skrivtolkning väldigt subtilt i och med att tolkarna sätter sig på en så diskret plats i rummet som möjligt och varken syns eller hörs nämnvärt. Tekniken är dessutom trådlös så vid till exempel en monologbaserad föreläsningssituation behöver tolkarna inte sitta i anslutning till tolkanvändaren. Vid seminarier och diskussionsbaserad undervisning sitter dock tolkarna gärna i anslutning till tolkanvändaren. En annan gynnsam detalj med skrivtolkning är att tolkningen produceras på originalspråk, vilket gör att återgivning av termer och begrepp blir lika exakt som källspråket. Tolkanvändare inom högre utbildning som är fullt teckenspråkiga kan ibland föredra skrivtolkning vid föreläsningar av det skälet.

Vad gör din organisation för att utveckla skrivtolkning?

Som en del av rekryteringsprocessen till anställning som skrivtolk på Stockholms universitet genomförs arbetsprov i intraspråklig skrivtolkning på både svenska och engelska. Tolksektionen uppmuntrar sina skrivtolkar att delta i såväl nationella som internationella skrivtolkningskonferenser.

Under våren 2020 utvecklade tolksektionen distanstolkning för att kunna möta behovet som uppstått inom högre utbildning. Tolksektionens skrivtolkar har varit aktiva med utveckling av distanstolkningsverktyg som består i anpassning av skrivtolkningsprogrammet till distansundervisningsplattformen, så att studenter som använder skrivtolk kan få skrivtolkningstexten i realtid i nederkant på den bild som läraren använder i sin distansundervisning via internet. Detta gäller vare sig det är rörlig bild eller inte.

Därutöver har tolksektionen tagit initiativ till utveckling av texttolkning genom ett projekt finansierat av Post- och telestyrelsen. Projektnamnet är ”Ökad tillgänglighet för studenter med funktionsnedsättning genom taligenkänning”, i dagligt tal kallat ”tal-till-text” eller ”återtalstolkning”.

Återtalstolkning går till så att skrivtolken, ex situ eller in situ, återtalar till exempel lärarens tal in i en dator där en programvara omvandlar talet till text. Texten skickas i realtid till en student som använder text för tillgängliggörande av lärarens och andras tal i undervisningssituationen. Utgångspunkten är att det ska finnas två tolkar vid återtalstolkning av undervisningen; rollerna fördelas som aktiv återtalare samt stödskrivtolk. Stödskrivtolken rättar avvikelser i den text som produceras i datorn jämfört med återtalstolkens produktion eller i jämförelse med lärarens tal. Skälet till att det behövs återtalstolkare för detta, och varför läraren inte kan fungera som den som talar in i datorn samtidigt som hen undervisar, är att programvaran kräver en viss anpassning från talaren, sållning av ovidkommande ljud och talbeteenden som stör programvarans effektivitet – en anpassning som en lärare kommer att ha svårare att anpassa sig till men som en återtalare kan göra. Återtalare kan också vara simultantolkare (konferenstolkare eller teckenspråkstolkare). I skrivande stund är systemet fortfarande under utveckling.

Tolkchefer vid olika regioners tolkcentraler

Varför är det viktigt med skrivtolkning?

Utöver att skrivtolkning är en metod som används av en specifik målgrupp som är mycket större än vad vi idag känner till så ser vi även att vissa av våra användare som primärt använder teckenspråk också i vissa fall använder skrivtolkning. Detta kan vara i situationer av mer formell karaktär och där det skrivna språket är framträdande. Den ökning av skrivtolkning som förutspåddes på grund av ökat antal CI-operationer har vi inte sett särskilt mycket av (än).

Skrivtolkning är otroligt viktigt för att alla människor ska ha samma möjlighet att vara delaktiga i allt som sker i livets olika skeenden. Det möjliggör att en person med hörselnedsättning har möjlighet att kunna svara på frågor samt ställa frågor själv, utan att vara beroende av att en annan person finns med som stöd. Skrivtolkning kan således avlasta anhöriga, vid till exempel sjukvårdsbesök, då personen som använder skrivtolk själv kan ställa frågor och läsa svaren.

Skrivtolken gör det möjligt för personer med hörselnedsättning att kunna fortsätta vara delaktiga i föreningsliv, fritidsaktiviteter, familjeangelägenheter, myndighetskontakter med mera.

Skrivtolkning möjliggör att personer med hörselnedsättning kan vara en stor tillgång i arbetslivet.

Vid behov att anteckna vid informativa möten och föreläsningar är skrivtolkning ett bra stöd, då texten ligger kvar lite längre på skärmen än vid teckenspråkstolkning.

Demokrati – alla kan vara med och påverka samhället. Som med all tolkning oavsett metod och språk är det viktigt. De som behöver skrivtolkning talar själva och därför är det svårare för samhället att förstå behovet.

Vad gör er organisation för att utveckla skrivtolkningsområdet?

Inom Region Jönköpings län arbetar vi aktivt med att sprida kunskap om tolkmetoden till patienter/tolkanvändare, vårdgrannar, samverkanspartner med flera. Vi jobbar också aktivt med att ständigt utveckla tekniken.

Inom Region Västernorrland har vi erbjudit fastanställda tolkar möjligheten till vidareutbildning, för att uppnå trippelkompetens (skrivtolk, teckenspråkstolk, dövblindtolk). Vi uppmuntrar också tolkelever och frilanstolkare att vidareutbilda sig till skrivtolk.

Vår organisation inom Region Gotland jobbar med att få tillgång till fler surfplattor, så att tolkning till fler personer kan ske samtidigt utan att de behöver sitta bredvid varandra. Fler surfplattor möjliggör också att vi kan tolka till fler personer som har behov av olika textstorlek, bakgrundsfärg med mera. Vi jobbar även med att utveckla skrivtolkning på distans, så att bra ljudkvalitet kan säkras. Vi hoppas i framtiden kunna vidareutveckla distanstolkningen och för detta ha surfplattor till hands på både vårdcentraler och lasarettet.

Vid Tolkcentralen Västerbotten är vi positiva till inköp av ny teknik, som förbättrar för tolkanvändare och tolkar på tolkuppdrag. Vi är också positiva till förslag från tolkar angående utrustning och utveckling av distanstolkning. Skrivtolkar tillåts åka på möten och konferenser för att dela erfarenheter, till exempel Rikstolkkonferensen, Ecos, teknikdag.

Tolkföreningen har kontakt med myndigheter och är en viktig kontakt för tolkarna. Vi ser det som viktigt att tolkarna håller sig informerade om vad som händer gällande teknik i landet och Europa. Tolkarna får gärna ”leka” och själva testa olika lösningar när det finns luft mellan tolkningarna. Tolkarna har ofta intresse att driva utvecklingen framåt och utvecklas själva. Olika Facebookgrupper för tolkar ger information om vad som händer ute i landet gällande olika frågor.

Mattias Lundekvam

Skrivtolkning skapar delaktighet

Skrivtolkning är oumbärligt för många hörselskadade och gör att vi kan vara delaktiga på våra villkor. Med hjälp av tolkningen kan vi ta del av möten, kulturföreställningar, läkarbesök, sociala sammankomster och så mycket mer. Det är också direkt avgörande för att vi ska kunna bedriva all vår verksamhet i vårt förbund på lokal, regional, nationell och internationell nivå, inte minst det intressepolitiska arbetet. Utan skrivtolkning skulle inte vi kunna vara så delaktiga och aktiva som vi är idag.

Därför är det viktigt att det finns en attraktiv skrivtolkutbildning av hög kvalitet som tillfredsställer behovet av skrivtolkar i Sverige, både idag och i framtiden. För

många är det utöver god kvalitet i skrivtolkningen av stor betydelse att skrivtolken kan kommunicera med användaren på teckenspråk eller med tecken som stöd (TSS) i anslutning till tolkuppdraget.

Välutbildade tolkar behöver samordnas i en fungerande tolktjänst. Idag är ansvaret för tolktjänsten fördelat på 21 regioner, ett antal myndigheter, utbildningsanordnare och andra huvudmän. Alla dessa aktörer skapar ojämlikhet i utförandet av tjänsten. Vi ser till exempel regioner som tar godtyckliga beslut om vad som ingår i skrivtolkning och förberedelse till tolkning. Vi ser flera regioner som bestämmer åt användarna hur skrivtolkningen ska visas, till exempel på en liten skärm i stället för en stor skärm som alla närvarande kan se, trots att det är sämre för ändamålet. Vi ser att det helt saknas samordning av skrivtolkning på distans, trots att just denna form av tolkning lämpar sig för att dela på resurserna oavsett var tolkarna och användarna befinner sig geografiskt. En annan utmaning är att öka kännedomen om möjligheten att boka och använda sig av skrivtolk. Många hörselskadade lever i tron att de inte har rätt till skrivtolk eller så tror de att de inte har nytta av det.

Hörselskadades riksförbund (HRF) har länge efterfrågat en nationellt samordnad tolktjänst med ett gemensamt regelverk och med en ingång för tolkanvändarna. Vi tror att det blir mer effektivt, skapar bättre samordning, ger bättre möjligheter för tolktjänsten att utvecklas och, inte minst, blir en mer användarvänlig tjänst för tolkanvändarna.

Under ganska lång tid har automattextning med stöd av AI utvecklats i olika tjänster och appar, till exempel vid telefonsamtal, direktsändning av program på tv och webb eller som direkttextning av konferenser och möten. På senare tid har automattextningen också blivit bättre på svenska språket. HRF ser positivt på utvecklingen av automattextning och ser redan idag att användandet ökar hörselskadades delaktighet och tillgänglighet. Det är ett bra komplement till skrivtolkning i situationer där tolkar inte används, till exempel vid telefonsamtal, kortare spontana kontakter eller vid automatiserade processer med röststyrning. Maskinen kan dock inte ersätta människan fullt ut. En skicklig skrivtolk kommer för många hörselskadade alltid att vara ett bättre alternativ i krävande kommunikativa situationer.

Presentation av författarna

Ulf Norberg är docent i översättningsvetenskap vid Tolk- och översättarinstitutet (TÖI), Institutionen för svenska och flerspråkighet, Stockholms universitet. Han undervisar inom översättningsfältet samt handleder uppsatser. Han har ägnat sig forskningsmässigt åt skrivtolkning sedan 2011 och publicerat artiklar som bland annat berör kvalitetsaspekter av skrivtolkning, skillnader och likheter mellan skrivtolkning och direkttextning samt prosodiska aspekters betydelse vid skrivtolkning.

Ursula Stachl-Peier var före pensioneringen docent i översättningsvetenskap vid Graz universitet, Österrike. Hon har mångårig erfarenhet av att utbilda i och forska om både tolkning och översättning. Hennes forskningsintressen omfattar översättningsteori, översättningsdidaktik, diskursanalys samt etnologiskt inriktad forskning. Hon har forskat om diverse aspekter inom skrivtolkning sedan 2012 samt varit handledare för masterstudenter som undersökt skrivtolkning i Österrike.

Maria Laurin är skrivtolk och TSS-tolk sedan 2003 med examen från vuxendövtolkutbildningen vid Strömbäcks folkhögskola. Efter några år som tolk utökade hon tolkmetoderna även med taltjänsttolkning. 2018 blev Maria linjeföreståndare för skrivtolkutbildningen vid Södertörns folkhögskola.

Privat har hon tre hörselskadade barn (av fyra barn) och har en far med dövblindhet.

Jenny Therén är skrivtolk, TSS-tolk, teckenspråks- och dövblindtolk. Hon gick vuxendövtolkutbildning 2002–2005 vid Önnestads folkhögskola och teckenspråks- och dövblindtolkutbildning 2007–2010 vid Nordiska folkhögskolan i Kungälv. Hon är verksam i Västra Götalandsregionen med placering på tolkcentralen i Göteborg sedan 2005. Hon är också utbildad syntolk vid Fellingsbros folkhögskola i Örebro med examen 2019. Hon skriver på vey-board och älskar att jobba som tolk!

Victoria Öjefors Quinn är skrivtolk sedan 2014, efter genomgången skrivtolkutbildning vid Södertörns folkhögskola. Idag arbetar hon på Region Gotlands tolkcentral, men har tidigare även skrivtolkat i regionerna Västra Götaland, Halland och Örebro.

Victoria har en synnedläggelse och är vid sidan av skrivtolkandet aktiv i punktskriftsfrågor, bland annat inom Myndigheten för tillgängliga medier (MTM).

Liisa Tiittula är emeriterad professor i tyska språket och tysk översättning vid Helsingfors universitet. Till hennes forskningsintressen hör skrivtolkning, syntolkning, litterär översättning, multimodal interaktion och tysk-finsk ekonomisk kommunikation. Bland hennes publikationer kan nämnas verk om skillnader mellan talspråk och skriftspråk.

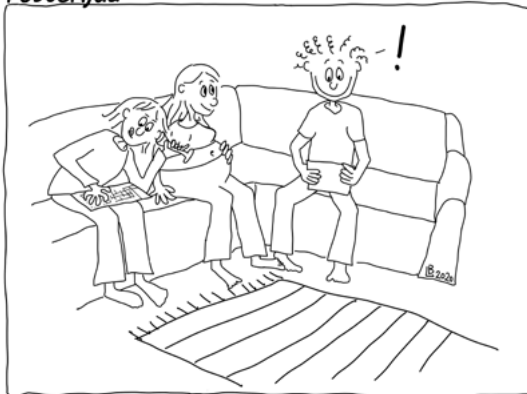
Reflektion i bilder

I denna rapport har en mängd olika situationer diskuterats där skrivtolkning kommer till användning i dagens Sverige: i sjukvården, rättsväsendet och skolan, inom högre utbildning och arbetslivet, vid föredrag och föreläsningar. Men finns det inte ytterligare tillfällen där skrivtolkning skulle kunna komma in och spela en viktig roll för personer med hörselnedsättning?

Avslutningsvis reflekterar serietecknaren och illustratören Lena Bolmskog över olika skrivtolkningssituationer. Tanken med hennes bilder är inte att spegla verkligheten utan att trigga igång fantasin. För det torde endast vara fantasin som sätter gränser för hur framtidens skrivtolkningsverktyg kommer att se ut och användas.

Fosterljud

Skidskola

Skogspromenad

Löparbanan

Hos tandläkaren

Skrivtolkning

Forskning och praktik

Vad är skrivtolkning? Varför är det viktigt med skrivtolkning? Hur utvecklas skrivtolkning i Sverige idag? Vad kan forskning om skrivtolkning bidra med för att utveckla området? Vad kan skrivtolkning lära oss om kommunikation över modalitetsgränser?

Skrivtolkning har vuxit i omfattning de senaste åren och berör många, men är ändå ganska okänt för en bredare allmänhet. Bidragen i denna rapport vill förändra detta. Här skriver forskare, utbildare, personer med hörselnedsättning, praktiskt verksamma skrivtolkar och myndighets- och organisationsrepresentanter om skrivtolkning utifrån sina olika perspektiv.

I rapporten ges presentationer och diskussioner av ett flertal aspekter av skrivtolkning, bland annat tolketik, distanstolkning, svensk skrivtolknings historia, monologtolkning, tolkning av samtalssituationer, arbetsprocesser, utrustning och aktuella utvecklingstendenser.

Rapporten är den första i sitt slag i Sverige och även internationellt sett. Den vill inspirera till forskning, debatt och utveckling av skrivtolkning och vänder sig till forskare, skrivtolkar, skrivtolkstuderande och skrivtolkanvändare, men även till arrangörer av evenemang, statliga myndigheter och intresseorganisationer, samt till alla med intresse för frågor om tillgänglighet.

Rapporten publiceras i samverkan med Myndigheten för tillgängliga medier (MTM). Redaktörer är Ulf Norberg, docent i översättningsvetenskap vid Stockholms universitet, Ursula Stachl-Peier, docent i översättningsvetenskap vid Graz universitet i Österrike, Maria Laurin, skrivtolk och TSS-tolk samt ansvarig för skrivtolkutbildningen vid Södertörns folkhögskola, Jenny Therén, skrivtolk och TTS-tolk samt teckenspråks- och dövblindtolk, Region Västra Götaland, Victoria Öjefors Quinn, skrivtolk, Region Gotland, Liisa Tiittula, emeriterad professor i tyska språket och tysk översättning vid Helsingfors universitet.